

EGY TÖRTÉNET,
MELYNEK
MÉG CÍME SINCS
(1921–22)

Annyi év után, szívem alatt az ő gyermekével, ma megtudtam: így nem lett volna szabad a házasságba belemenni. Ennyi ideig kellett élnem, hogy ráébredjek erre a szörnyűsége: észre se vettem, hogy nem is élek, én nem is éltem.

Mi ez itt, amit most írok? A halál egyetlen pillanatának jelenvalósága, amely menyasszonysággal kezdődött és tart máig („Meddig fog még tartani?” – kérdem dermedő szívvel), tart e késő, késő esti tizenegy óráig.

Ha két szemem kiszúrták volna és én a vakságomnak magányosságát nem bírnám áttörni, és mondhatnám magamnak: kiszúrták a szemem, a színek, arcok és mozdulatok e világában, világa fosztott ember, egyedül vagyok – ez rossz se volna; ez jó volna nekem ahhoz képest, ahogyan vagyok. Akkor tudhatnám, hogy emiatt történt, ami most fáj. Sötétségbe borult emlékezetemben kereshetném az embernek arcát, aki szemem világát vette, lelkemben küzdhetnék az ellene való keserűség indulatával, kereshetném a megbocsátás gyönyörűségét – és ez már kapcsolat volna, összetartozás valamivel, ami nem én vagyok. Életre érdemes célt tűzne elém, életemnek tartalmat adó utat mutatna. Ez áldás volna annak helyében, ami most van. Mert most a legrosszabb ért utol: teljes kiszakítottság minden volt és ezután lehetséges, életben tartó összefüggésből. Abban van az iszonyúság: a tudatommal tudom és nézem magam, hogy itt vagyok a kínlódó, vívódó, a gazdag világban (s mintha csak emlékem volna), valaki, egy okos, barna asszony, vonzó is talán, mozgok, főzök, háziasszonnyal beszélgetek, jó feleségként gondoskodom a holnapi napról – és a tudatomon túl tudom, hogy nem vagyok, semmi nem vagyok abból, amit teszek: holott vagyok. Az iszonyúság abban van, hogy nincs meg az étellel az a kapcsolat sem, ami egy emberé akkor lehet, ha megölik, ha áldozat. Engem nem öltek meg: még gyilkosom sincs. Megvizsgál-

tam, tudom, senki se hibás. Se Ambrus, se Anikó, senki, senki. És én sem, én sem. Csak megtörtént, lett és van.

Szerelmes voltam-e belé? Ő szerelmes volt-e belém? Gondolom, igen. Nem hevesen ugyan, nem féktelenül, de megindultsággal és gyengéden. Külön szerettem, amiért nem volt regényesen türelmetlen és ifjúian forró. Maga mondta egyszer nekem, hogy neki a higgadtságom milyen jólesik. Ezt a józan érettséget jóságnak és szelidségnek érezte. Akartam, hogy helyeseljen, és én helyeselhessek neki, jó és szelíd akartam lenni. Éreztem, hogy nem vagyok olyan, mint ő, mert én többet értek meg abból, ami körülöttünk látható. Ez sok gyönyörűséget, szinte anyai örömet hozott nekem. S mindig jó érzéssel adtam át magamat ennek az örömnak, amikor Ambrus szaggatott, kapkodó mondatokban az emberekről beszélt. Szavában sohasem csengett rosszindulat. Csak úgy beszélt róluk, mint különös lényekről, akiknek különböző sajátságait megbámulja. Életmódjuk, ösztöneik, melyeket ő a sajátjaitól egészen különbözőknek érzett, elbáméskodtató furcsaságként hatottak rá.

Hogy történt, hogy ide jutottam? Ma már tulajdonképpen menyasszonyságomat sem érzem boldognak. De mégis: a magányosság milyen törhetetlen falainak kellett közénk épülniük, hogy a férjemről és saját magamról mint két, egymástól eltávolodott emberről, így tudjak írni. Írni úgy, hogy minden szó fájdalmas visszhangja néma magam legyen, csak én magam; írni, mert a némaságot nem bírom ki.

Anikó drága arca bukkan elém. Sovány, fázós kislány, meleg, hűséges szemekkel, melyek cselédes alázatossággal tapadnak rám. Ha beszéltem hozzá, vékony, fehér nyaka előre-hajolt. Mindig úgy éreztem, hogy tartozom neki valamivel, sokkal, nagyon sokkal; és még melegebb, még jobb szerettem volna lenni hozzá. Árvácskának becéztem; és jó volt nézni, miként kábult el az örömtől, ha végigsimítottam vörösese fekete haját. De most már tudom: sose adtam oda magamat, sose egészen, sose, őneki se. Félttem, hogy elvesztem őt, ha meglátja, hogy nem is vagyok olyan erős, okos és szép, mint amilyennek a rajongása mutat. Sokszor – noha tudtam, hogy didergő kicsi lelkével most ijedten keres engem – hűvös, öreges

fölénnyel beszéltem hozzá. Ilyen módon hazudtam, bár igaz, hogy valamiképp ez nem is volt pusztán hazugság. Nincsen kép-mutatás, ami merő kép-mutatás volna; csupán az nem volt őszinte, hogy valami kacérsággal határos nőiességet, világias fölényt (ami pedig szintén megvolt bennem) erősebben mutattam, mint ahogyan a valóságban bennem élt. A magam életét akartam élni – és nem a magamét éltem. Erős akartam lenni, és mert erősnek látszottam, én magam is elhittem, hogy erős vagyok. Uralkodtam. Anikó szolgált nekem; ő tizenhárom, én tizenöt éves voltam. Édesanyja korán meghalt, s az apjával idegenül állt szemben. Nekem sem voltak a szüleimmel szoros kapcsolataim. Korán eltávolodtam tőlük, s ők érezték elkülönözésemet. Fiúk jártak hozzám; s mindenki szinte ünnepelt. Határozott véleményem volt, a férfi és nő viszonyáról önállóan gondolkodtam, és egy speciális ízlést képviseltem az öltözködésben is. Anikónak ez mind szenzáció volt. Szinte most is látom: nálunk társaság, viták, mindenki engem néz, s ha valamiről beszélek, mindenki elkomolyodó, figyelmes arccal hallgat meg. . . Anikó pedig, a sarokból, az én nagy berliner kendőmbé bújva, csillogó, mindig kicsit nedves szemekkel követi minden mozdulatomat. Úgy látszott, neki semmiről nem volt határozott véleménye, neki nem volt társasága, se ízlése, se ambíciója. Néha izgatott is, hogy mennyit tud hallgatni. Egy fejjel magasabb voltam nála, az utcán mindig ő ment émmel, sohasem megfordítva. Öltözködési leleményeimért, a csipkékért, amelyekkel megkopott blúzaimnak új színt kölcsönöztem, a szalagért, amellyel régi kaplomat felfrissítettem: mindenért bámult, mindenért némán hódolt nekem. Eljött velem az üzletbe, hol én felnőtt hölgyként, a felnőtt hölgy biztos megjelenésével, nyugodtan válogattam. Ő bátortalanul, szinte áhítatosan állt mellettem. Mindenüvé követett. Ő maga pedig semmit sem tett úgy, mint én. Túl bő, hosszú szoknyái mindig a cipője sarkát verték, és cipőt is a szükségesnél mindig két számmal nagyobbat viselt. A saját ruháin – ha figyelmeztettem rá, akkor is elfelejtette – nem igazított semmit, de nekem a születésnapomra vagy más alkalomra meglepetésül hol kendőt kötött, hol meg valami nagyon szép kabátkát vagy blúzt varrt. Néha anyásan meg-

igazítottam rajta a nyakkendőjét, vagy a biztosítótűvel összefogott szoknyáját, és olyankor elfogódott, könnyes vidámsággal tapadt rám a szeme. Milyen nagyon messze van most ő, milyen messze van minden!

Hogyan történt, hogy ide jutottam? Azt is mondhatnám, hogy sosem éltem a magam életét, és ennek a hazugságnak a gyümölcse az életem, amelyre most szívemben iszonyattal meredek. De csak a hűvösen szemlélődő, szerencsés okosoknak adatott meg, hogy életek törését ily egyszerűnek lássák. Ha igazuk volna, ez azt jelentené, hogy ha az életem ilyenre sikerült, az az én hibám. És mert ezt jelentené, ezért tudom egészen bizonyosan, hogy nem ilyen egyszerű a dolog, ez nem igaz. Ha az én hibám volna, ha valaki hibás volna benne, ezt megérezném. Ó, milyen boldogan érezném, hogy kapnék rajta! Hibáztam: elmondanám a mea culpámat, mondanám egy hétig, egy évig, egészen az életem végéig; a megbánás utam lehetne valamely misztikus lelki újjászületéshez, a gyermekkori Istenhez, a bűnösök és betegek, a bűnbánók, fáradtak és megcsalatkozottak gyengéd barátjához – és élő volnék, s az én szenvedésemmel, az én reményemmel én is benne volnék az életben. Ezért a kusza életemért senki sem hibás, mint ahogy nem hibás miatta a testemben a magzat.

Számomra a lelki gazdagságot jelentette, hogy udvartartásom van. Ez menyasszonyságom alatt sem változott. Alig voltam egyedül. Ragaszkodtam a magam erejéhez, amelyet az adott, hogy egy társaság középpontja vagyok. Tudatosan, akaratosan meg akartam tartani ezt magamnak, akkorra is, ha asszony leszek. Ambrus ha észre vette is, semmi rosszat nem látott benne. Önmagában nem is volt abban semmi rossz. Fialat emberek jártak hozzám, emberekről, színdarabokról, problémákról beszélgettünk, s kirándulásokat tettünk. Anikó halvány arcoskája pedig elválhatatlanul ott volt körülöttem. Ambrus nagyon megszerette őt. Ennek is örültem, nekem mindez az én erőmet jelentette.

Ambrus se szeretett egyedül lenni. A leánykérése nagyon furcsán történt.

Egész nap tanított, és ha este, fáradtan, eljött hozzám, eleinte keveset beszélt; és én ilyenkor elébe toltam egy csésze

teát. Előbb azonban szépen megterítettem és az asztalon körülmenyesen elrendeztem mindent. Mindenem nevetett. A zsebe mindig üres volt, és Ambrus sokat koplalt. Nemcsak azért, mert rosszul keresett. Mindig találtatott valaki, aki még rosszabb sorban élt, és ilyenkor odaadta a pénzét. Életében semmi szervezettség, rend; olykor, még ha volt is pénze, kiderült, hogy elfelejtett ebédelni vagy vacsorázni. Saját magának jóformán nem is voltak szükségletei. Kitoró nevetése olyan félszegen hangzott, hogy gyakran zavarba jöttem. De általában tudatos és sima voltam. Ez az otthontalan, szomorú ember – a mama csak később költözött fel –, Ambrus úgy bújt meg ebben az én, szokásokkal és szabályokkal körülbástyázott világomban, mint valami várban. Hogy kezdettől fogva annyira érdeklődtem iránta, abban biztosan része volt annak is, hogy Ambrust, épp a vonzó különösségei miatt, a társaságom rendkívül tisztelte. Talán én is hozzájárultam, de valahogyan a társaságunkban mindnyájan maguktól is magától értetődőnek, természetesnek vették, hogy Ambrus lesz a férjem. Ambrus ezt észre se vette, még akkor sem, mikor nemcsak a társaság, hanem már én is elintézett ténynek gondoltam e bekövetkezendő házasságot.

Egyszer este Ambrus a szokottnál is szomorúbb arccal állított be hozzám. Némán nézett. Minden mozdulatomat kísérte a tekintetével. Éreztem és élveztem ezt. Fel-felkeltem, majd ezért, majd azért, csak hogy mozogjak, sürgölődjem.

– Ugyan üljön le kicsit! – szólt egyszerre Ambrus.

Leültem, és mosolyogva néztem rá. A kezem után nyúlt és mélyen a szemembe nézett.

– Maga olyan jó hozzám, mint még soha senki se volt.

Nem feleltem, csak magam elé néztem. Örültem annak, hogy mekkora gyermek ez a fiú. Talán csak most érik meg benne, ammit én már rég elhatároztam. Melegen, őszintén mosolyogtam.

– Ha az ember egyedül van, az olyan rossz. Kedves... kedves... – mondta.

A szeme elborult, és szaggatottan beszélt. Elkezdte csókolgatni a kezemet; kissé meglepődve szemléltem, mit tesz. Fel-

emelte a fejét, és könyörgő hangon kérdezte: nem adnám-eneki magamat.

Visszahúzódtam. Kihúztam kezéből az enyémet, s aztán, ijedt arcát látva, megsimogattam a keze fejét. Csendesen válaszoltam:

– Nem lehet itt kezdeni.

Heves lett, de a hangja lágyan csengett.

– Miért őrzi így magát?

Vajon csakugyan őriztem magam? Volt bennem valami eféle, az igaz. Úgy gondoltam, hogy nem okos gyorsan odaadnom magam, mert a férfi számára akkor nem olyan értékes, mint ha soká kellene várnia és nehezen érné el célját. Kis-koromtól kezdve éberem figyeltem a szüleim életét. Tudtam, hogy anyám nem szereti apámat, s egymás rabszolgái csupán. Azt tanultam tőlük, hogy ők két ember, akik egyszer egymásnak mindenüket odaadták, és most érdektelenek egymásnak, mert pőrék, mert nem maradt adni és kapni valójuk. Kínzott életük ürességének látványa, és sokat gondolkodtam rajtuk. Én jobban akartam élni, tanulni akartam az ő kárukon. Alakítani akartam az életemet, hogy minél többet jelentsen majd annak, akinek odaadom. S azt gondoltam: nem kell odaadni mindent, mert akkor elveszítem a megajándékozottat. Amit megtartok, csak az az enyém, és ez köti hozzám azt, akit szeretek. Ismeretlen területeket kell fenntartanom, hogy mindig ajándékként, meglepetésként hathassak.

Ambrusnak azt feleltem, hogy én soha nem tudnék szerető lenni, legfeljebb feleség. Két ember viszonyában a testi együttélést különben is alacsonyabbrendűnek, csúnyának éreztem.

Ambrus szomorú lett, még szomorúbb, és elhallgatott. Később, ha kettesben voltunk is, az egymással való dolgunkról hosszú ideig nem esett szó. Általában keveset beszéltünk egymással, pedig gyakorta találkoztunk. Én azonban Ambrust akkor már vőlegényemnek tekintettem. El is határoztam, hogy jó felesége leszek ennek a gyámoltalan, nagy fiúnak. Szeretni fogom őt; és ez biztosan könnyű lesz. Külön-külön is mindenki felnéz kettőnkre – ilyenféle gondolat is megfordult a fejemben –, együtt még többek leszünk. Meg fogom mutatni, hogy ha valaki férjhez megy is, nem hal meg a többi ember

számára. Jobb leszek őáltala, aki mindenkit szeret, őt meg én józanabbá formálom. Szabadon fogunk egymás mellett élni, egyik sem fogja a másikat korlátozni.

A társaságunkban a házasság állandó beszédtema volt. Az egyetlen nő voltam a társaságban – Anikó csak az árnyékomban –, a többiek mind fiatal emberek; mindenkinek volt e kérdéshez szava.

– Az ember nem szűnhet meg egy másik emberben – mondtam én egy alkalommal. – Az egyéniség a legnagyobb emberi érték, és ezt a házasságban is meg kell őrizni. A férj nem kárpótolhat az összes többi emberért.

A társaság helyeselt.

– Az embert ezer dolog érdekli, a viszonylatok sokasága vonzza – tette hozzá Ambrus az én fejtegetésemhez.

Ekkor Anikóhoz fordultam:

– Anikó, miért nem beszélsz? Te mit gondolsz?

– Én nem tudom. Azt hiszem – felelte –, ezt csak akkor lehet tudni, ha az ember szeret valakit.

Anikó mindig komoly volt, és csak akkor szólalt meg, ha egyenesen hozzá intézték a kérdést. S ilyenkor is minden érzelmi árnyalat nélkül és olyan hangon, mintha disszertációból idézne. De most, hogy megszólalt, a szeméből az összeszorított ajka felé elindult egyetlen nagy, gömbölyű könnycsepp.

Anikó már tizennyolc éves volt, de a társaság nemigen foglalkozott vele. Olyan zárkózott, ijedt és szomorú kislány maradt, mint volt tizenhárom éves korában. A tizennyolc éves, fiatal lányok könnyedségének nyoma se volt benne. Ezt a könnycseppet is csak én vettem észre, meg Ambrus, aki mellette ült. Mosolyogva simította meg Anikó simára fésült haját. Anikó felemelte a fejét, arca elfehéredett. A könnycsepp még ott botorkált az arcán, de ajka félő, boldog mosolyban vonaglott. Ezt most már mindenki észrevette. Mindenki Anikó felé fordult. Ebben a pillanatban csak én láttam Ambrus arcát. Az egész jelenetből Ambrus szemének kifejezése maradt meg legélénkebben az emlékezetemben. Egészen nagyra nyílt a szeme, és szinte csüggött róla valami súlyos

sötétség. Soha azelőtt nem láttam még embert ilyen elkínzott, értelmet nem lelő szemekkel.

Most már tudom, hogy akkor nagyon szenvedett.

Gyermekkori emlék támad fel bennem. Kislánykoromban egyszer, nyáron, apám magával vitt falura. Városi gyerek voltam, és szenzációként hatott rám minden, amit láttam. Kivitt magával apám a legelőre is. Hatalmas termetű ökrök legelték a friss fűvet. Miközben meghajlott nyakkal legeltek, szarvuk gyönyörűen vált ki a zöld háttérből. Megbabonázva néztem a szarvukat. Apám elmagyarázta: a természet azért fejlesztett az ökröknek szarvat, hogy védekezni tudjanak. Apám büszke volt arra, hogy modern elvek szerint nevel és nem hisz semmiben; minden lehetséges alkalommal a darwini fejlődéstörvény lelkes hívének mutatkozott. Magyarázatát ekkor hosszadalmasnak és unalmasnak éreztem. Mindenesetre kikökkentett velük elbámulásomból, és szemem most már az óriási hátakra és a kapáló, nagy döngésű lábakra tévedt. S akkor – most is úgy emlékszem rá, mintha varázslat lett volna – ugyanegy pillanatban valamennyi ökör felemelte a fejét, és én úgy éreztem, hogy mindőjük szeme e pillanatban csak énrám néz. Sírva fakadtam.

Őneki, igen, csak őneki vannak még ilyen halálos-értelmetlenül, némán a világba fájó szemei.

Társaságunk ezután már nem vette biztosra az én menyasszonyságomat. Az óta a jelenet óta gondolatban Anikóval házasították össze Ambrust, és kezdték azt hinni, hogy korábbi feltevésük téves volt. Ilyesmit könnyen képzelhettek: én nemigen töltöttem Ambrussal több időt, mint másokkal. Ellenben Anikót és Ambrust sokszor láthatták együtt. Sokat kószáltak kettesben, két fészektelen, magányos madár. Én azonban barátságuknak ezt a látható elmélyülését is gyanakvás nélkül, a magam biztonságérzetével, derűlten szemléltem. Ha nem emlékeznék világosan a nyugalmamra, akkor most az én számomra is hihetetlen volna, hogy akkor nem gondoltam ilyesmire: Anikó szerelmes volt. De Anikóra én sohasem gondoltam akkoriban másképp, mint az én kis Árvácskámra. Ambrusban mi volt? Ő se tudja, én se tudhatom. De az bizo-

nyos: amikor az a jelenet lejátszódott, már nem csak az enyém volt. Egyébként: volt-e ő valaha is az enyém?

Egyszer, egy kirándulás alkalmával, ketten előre mentünk. Ötletszerűen, ingerkedő, tréfás kedvvel kérdeztem tőle, hallotta-e, mit beszél a társaságunk. Ő, persze, semmit se tudott.

– Azt beszélik, hogy Anikó meg maga...

Ennek a jelenetnek a legapróbb részleteiről is pontosak az emlékeim. Ő az ilyen vasárnapi kirándulásokon nagyon szórakozott szokott lenni. Most is révedezőn nézett rám.

Egy pillanatra tényleg ingerült lettem a tekintetétől.

– Hogyhogy nem vette észre?

A hangom támadó lehetett, mert megzavarodva bámult rám, mint mindig, ha heves emberrel került szembe. Amikor később zavara eszembe jutott, úgy magyaráztam, hogy azért jött zavarba, mert nem talált szavakat a válaszhoz. Valóban, szinte percekig hallgatott habozva.

– Azt hittem, hogy maga és én leszünk... – mondta végre.

Hangos, vidám nevetésre fakadtam.

– Hát persze, persze! No, maga aztán igazán nagyszerű leánykérő!

És ezzel a kettőnk házasságáról köztünk többé szó se esett; hallgatólagosan vőlegénynek és menyasszonynak tekintettük egymást. Ha egyedül voltunk is, beszélgetés a szó tulajdonképpen értelmében nem folyt közöttünk. Élveztem, hogy mulatságos tréfákat tud kieszelni, hogy el tud játszani a kezemmel, és szerettem bohó ötleteit. Néha szórakozottnak éreztem, és elsírtam magam. De máig se tudom, azért sírtam-e, mert szerettem látni ijedt igyekezetét, hogy megvigasztaljon, vagy azért sírtam-e, mert csakugyan fáj valami, előre fájó érzésével az elkövetkezendő rosszaknak. Az ilyen jelenetek többnyire mások szeme láttára játszódtak le, mert nálam majdnem mindig társaság volt. Ilyenkor mi ketten a másik szobába mentünk – akkor már megint végleg nyilvánvaló lett mindenki előtt, hogy mégis férj és feleség leszünk. Együttlétünk alatt nemigen voltunk zavartalanul egyedül. Talán ennek is része van abban, ami később történt. Vagy a szomszéd szobában várt ránk valaki, vagy éppen valakitől jött együnk, vagy pedig valaki bejelentkezett. Nem voltunk úgy

együtt, hogy mások jelenléte közvetve ne húzta volna le egymás felé erőlködő lelkeinket. Az a csend és a dolgoktól való teljes szabadság, amelyben lélekként lehet két embernek találkoznia, minékünk már emiatt sem adatott meg.

Mindig egymagunkban szembesültünk egymással. Ezt pedig nem lehet kibírni másként, csak úgy, hogy csaljuk magunkat. Ahhoz túl okos voltam, hogy ne vegyem észre: egyedül vagyok, valahogyan külön vagyunk egymástól. De a következtetés az volt – micsoda öncsalás, micsoda vakság! –, hogy ez nem is lehet másként, sőt kívánatos is, hogy egyéniségeink külön-külön megőrizték sajátágaikat. A házasságot nem bennünk élő valóságként képzeltük el; elméleteink voltak a szellemi függetlenségről, a házastársaknak egymással szemben megőrzendő távolságáról, hiszen az a jó házasság egyetlen lehetséges formája...

Az esküvőnk előtti időben történt. Ambrusnak elbeszéltem, hogy nálam járt Anikó.

– Reggel jött, egészen szokatlanul viselkedett – meséltem Ambrusnak –, rövid kérdéseket intéztem hozzám. Nem hagyta, hogy részletesebben válaszoljak és én is kérdéseket tegyek fel. Mindig félbeszakított: „Arra felelj, amit kérdezek!” Mindenben ellenvéleményét hangoztatta. Tagadta, hogy van jó, igaz és szép – tagadta, hogy más is van, mint társadalmilag hasznos vagy káros.

– A háború rettentesen izgatja – vetette közbe Ambrus.

– Én – folytattam elbeszélésem – csak annyit mondtam Anikónak: „De, istenem, hát segíthetünk azzal az öldöklő embe-
reken, ha legjobb szellemi örömeinket kiátkozzuk?” Megkérdeztem tőle, ha így gondolkodik, akkor miért jár az egyetemen a művészettörténeti fakultásra. Anikó csak nézett rám, egy hangot se hallatott. Felindultsága ellenére a szeme könnybe se lábadt. Mintha gyökeret vert volna a lába, olyan keményen állt. Az arca meg se rezzen. Egyszerre aztán nagyon megijedtem, mert egész arca eltorzult a vonaglástól. Ez azonban egy másodpercig se tartott. A következő pillanatban már süvöltött a hangja. Ha néha lélegzetvételnymi időre megállt, akkor, mintha magát ingerelné, elkeseredetten dobantott a lábával. Rémülten néztem, alig hallottam, mit be-

szél. S a rettetes az volt, hogy ha nyugtatni próbáltam, mint-ha avval még messzebb lökném magamtól. Minden szavam, amelyre ezelőtt nedvesség szivárgott a szemébe – mindig az volt az érzésem, hogy valahonnan nagyon mélyről szivárog fel szemének csillogó gyöngye –, minden szavam ércesen kondult vissza a fülembé. Azt mondtam neki: rossz gyermekkor volt, azért lát ilyen sötéten. S a legjobb szándékkal, egész szeretetemmel mondtam neki a szót, ahogyan hívni szoktam: „Árvácska!” És erre aztán csaknem goromba lett. „Nem, ne, elég! – kiáltott rám. – Nem látsz engem, nem tudod, miről van szó! Én nem akarok széplélek lenni, gyűlölöm ezeket a nőieskedő lágyságokat! Nyers és szörnyű minden. A valóságot akarom élni, a valóságot látom.”

– És nem lehetett elcsendesíteni? – kérdezte Ambrus.

Még akkor is, hogy Ambrusnak elmeséltem, az izgalomtól szinte magamon kívül voltam.

– Nem tudom, mi történt vele – szóltam –, olyan irtózatoss volt nekem, azt kellett éreznem, hogy Anikót elvesztettem.

Ambrus mozdulatlanul nézett maga elé.

– Borzasztó, hogy micsoda indulatok vannak némelyik emberben – mondta tünődően.

Anikó otthagyt, és ez volt az első rossz jel életemben. Akkor délután csináltunk Ambrussal pontos házassági programot. Szörnyűséges program volt ez! Egy percre sem sejtettem, hogy ez a program milyen reménytelen tényeknek a szentesítése. Akkor döntöttük el azt is, hogy naplót fogok írni, de csak magamnak; még neki se fogom megmutatni, mert különben nincs értelme a naplóírásnak. Nemcsak hogy bele nyugodtunk, hogy bennünk olyan területek vannak, melyeket a másik el nem érhet, hanem programunkkal még jobban körülsáncoltuk ezeket a távolságokat. S most látom egészen világosan: abban a pillanatban kezdődött a halál, mely ma tépte le előttem először teljesen a maszkját. Egy pillanatra sem hagyott el azóta; itt van a marka a mellemben. Abban a pillanatban hullt a szívem az ő tenyerébe, és ami azóta történt, az csak bénult harc volt – hogy ezt ne tudjam. De most már tudom, és mert már tudom, mi van még hátra? Legyen az, ami van.

Az esküvő lezajlott, és mielőtt elutaztunk volna, eljött hozzám Anikó. Az óta a találkozás óta nem láttam. Ambrussal együtt jött. Mintha időközben egészen megváltozott volna. A haját, amelyet én úgy szerettem simogatni (talán éppen ezért? – villant fel bennem fájdalmasan), a haját rövidre nyírta. Az arcán állandósult az a keménység és dacos szigorúság, amit a kifakadásakor láttam rajta először. A művészettörténetet otthagytá, vegyészeti szakra iratkozott. Tartózkodóan beszélt, és néha, ha hozzám szólt, akaratlanul is éles lett a hangja. Éreztem, hogy ő most elindult valahova, ahova én nem mehetek vele. Nem haragudtam rá ezért, csak nagyon fájt. De meg kellett értenem, hogy Anikó felnőtt lett, és az ő útjai nem az enyéimé. Ambrus közvetíteni akart, az ellentéteket elsimítani, de nem sikerült. Az együttlétünk kényszeredett volt. Úgy keltem útra, hogy az én hajdani kis Anikómnak egyetlen meleg szava se volt hozzám; ezért egymásnak megközelíthetetlen emberekként váltunk el.

– Anikó valami egészet akar – mondta a vonatban Ambrus.

– Anikó nagyon szenved – szóltam én. – Erőszakot tesz önmagán. Ez minden gesztusán érződik.

A nászútról képeslapokat küldözgettünk ismerőseinknek, és az egész két hét alatt vidámak voltunk. Legalábbis én vidám voltam, és felejteni akartam azt a lappangó bánatot, ami Anikó miatt ott settenkedett legjobb óráimban is. De miért volt oly nagyon fájó, hogy Anikó elszakadt tőlem? Ó, én Anikót nagyon szerettem! Szerettem a buzgalmát, amely mintegy megszállva tartotta, ha bármihez is hozzáfogott, szerettem a csendességét, amelyben elbújt érzékeny lelkével. Szerettem a csillogó szemét, amellyel úgy belém tudott csimpszkodni, hogy ettől jónak éreztem magam. Szerettem a komolyságát, szerettem a finom ívű, fehér nyakát, melyet a kicsit mindig lecsüggesztett feje bújtatott el. S most felsírt bennem a kétség: hátha az igazi Anikót sohasem ismertem, hátha nem is őt szerettem? Mert meglepetés volt nekem, ami köztünk nemrég történt. Ez nem az az Anikó, nem az én Anikóm volt. Egy pillanatra szenvedélyek és lázadó erők robbantak elém. Én, úgy éreztem, sokkal inkább nő vagyok, mint ő, ki idegenül más. Én az otthon határain belül érez-

tem az életem területét, ha ezt az otthont nem is képzeltem nyárspolgárián szűknek; ő azonban ebből kiszakította magát, ő a mindenséggel állott szembe, és taposott önmagán. Érzéseim ezen az úton nem tudták sem követni, sem megérteni. De miért nem bírtam ezt csendes megadással elviselni, miért tört meg ezen az én könnyedségem, egy olyan eseten, amely oly gyakori és természetes? Tizenhárom éves, drága, okos kislány, „Árvácska” volt Anikó, szomjúhozott a szeretetre, és áhítat volt benne; kereste az embert, akit ennek fényességébe öltöztethessen. Ez az ember véletlenül én voltam. Mindent megtalált bennem, amire ő nem volt képes. A tudatoságot, az élet művészetét, a biztonságot az odaadásban és az erőt a visszautasításra. És mert igényelte, hogy rajonghasson, vak rajongóm lett. Aztán egyszerre felnyílt a szeme, és rájött, hogy ez nem kell neki, hogy ő más, mint én, és sarkon fordult, otthagzott. Az emberek felnőnek, és a hajdani barátok külön útra térnek, elválnak.

Ez a világ rendje... Igen, mindezt sokszor elmondtam magamnak, és mégis, ha nem bírtam megkeményedni a kísértéssel szemben, mely Anikó arcát idézte elém, akkor úgy fájt, hogy meg kellett hajolnom alatta.

Némely pillanatban már-már elviselhetetlennek éreztem, hogy ennyit foglalkozom Anikóval. Vajon féltékenység lett volna ez? Bizonyosan érzem, hogy nem. Eszembe se jutott, hogy közte és Ambrus között más, mint pajtáság, gyermeki tisztaságú jó viszony, egyáltalán lehetséges volna. Magam mellett lehetetlen volt Anikóra mint nőre gondolnom. Különben sem vagyok féltékeny természetű. Ambrus nemegyszer simogatta meg Anikót az én jelenlétemben. Soha emiatt egy rossz érzésem nem volt. Ambrust is, Anikót is én ismertem meg előbb, és mindig úgy éreztem, hogy én adtam őket egymásnak. Számomra oly magától értetődő volt, hogy Anikót meg kell simogatni, és észre se vettem, hogy a kis Anikóból egyetemi hallgató lett. És Ambrus! Ő az én szememben nagy darab, álmódzó gyermek volt.

Csak ma tudom – ma azonban tudom – miért kínozott úgy engem, hogy Anikó elhagyott. Anikó elvitte magával illúzióimat, és ahogy magának utat talált, megmutatta nekem az én

úttalanságomat. Anikó elmenetele rést ütött az életemen; e résen keresztül pedig látnom kellett, hogy egyedül vagyok, s hogy nem is léteztem sohasé másként, mint magányosan. Görcsös erőlködéssel hunytam szemet, nem akartam, nem mertem látni.

Ebben az időben éreztem, hogy mindinkább megkeményedem, hogy rosszabb leszek. De még ma sem tudom bűnösnek érezni magam. A jóság csak a lélek gazdagságából eredhet – és én olyan szegény, olyan nagyon szegény voltam. Nem tehettem róla. Én nem tehetek semmiről.

Nászutunk végállomása egy kis német fürdőhely volt. Ambrust még jobban megszerettem. Mindenért oly hálás volt, minden szava oly átlátszóan tiszta. Olykor kimentünk együtt a zöldbe. Ő a fűben feküdt és felnézett az égre. Keze a fűszálakkal játszott. Egyenként vette őket ujjai közé, el-elismogatta őket, és közben néha felkacagott. De inkább egyedül járt ki a zöldbe. Hosszú léptekkel ment, összevissza nézelődött; az én merevebb modorom – ő tréfásan szertartásosnak nevezte – feszélyezte. Ezt akkor nem tudtuk, de biztosan ezért szeretett otthon is inkább Anikóval „ballagni”. Itt, mikor magányos bolyongásaiból hazatért, hangtalanul bújt meg nálam.

Sajátságos, hogy házaseletünknek ebből a legderűsebb két hetéből sem tudok egyetlen komoly, fontos beszélgetésünkre sem emlékezni. Sohasé beszélgettünk volna?

Arra emlékszem, hogy néha rossz volt a kedélyállapotom. Ilyenkor előfordultak sűrűlódások, de ezek sohasem, a legkevésbé sem válhattak komollyá. Ő mindent rám hagyott, soha semmit se követelt tőlem, és egészen személytelenül beleegyezett minden dologba. Egyetlen emlékem sincs arról, hogy kifogásolt vagy rosszalnt volna valamit bennem. Néha egészen elfeledkezett rólam, de nekem ez se esett rosszul; abból indultam ki, hogy ilyen a természete.

Különben a terveimmel voltam elfoglalva. Stílusosan akartam az életemet berendezni. Minden, amit akarok, meglesz – gondoltam –, hiszen Ambrus maga az akaratlan jóság. Úgy véltem, azon múlik minden, hogy a terveim elég szépek és okosak lesznek-e. Úgy éreztem, rajtam múlik, hogy a legboldogabb életet teremtem meg. Szépen, stílusosan akartam

élni, nagy emóciók nélkül, csendes megelégedettségben, példás házasságban. S hogy e tervek annyira elfoglaltak, ebben döntő része volt az első rossz jelnek életemben, Anikó eltávozásának. Anikónak szűk volt az én életem köre, és most még erősebben meg akartam vonni azt a kört, amelybe visszahúzódtam, s amelyen belül élni akartam és boldog lenni. Boldognak lenni – azt hittem, ez nem nehéz. Titokban talán kárpótolni akartam magam a gondossággal, amellyel a lakásunkat otthonunkká szándékoztam tenni. Régebben is sokat foglalkoztatott a csinosság, a rendezettség – mindezt a stílusos élet fogalmával fejeztem ki –, de most életemnek új tartalmait reméltem tőle.

Megint le kell írnom: lehettek ezek naivitások, lehetett gyermekes tapasztalatlanság, de bűnös nem vagyok. Attól a pillanattól kezdve, hogy Ambrusé lettem, nem volt egy gondolatom, amelyet egyes számban éltem, csak magamra vonatkoztattam volna. S mikor komolyan mérlegettem, hogy takarításkor milyen főkötőt fogok a fejemre tenni, akkor is Ambrusra gondoltam. Ma már teljes bizonyossággal tudom, hogy – túl minden elméleten – én odaadni, egészen odaadni akartam magam. Helytelen volt, hogy ebben a külsőségeknek ilyen nagy szerepet szántam. De ez már mind következmény volt, következménye annak, amit nem akartam tudomásul venni.

A két hét gyorsan elmúlt. Hazautaztunk. Fel se tűnt nekem – vagy nem engedtem, hogy feltűnjön –, az életünk úgy folyt tovább is, mint esküvőnk előtt. Azzal a különbséggel, hogy Anikó már nem járt el hozzánk, s én csak Ambrustól tudtam meg, hogy mit csinál. Mert Ambrus sokat volt együtt vele. Többet, mint velem. Ambrusnak szokása lett, hogy reggel elmegy, és csak napközben néz fel hozzám, de csak rövid időre. Este úgyis itthon leszek – mondta mindig, és elszietett. Éreztem, hogy valami nincs rendben. De kétféle ember van: az egyik minden erővel látni akar, elszántan keresi a valóságot, hogy szembenézzen vele, még akkor is ezt akarja, ha tudja, hogy a valóságban halálával kerülhet szembe – én a másik fajta emberhez tartozom. Fantasztikus leleményességgel bujkáltam saját magam előtt; hogy ez sikerülhetett, az, per-

sze, Ambruson is múlt. Őneki azonban nem is kellett önmagával ezt a kínos bújósdit játszania, mert az ő szeme nem látószerv, mely a dolgokat nézi és meglátja, az ő nézése mitikus bámulás, mely a jelenségek mentén elsiklik és ködös felhőben vész el. Valahogy nincs kapcsolata a dolgokkal, nem él itt. Hogy fordulhattam volna hozzá, feleség a férjhez, honnan tudná megmondani – gondoltam –, mi az a kusza és hiányos, ami közöttünk, ami bennünk van? S magamhoz se merhettem fordulni. A körülmények mind segítségemre voltak, hogy sikerüljön kérdéseimet magam előtt agyonhallgatnom. Ha néha nagyon kiélestedt bennem az életünk visszásságának érzése, sírni kezdtem. De ebben nem mélyedtem el jobban. Elhittem, hogy az ok a külső körülményeinkben van.

Az egész lakásterv az intim és stílusos otthonról kútba esett. Kiderült, hogy nincs rá pénzünk, és Ambrus özvegy anyjának lakásába kellett költöznünk. Anikó rossz volt hozzám. Ha néha feljött Ambrus anyjához – akit felköltözése napján ő és én egyszerre szerettünk meg –, akkor velem szemben tartózkodóan, sőt visszautasítón viselkedett. Úgy ment el mellettem, mintha először látna, mint aki számára teljességgel érdektelen, s hűvösen udvarias modorban érintkezett velem. Rám kényszerített egy rideg formát, s én viseltem, addig viseltem, míg megszűnt csak forma lenni. Ambrus édesanyja leplezetlenül jobban szerette őt, mint engem. Ilyen körülmények közt az a ridegség, mely eleinte csak az Anikóénak a viszonzása volt, a mamával szemben is érvényesült, és lassanként elhatalmasodott egész magatartásomon. Idővel összeütközések robbantak ki otthon, s Ambrus anyjához a viszonyom mind feszültebbé vált. Ő, pedig az első pillanattól kezdve, még menyasszonyságom idejében is, hogy szerettem őt! A mamát! Egy világot jelentett nekem. Nem úgy, hogy ideálként vonzott volna – nekem nem voltak külső ideáljaim, mindig a mindenkori önmagamot fogadtam el a magam végső lehetőségének. Kifelé mindig lezártnak éreztem az életem tartalmát. Szerettem őt, mert minden tettében tisztelni való, szép és szeretetreméltó volt. Nem úgy szerettem, mint valakit, akit közel éreznék magamhoz, velem rokonnak, hanem úgy szerettem, hogy hálás voltam neki az irántam való szerete-

téért; úgy szerettem, hogy jólesett elnézmem és megérteni igyekeznem őt, s néha csodáltam, milyen sok ereje van a szótlan türéshez, az önfeláldozáshoz. Kívülről néztem, de azt, amit benne bámultam, nem éreztem magamra is kötelező érvényűnek.

Még házasságom első évében történt. Akkor még Ambrus anyja közt és köztem az ellentét csak apró súrlódásokban nyilvánult meg. Anikó feljött a mamához. Csengetésére véletlenül én nyitottam ajtót. Előszobánk homályos volt, és én élesen emlékszem arra a visszautasító érzésre, amit Anikó támasztott bennem, mikor beeresztettem. Ruhájának teljes dísztelensége, az a nyers puritanizmus, mely egész megjelenésén kiütközött, abban a pillanatban határozottan ellenszenvenssé tette. Vékonyka teste megtelt, de én kellemetlenül robusztusnak találtam, szinte durvának. Fellépésének határozottsága visszataszított, egyszerűsége mesterkéltnek hatott. Úgy nézett rám, mint akkoriban mindig. Hidegen, és a régi időkből változatlanul megmaradt sajátságos szerénységével. – A néni itthon van? – kérdezte. – Ó, igen – mondtam én, és társasági mosolyommal és szívélyes mozdulattal tessékeltem előre. Tudtam, hogy mosolyom kétségbeejtő a számára, s általa, ha ugyan lehetséges, még idegenebbé válok előtte; de – ha nem is tudatosan –, ez a mosoly volt azóta a csigaházam. S nemcsak vele, hanem valahogy magammal szemben is védelmezett: semmit sem engedtem magamhoz közel, ami nagyon fájdalmas, ami szenvedés lett volna. Nem akartam nehéz helyzeteket, nagy felindulásokat.

Anikó kezét csókolt a mamának, az pedig meg is ölelte őt, és két keze közé fogta Anikó arcát. Kicsit fürkészte, nézte, és aztán melegen megcsókolta. A mamának valamelyest le kellett hajtani a fejét, hogy megcsókolhassa Anikót. Oldalt álltam, és láttam, hogy Anikónak lágy és zavart lesz az arca, s még akkor is, mikor a mama elengedte, oly meghatódottan állt ott, mint valami kis iskolás lány. Most ez is kellemetlenül érintett. Talán megéreztem, hogy Anikó és a mama szeretete mögött mély, kibeszéletlen, közös szenvedés rejtőzik. Feleslegesnek, utálatos tehernek éreztem az ilyesmit.

– Sikerült hát a szigorlat? Tudtam én azt, tudtam – kedveskedett öregesen meleg hangján a mama.

Bent maradtam a szobában, és egy könyvben lapozgattam az asztalnál.

– Sikerült – felelt Anikó. A hangja száraznak tűnt.

– Hogy is bírod mindezt, Anikó! Úgy szeretted a képeket, a szobrokat, és most naphosszat kémiai képletekkel bajlódsz.

– Ezzel több hasznára leszek majd a világnak. Az emberek a harctéren elhullnak, éheznek. Semmi közöm a képekhez, a szép könyvekhez.

Anikó hangja, mint akkoriban legtöbbször, éles, szenvedélyes lett.

– Jól van, Anikó, jól van – nyugtatgatta a mama. – Az embernek magára is kell gondolnia. Ambrus azt beszéli, hogy éjjel is tanulni szoktál, és keveset eszel. Tönkreteszed magad.

– Csak nekem mondja a néni, hogy magamra is gondoljak – válaszolt Anikó más hangon. – Miért nem vigyáz magára a néni? Reggel ötkor már fent van, egész nap lőt-fut, takarít, főz... Pedig hát a néni is szerette a szép könyveket.

– Az más. Öreg vagyok, és nekem ez a dolgom. De te fiatal lány vagy. Neked nem szabad ilyen szomorú arccal járnod a világban. Ha mégoly rossz is ez a világ. Amikor én olyan idős voltam, mint te...

Anikó felnevetett, és a mama helyett folytatta.

– Akkor anyja helyett főzött, hat testvérére mosott, és este leült egy könyv mellé s olvasott, míg a szeme le nem ragadt.

– Beszélni tudsz te, nincs igazad mégsem. Nekem muszáj volt, de neked nem kell.

– Mindenkinek kell! – kiáltott fel Anikó.

Éreztem, hogy most engem támad, és önmagát győzködve is ellenem harcol. Egyébként miért hangoztatná ilyen hevesen a mamával szemben, hogy mit akar?

– Mindent, mindent össze kell magunkban törnünk! Mindent, ami mi magunk vagyunk. Ebben a világban nem lehet jól élni.

Feltűnt, hogy a mama egyszerre elszomorodott. Lehetséges, hogy már akkor megsejtett valamit?

Felemeltem fejemet a könyvből, és csendes fölénnyel szoltam Anikóhoz:

– Beteg vagy, lelkem. Az ember öncél, és mindenki a boldogságra, a nyugalomra törekszik.

Az óta a régi jelenet óta, úgy emlékszem, ekkor beszéltem először Anikóval a nézeteiről.

Felpattant, és egész testével felém fordult.

– Igen, persze, nem esztétikus dolog a háborúról, éhségről és tömeghalálról beszélni! Agyoncsépelet téma. De én most nem tudok, nem akarok másról beszélni, s nem akarom egy pillanatig sem elfelejteni, hogy mi van körülöttem! Betegség? Ha valaki most egészséges tud lenni a te módod szerint, az...

Hirtelenül elhallgatott, de aztán visszafojtott hévvel tört ki belőle:

– Azoknak az embereknek is ez a véleményük, akik a Duna-korzón sétálnak, toaletteken törik a fejüket és háborús operetteknek tapsolnak. Jó, te nem tapsolsz, neked jobb az izlésed...

A mama aggodalmas arccal függesztette tekintetét Anikóra. Láttam, hogy neki is kínos a támadó hangja, noha nem tudtam megérteni, miért nézi valóságos félelemmel Anikót. Nekem oly visszataszító volt erőszakos modora, hogy véget akartam vetni a helyzetnek.

– Helytelenül látod a dolgokat, lelkem. Én nem tudok a háború ellen tenni, és nem érzem, hogy ezért saját magamat kell tönkretennem. Az életnek jogai vannak, és az élet jogai a mi kedves kötelességeink.

Éreztem, hogy a hangom nyugalmassága sebzi Anikót.

Toppantott a lábával.

– Tudod mit? Kérdezd meg Ambrust, hogy neki is az-e a véleménye, ami neked!

E pillanatban minden idegemmel éreztem, hogy Anikó a következő percben valami végzeteset mondhatna nekem. Egyáltalán nem firtattam, mi lehetne az, csak éreztem, már a nyelvén van a szó, és küzd ellene, hogy ki ne mondja. Fojtó lett a levegő. A mama szinte rémülten húzódott el Anikó mellől a dívány sarkába. Én azonban mégis erős maradtam. Hi-

deg, derült arcot öltöttem, és nyugodt, magabiztos hangon fordultam Anikóhoz:

– Én igazán tudom, hogy mit gondol Ambrus. Ezt elhíheted nekem. Te mindenesetre félreértetted őt, kedvesem. De különben is, énnekem csak egy orákulumom van: a magam helyes, egészséges ösztöne.

Anikó kiegyenesedett, az arca halvány volt. Úgy látszott, hogy meggondolta magát, s mégse válaszol, mert anélkül hogy egy szót is szólt volna, leült. Olyan csend volt, hogy fáj. Újra megszólaltam, megint csak nyugodt hangon.

– Nagyon felizgatod magad. Egyébként Ambrus is azt tartja felőled, hogy mindent túlzásba viszel.

Anikó lassan felemelkedett. Ajkai fehérek voltak és reszkettek. A mama szeme még nagyobbra tágult, le nem vette volna Anikóról. Anikó ajka megnyílt, és úgy éreztem, most le fog sújtani rám.

Ekkor valami egészen furcsa és előttem máig is megmagyarázhatatlan dolog történt. Kintről, az előszoba felől, a zárban kulcszörgés hallatszott. Anikó megkövülve állt. Nyílt az ajtó, és belépett Ambrus. Ijedten jártatta körül tekintetét a néma arcokon. Anikó háttal állt az ajtónak. Lassan megfordult, s egy pillanatig szembenézett Ambrussal. Akkor lehanyatlott a feje, s mintha összecsuklott volna, csendesen leült, és a tenyerébe hajtotta az arcát.

Ambrus ezen az emlékezetes napon délután ment a könyvtárba, s azt mondta, csak este tízkor fog hazajönni. Ha könyvtárba ment, mindig későn jött haza, mert a tisztviselőkkal ott jó viszonyban volt, és a hivatalos órák után is ott szokott maradni elbeszélgetni. Mi hajtotta ezúttal korábban haza? Az ilyen véletlenek megmagyarázhatatlanok.

– Ma nem volt türelmem... – mondta. – S olyan hideg volt a könyvtárban. Nagy a hiány tüzelőben, nem fűtenek eléggé.

Váratlan megjelenésére megszűnt minden feszültség. Felkeltem, kimentem teát főzni Ambrusnak. Utánam jött a konyhába. Megsimogatta az arcomat, és tréfálkozva kérdezte:

– Megint azok az indulatok? Emberek, emberek, miért bántjátok egymást!

Elmosolyodtam, és megnyugodtam. Mi történt? Ma már

mindez nekem is oly megfoghatatlan. De Ambrusban van valami tiszta, világos – és én úgy belekapaszkodtam ebbe!

Mikor a tea elkészült, és Ambrussal visszamentünk, Anikó is nyugodtnak látszott. A mamával beszélgetett.

– Éppen rólad mesélek Anikónak – fordult a mama mosolyogva Ambrushoz. – Emlékszel, mikor apa tánciskolába akart járni? Mert sokat adott a külsőségekre. Mikor már a végrehajtó is mindennapos vendég volt nálunk, akkor lehetett akár így, akár úgy, ám a nadrágnak mindig vasaltnak kellett lenni, s mindennap tiszta gallér kellett. A fiából is úriembert, társasági embert akart nevelni. Táncolni is tudjon. „Társaságban, multságban miféle fiatalember az, aki még táncolni se tud?” – mondogatta. Tánciskolába kell írni Ambrust. Ambrus pedig egy szóval sem mondta, hogy nem megy, de láttam, hogy nincs kedvére. Pedig muszáj volt; én meg csak hagytam. Aztán eljött a születésnapja. Tízéves lett. „No – mondja neki apa –, amit kívánsz, azt most megkapod.” Ambrus pedig, mintha tíz év óta egyebet sem tett volna, csak épp erre az alkalomra várt, nyomban rávágta: „Azt kérem édesapától, hogy ne kelljen tánciskolába mennem!”

Anikó kipirult arccal hallgatta a történetet. Ambrus pedig odasimuló szemmel csüggött a mamán. Ismertem Ambrust, tudtam, hogy most hálás. Úgy tudott fürödni, elmerülni a feléje áradó szeretetben! Minden mozdulatával szinte könnyögött a gyönyörűségért, hogy szeressék.

A mama kedves, meleg hangja derével zsongta be a szobát. Anikó arca ugyan szomorú volt még, de ez volt az állandó arc kifejezése. Vidáman adtam át magamat a korábbi, fojtott levegő e váratlan megenyhülésének. Az ellenszenv is, amit Anikóval szemben az imént még oly erősen éreztem, most eltűnt, sőt, ha a mama arcára néztem, mely beszéd közben most felhevült, melegséget éreztem iránta is. Tudtam, hogy előtte férjem, Ambrus, valami szent és tökéletes, valóságos bálvány. Nekem nem volt az, énnekem csak egy ember volt, akiben sok szép érzés lakik és páratlanul jó szíve van. Annyira más voltam, mint Ambrus, és annyival szkeptikusabb, mint Anikó, hogy könnyű volt átlátnom rajta. Csak egyet nem tudtam ak-

kor: magamat nem láttam tisztán, ezért vált lehetségessé, hogy a mi viszonyunkat és az ő viszonyát se lássam jól.

Arról, ami Ambrus váratlan betoppánása előtt történt, senki se beszélt. Ez fel se tűnt nekem, mert a dolgot akkor már csupán egy heves kitörésnek gondoltam, aminek az izgatott hangulatban tévesen tulajdonítottam túlzott jelentőséget. Örültem, hogy elmúlt és minden rendben van. Ambrusnak hálás voltam, hogy csodamódra betoppant és véget vetett e kínos összetűzésnek. Anikót egyféleképp megint a régi kislánynak éreztem, aki rajong, aki csendes és alázatos – ha már nem is értem és irántam, de legalább Ambrusért, Ambrus iránt.

Ambrus aznap este nagyon élénk volt, sokat beszélt. Most arra gondolok: lehetséges-e, hogy öntudatlanul is megérezte, neki épp ezt kell tennie, nehogy egy bizonyos dolog szóba kerülhessen? Lehetségesnek tartom, hogy így volt. Éppúgy, mint ahogy váratlan hazajövetelének, ennek is lehetett efféle megézés az oka. Ő soha a szemével nem vett észre semmit, de ily módon később is gyakran reagált pontosan az ösztöne. Arra is jól emlékszem, akkor este sokáig maradt nálunk Anikó, s ezért Ambrusnak haza kellett kísérnie.

Egyedül maradtam a mamával. Elmerült valamiben; észre se vette, hogy én is a szobában vagyok. Moccanni se mertem, nehogy megzavarjam. Talán negyedóra is eltelt így. Egyszerre feltekintett, és meglepetten szólt:

– Olyan csendben ülsz itt, hogy észre se vettelek, fiam. Azt hittem, bementél a szobátokba.

Fürkészve nézett az arcomba. Tudtam, most Anikóra gondol. Alig hallhatóan felsóhajtott. Bizonyosra vettem, hogy ez a sóhajtás is Anikónak szól.

Szerettem volna megtudni, miket gondol. Be akartam vonni egy beszélgetésbe. Csak hogy valamit mondjak, ügyetlenül belekezdtem.

– Anikó jó szándékú ember, csak betegesen túlzó...

A mama erre csendesen – mindig csendesen mozgott –, nesztelenül felállt; soha addig nem hallottam hangjában azt a szigorúságot, amellyel leintett.

– Anikó az én kislányom... Az Isten őrizze meg!

Aztán elhallgatott. Láttam, gondolkodik, hogy mondjon-e valamit. Egyszer csak ellágyult az arca. Fájdalmas érzései lehettek, mert észrevettem, hogy a szeme elborult.

– Nagyon fáradt vagyok. Megyek, lefekszem – mondta maga elé nézve, s miután gyorsan megfordult, a szobája felé indult. – Jó éjszakát – szólt vissza az ajtóból –, Ambrust csókolom.

Anikó alighanem említette Ambrusnak a köztünk történeteket, mert Ambrus amikor visszajött, mindjárt azzal kezdte, hogy milyen különbségek vannak az emberek között. Én azonban nemigen figyeltem az ő általánosságban mozgó megállapításaira. Sírva fakadtam: szeretnék elköltözni, mert érzem, a mama nem szeret. Nyugtatott, vigasztalt, azt mondta, hogy ilyet nem hihetek. Közben szeme kitágult, szemgolyói úgy fénylettek, mint két seb. Azt kellett éreznem, hogy hasztalan sírok előtte, segíteni úgysem tud. Meredt szemével csak azt látja, hogy valaki sír. Nekem egyedül kell elérnem, hogy ne legyen okom a sírásra. Azon töprengtem, hogyan érhetném el ezt. Tervet szőttem, szép csendesen, titokban, és elhatároztam, hogy meg is valósítom. El kell költözni mindenáron, külön kell lagnunk. Otthont akartam teremteni, ott-hont. S a külső feltételek már megvoltak hozzá: Ambrust nem vitték el katonának, új magánórákat kapott, és ehhez a tanári fizetése... – ez egy szerény, szoba-konyhás lakásra elég lett volna.

Azokra a tervekre, amiket házasságom első heteiben készítettem, már nem gondoltam. Emberileg, s úgy is, mint nő, elvesztettem azt, ami azelőtt valóságos udvart vonzott körém. Éreztem, hogy már rég nem vagyok a régi szabad, biztos és könnyed társasági ember. Ami azelőtt oly távol állt tőlem, hogy másoknál is idegennek éreztem: valami keserű bánatosság és féltékenység mindig ott lopakodott most a sarkamban. A régi, kifelé törekvő egyéniségem ekkor már öntudatlanul is magába húzódó, védekező alakot öltött. A régi ismerősök közül némelyek egy ideig elvéve még fel-feljöttek hozzám, de inkább szokásból; aztán lassan egyedül maradtam, és nap-hosszat egyedül ültem a szobában. Ambrus pedig még ritkábban járt haza.

Egyszer Anikóval együtt jött ebédelni. Akkoriban már úgy voltam a mamával, hogy étkezés után mindjárt felkeltem, kezecskéztam neki, és visszavonultam a szobámba. Ez alkalommal is, miután az ebéd meglehetősen zavart hangulatban telt el, azt mondtam, nem érzem jól magam. A mamától a szokásos módon köszöntem el, Anikótól pedig egy fejbiccentéssel, s indultam a szobámba. Ambrus aggodalmasan kereste a tekintetemet, de én úgy tettem, mintha észre se venném.

Több ízben ismételtam már Ambrus előtt, hogy jobb volna külön költöznünk. Már nem azzal indokoltam meg, hogy a mama nem szeret engem, mert erre ő megint csak azt felelte volna, hogy ilyet nem hihetek. Azt mondtam, nekem terhes az együttlakás a mamával, és a mamát is kímélni kellene, hisz ilyen háborús viszonyok között mégiscsak nagy gond számára még két személyt élelmezni. Ez igaz is volt, igaz volt, hogy ezt is gondoltam, amint hogy sohasem hazudtam. Csak sok mindent nem mondtam meg, amit még ezen kívül is gondoltam. De hiszen magamnak se vallottam be. Ambrus azt felelte, hogy a mama mindezt szívesen teszi, s végül én is jobbnak láttam egy ideig nem beszélni a dologról.

Ő is észrevette, nem lehetett észre nem vennie, hogy az együtt lakás ártott a mamával való kapcsolatunknak. Én egész magatartásommal még jobban feszítettem a húrt. Néha úgy rémlett, hogy épp az ellenkezőjét kellene tennem, mint amit teszek, de mintha idegen akarat tartott volna megszállva, hagytam, hogy minden rossz még inkább elmérgesedjen. Néha úgy éreztem, csak oda kellene mennem s a mama kezéből kivenni a söprűt – és akkor minden rendbe jönne közöttünk, sírnánk egy jót, és átölelné engem. Hiszen szenvedett amiatt, hogy nem tud szeretni; hiszen szeretett. De én veszteg maradtam, dacosan ragaszkodtam a szokásaimhoz, a magam kis körét nem engedtem megbolygatni. A mamának pedig soha nem voltak különleges szokásai, igényei – s így szükségképpen mindennel elhatárolódtam tőle. Egy sajátságos örület volt ez a tudatos terv szolgálatában: elmenni, külön lakni, elkülönülni a tulajdon otthonomban! Otthon? Mintha azt csinálni lehetne. S nem lett otthonom, de az érte való

küzdelembe beleroppantam, és elvesztettem a mamát. Anikót már nem lehetett elvesztenem.

Amikor betettem magam mögött az ajtót, tudtam, ott a másik szobában senki sem hiszi el, hogy rosszul érzem magam. Én is inkább udvariasságból, Anikó miatt mondtam, hogy nem vagyok jól. Bementem a szobámba, leültem, és vártam. Éreztem, kínos érzésekkel ülhetnek ott az asztalnál. Éreztem, hogy két táborra szakadtunk: az egyik oldalon Anikó és a mama, a másikon pedig: én. Ambrust egész nap nem láttam; előző nap is mindjárt ebéd után elment és csak későn, vacsora után jött haza. Biztosra vettem, ha felkelek az asztaltól, utánam fog jönni, mint máskor. De nem jött. Vártam, vártam, vártam. Elmúlt öt perc, tíz perc, negyedóra, félóra. Arcpirító megszégyenítésnek éreztem, hogy nem jött utánam. Úgy éreztem, ott, a harmadik szobában, ahol most Ambrus is tartózkodik, engem megaláztak, kivetettek, gyűlölnék. Nem tudtam elviselni a fájadalmamat. Csúnya, kétségbeesett dühvel álltam fel. Nem tudtam, mit akarok, mit teszek, csak az volt az érzésem, hogy megfulladok, ha még egy percig egyedül maradok. Az ajtóhoz indultam, s még oda se léptem, már hallani véltem, hogy Ambrusék nyugodtan és kedélyesen beszélgetnek. Egyszerűen elfeledkeztek rólam – állapítottam meg a haragtól remegve. Átsiettem a középső szobán és kopogtattam az ajtón. Egyszerre elcsendesedtek. Egy pillanatra semmi válasz, majd a mama csendes hangja: „Szabad!” Kinyitottam az ajtót, de csak annyira, hogy a fejem a nyíláson bedughassam. Egyenesen Ambrusra néztem, és arcomra erőltetett mosollyal, szemrehányó hangon szólítottam fel, hogy jöjjön át a mi szobánkba. Míg Ambrust néztem, a két asszonyból maró idegenség hidege áradt felém.

– Ezt nem bírom tovább! – törtem ki vad kétségbeeséssel, amikor Ambrussal a szobánkba értünk.

– Mit nem bírsz? – kérdezte ijedten.

– Nekem a mamával nincs semmi beszélni valóm, engem az ő ügyei nem érdekelnek, és ő érzi ezt, és haragszik rám.

A szobánk ajtaja nyitva maradt, és én mégis, magamból kikelve, már-már kiabáltam.

– Te nem veszel észre semmit, én pedig itt egymagamban gyöttrődöm, és úgy élek az otthonomban, mint az űzött vad!

A harmadik szobában mindent hallhattak, mert a mama kinyitotta az ajtót, és habozva megállt a küszöbön. Aztán határozott léptekkel indult át hozzánk. Én zokogva hanyatlotam a díványra, és tenyerembe temettem az arcomat. Ambrus mindig elvesztette a fejét, ha valakit sírni látott. A mama viszont nyugodt, de kemény hangon szólt hozzám:

– Senki se bánt téged. Nem okolhatsz engem, te magad kiseríted meg az életedet.

Vad keserúség öntött el, és sírásba fúló hangon, reszketve kiáltottam:

– Mit akarnak tőlem? Mért nem hagynak élni? Mért kínoznak?

– Szégyellném magam a helyedben – szólt rám fojtott hangon a mama.

Felemeltem a fejem, hogy feleljek. Ambrus némán, lehajtott fővel állt, s mielőtt szólhattam volna, egyszerre hatalmasat csapott az asztalra az öklével.

– Mama, én nem tűröm, hogy így beszéljen! Még ma elköltözünk!

Még nem hallottam őt ilyen hangon beszélni. El sem tudtam volna képzelni, hogy ez is lehetséges. Tudtam, hogy alázatosan, gyengéden szereti az anyját. Úgy megdöbbenett, hogy elakadt a sírás a torkomon, s ijedten bámultam Ambrusra. A mama is ámulva meredt rá, mintha nem tudná felfogni, mi történt. Hirtelen lecsüggedt a feje.

– Biztosan ezt érdemlem – szólt halkán. – De térj észhez. Tégy úgy, amint jónak látod.

Azzal megfordult, és kiment. Ambrus szeme rám tágult. Rémulten, fájdalmasan nézett. Úgy bámult rám, mintha tőlem akarná megtudni, mi van ővele.

Anikó jött be a szobánkba. Ő is fel volt dülva, mert az egész szóváltást hallotta a harmadik szobában. Vigyázva csukta be maga mögött az ajtót.

– A néni kiküldött. Le akar pihenni. Most elmegyek.

Ambrus kétségbeesetten nyújtotta a karját feléje.

– Most ne menjen el! Üljön le!

Anikó leült. Ajkait nyugtalanul szorította össze, s keze a terítő rojtjaival babrált.

Első pillanatban én is örültem, hogy Anikó ott maradt, mert megijedtem a gondolattól, hogy Ambrussal most egyedül maradjak. De ahogy az izgalmam elült és a fejem kitisztult, a levegőt nehéznek éreztem. Csak rá kellett nézнем Ambrusra! Ő már ebben a percben velem nem is törődik, csak az anyjával, akihez miattam rossz volt. Anikó pedig a haragtól rám se tudott nézni. Milyen egyedül voltam!

Ambrus szólalt meg először.

– Nem is tudom, hogy történt.

Igyekeztem megnyugtatni.

– Kicsit elragadtattad magad. De hát, istenem, mit tegyen az ember!

Ambrus nem hallgatott rám. Egyenesen Anikóhoz fordult.

– Anikó, mért nem szól semmit?

– Úgyis tudja, mit gondolok.

Ez az ellenség hangja volt. Alig túrtörtethetően újra fel támadt bennem az előbb elcsitult düh.

– Mondd meg, én is szeretném tudni – kértem kihívóan.

– Ha maga így beszél az édesanyjával – szólta Anikó Ambrushoz –, akkor rettenetesen rosszat követ el. A néni egy rossz szót se szólt. Pedig talán neki is lett volna oka nehez telésre. Soha egy szóval se panaszkodott. Mindent némán el végzett. Aki őtöle korlátozva érzi magát, az csak önmagára vethet. S a néni is csak ennyit mondott most. Ezt így nem lehet tovább. Tessék akkor inkább elmenni a világ másik végére! Örökös néma jelenetek, tűszúrások, és vele szemben! Ez örület! Tessék feladni a szokásokat, a külön rendszereket, ha pedig nem, akkor igenis el kell költözni. De akkor tudni kell, hogy nem a néni miatt, egyáltalán nem a néni miatt. A néni szaladgál. Órák hosszat álldogál a sorban az élelmiszerekért, takarít, főz, és soha nem követel semmit...

Míg beszélt, egy pillanatra se nézett fel. Ujjai szünet nélkül a terítő rojtjaival babráltak. Fojtott hangon, egyre szenvedélyesebben sorolta, s minden hang engem ütött, öklelt.

– Könnyű Anikónak itt engem leckéztetnie – szóltam közbe élesen. – Ott van a szobája, azt teszi, amit akar.

Anikó hevesen kapta fel a fejét.

– Te is azt tehetsz, amit akarsz . . . Azt mondom én tenedek, hogy nem is olyan könnyű nekem, mint ahogy te gondold. Hidd el!

Egyetlen pillanatra csakugyan hittem Anikónak. Nem lehetett nem hinni. Talán érezte is, mert a szemét sokáig nem vette le rólam. Megborzongtam. Szabadulni akartam Anikótól.

– Fázom – szólaltam meg –, Ambrus, add ide a kendőm!

Ambrus felkelt. Míg rám terítette a berlinert, sírós hangon mondta:

– Anikónak igaza van. Soha többet nem szabad a mamát bántani. Te más ember vagy, mint ő, de azért majd kijössz vele. Nagyon rosszul esne neki, ha elmennénk. Itt kell maradnunk.

Csendesen sírtam.

Anikó felkelt, elbúcsúzott, és elment.

Ambrus mellém ült, simogatott, nyugtatgatott. A kimerültségtől kábultan túrtem. Úgy tűnt nekem, hogy most mintha más volna, mint amikor Anikó is jelen volt. Nem tudtam, mi ez, de valami furcsa kettősséget éreztem abban, ahogy most beszélt, és ahogy az imént, amikor Anikó is a szobánkban volt. Most nem adott egészen igazat a mamának. Anikó véleményéről is fenntartással beszélt. Most is azt mondta ugyan, hogy nem szabad külön költöznünk, de még ilyen állapotban is éreztem a különbséget a között, ahogyan ezt most, és ahogyan ugyanezt az előbb mondta. Mintha abban a pillanatban, hogy Anikó eltávozott, közelebb vont volna a lelkéhez. S én minden embert, aki körülöttem mozgott, Anikót, a mamát, Ambrus tanítványait, mindent, mindenkit, minden kapcsolatot, minden közösséget kifelé a nyugalmam ellenségének, értelmetlen tehernek éreztem. De látnom kellett, hogy Ambrus a hatalmukban van, hogy ezek a viszonylatok Ambrushoz tartoznak. Belenyugodni nem tudtam – de erősebbek voltak nálam. Könnyeim elapadtak, a gondolatok hatására és Ambrus gyengéd, simogató keze alatt magamhoz tértem. Most is, mikor ezeket itt leírom, újra érzem azt a borzadást, ami végigfutott rajtam, mikor kinyitottam a szemem és feltekintettem Ambrusra. Én a díványon feküdtem, Ambrus meg ott ült

a dívány végében, a fejem mellett. Simogatott és beszélt. Mintha nem is volna ott, s mintha én se lettem volna ott, szeme az ajtóra meredt. Az ajtóra, mely csukva állt, s amelyen túl a harmadik szobában a mama feküdt, az ajtóra, amelyen Anikó kiment. Észre se vette, hogy már percek óta rémülten nézem. A keze csak gépiesen simogatott tovább, az ajka pedig mozgott; beszélt és beszélt, némán. Olyan volt ez, mint a lidércnyomás. Mintha csak az árnyéka ülne, mozogna és beszélne itt, miközben ő maga valahol az ajtón túl van.

Te más ember vagy, mint a mama... Akkor még ő szólt hozzám: és énhozzám szólt. Az édesanyjával szemben rosszaságra ragadtattam őt, aki édesanyját mindennél jobban szereti. Ő talán még nem is tudta, de én úgy sejtettem, hogy szakadék nyílt előtte... s én egyedül állok a túlsó parton.

Nem költöztünk el, ott maradtunk a mamánál. Ami történt, arról senki se beszélt. Mintha halott lett volna a házban, oly csend és szomorúság ült meg bennünket az első napokban. Később mintha minden feledésbe merült volna. Egy fedél alatt éltem a mamával, épp úgy, mint addig. Azzal a különbséggel, hogy feladtam a harcot. Éppúgy, mint addig, megközelíthetetlen maradtam a mama számára, elkülönültem. De már nem hátsó gondolatokkal, tervszerűen, hanem a megmevedésnek sajátos kényszeréből. Úgy éreztem magam, mintha béna volnék. Minden, ami körülöttünk, ami bennünk volt, egyre szélesítette, mélyítette közöttünk a szakadékot. Oroszországban kitört a forradalom. Ambrus titkos háborúellenes mozgalmakba vetette bele magát. Homályosan úgy éreztem, ez is azért történik, mert én nem vagyok elég neki, mert én messze vagyok tőle. Mintha az egész világ üldözésembe fogott volna, hogy az egyébként is már egészen szűkre zsugorodott életemet végleg összemorzsolja. Olykor egy pillanatra felötlött bennem: ki kellene lépni ebből a szűk körből és tudatosan, önként mindent feladni, ami az enyém és amit magamnak akartam – de hogyan? Szegény és szerencsétlen asszony voltam, akinek egykor boldog életről voltak kedves tervei – egy asszony, aki most csak kínlódott és félt. Az állandó érzésem csak ez a remegés volt Ambrusért, a szabadságért, a mozgalommal kockáztatott életéért. Eleinte megkíséreltem visz-

szatartani; csakhamar be kellett látnom, hogy minden erőlködésem csupán a távolságot növeli közöttünk, és csak az ő dolgát nehezítem vele. Elhallgattam; ezután sokáig alig váltottam szót Ambrussal, és sohase előre elgondolt szándékkal, mint azelőtt. Időnként csak úgy, a fájó szívem teljességéből kibuggyant egy szóban valami, de azt is többnyire elharaptam. Ez időben néha még voltak azért látszólagos találkozásaink.

Mert mennél kevésbé tudtunk egymással egymásról beszélni, annál többet foglalkozott ő az ismerősei dolgával, és beszélt is róluk nekem. Ez pillanatokra teremthetett illúziókat, de életünk egészen nem változtathatott. Ha este hazajött és egyedül voltunk, nagyon beszédes és odaadó akart lenni. De én éreztem, hogy valami feloldatlanul visszamarad benne, valami, ami lehúzza. S ha megölelt, gyakran kérdezte, miért vagyok oly kedvetlenül tartózkodó. Ezt is inkább tréfásan. Ilyenkor vagy nem feleltem, vagy pedig mosolyogva megsimogattam. Ha olykor úgy látszott is, hogy a világ idegenségéből menekül hozzám, s magányossága híddá lett közöttünk, ez mégsem volt egyesülés. Egymáshoz közelebb már csak azon a ponton jutottunk, ahol a többi emberek dolgaira vonatkozó nézeteink egybevágtak. Tudott-e Ambrus minderről valamit is? Én is keveset tudtam magamról, de ő talán még annyit se. Csak rosszul érezte magát mellettem.

Nem bírta ki itthon. Mindig többet volt távol, egyre később jött haza. A bénaságom volt-e az oka, vagy büszkeség, vagy balsejtelem, nem tudom, de szót se szóltam emiatt. Már semmit se voltam képes akarni, jártam-keltem a szobánkban, egyedül. Nem tudtam, miért lett mindez, nem tudtam, mi lesz mindebből, semmit sem tudtam. Csak azt éreztem, hogy nem jó az, ami körülöttem történik, éreztem, hogy szenvedek, láttam, hogy a mama nagyon hallgat – de semmit sem engedtem feleletet követelő kérdéssé erősödni magamban. Éreztem, hogy úton vagyok, megborzongtam, de nem akartam látni, hol vagyok, hova vezet az az út. Behunytam a szemem, elengedtem az eszem, betömtem a fülem. Éreztem, hogy rövid idő alatt olyasmibe kerültem, ami minden ízében ellenkezik az alkatommal.

Megkezdődtek az esti várakozások. Este. A szobámban csend volt, a mama lefeküdt. Ma megint nem jött haza, még vacsorára sem. Az utcán őrjáratok, színházba igyekvő emberek, kocsik, autók. Az óra ketyeg. Minden mozog, megy, tesz valamit. Én is tenni akarok valamit. Előveszek egy könyvet. Semmi közöm hozzá. Hazugnak, mesterkéltnek érzem, a valóságtól, az én életemtől messze van. Nem bírom elviselni a mozgást, az élet lármáját. Leeresztem a rolót. De hiába a csend. Érzem, hogy kinn zaj van, nevetések, rikkancsok, kocsik, autók, koldusok, villamosok, katonák. A rettentés érzés kerülget, fojtogat: én mindebből kiszakadtam, én nem mozdulok, nem tudok gondolkodni, nem tudok tenni, én most nem tudok lenni: nekem most várnom kell. Nincs egyebem, csak a várakozás. De ma talán korábban megjön. Átöltözöm, felveszem a másik pongyolámat, azzal is múlik az idő. Lehetőleg soká öltözöm, nézegetem magam a tükörben, jó lesz-e? Felöltöztem. Nem kellene rá gondolnom, valami mással kellene foglalkoznom. De nincs semmi tennivalóm. Csak várni, várni, várni. Leülök, és végignézek magamon. Milyen ostobaság volt átöltözni! Hiszen ő sohase veszi észre, hogy milyen ruha van rajtam. Neki az mindegy. Nevetve azt mondja, nem ért hozzá. Vajon most hol van? Tárgyal, tervez, antimilitarista propagandát folytat. Anikó is ott van, biztosan. Ők rajongó, nagyszerű emberek, erősek, harcolnak. De mi lesz énvelem? Nem tudják, hogy én most ezt kérdezem, nem is gondolnak rá, hogy én is élek. Ó, gyűlölöm, gyűlölöm ezt a zagyva, beteges, komplikált mindenséget: én Ambrust akarom, féltetem őt, én szenvedek az elhagyatottságtól, nem bírom ki, nem bírom ki! Az óra pedig a fejem felett közömbösen végzi a dolgát. Most már kijöttek a színházból. Ó, azelőtt mennyit jártam én is színházba! Hogy örültem a nagyváros utcai torkaságának! Mi történt, mit történik itt? Most senkinek még a gondolatában sem élek. Most semmi sincs, minden elmegy mellettem. Most csak ülök itt, és várok. Ha most meglátnának? Anikó – gondoltam – azt mondaná, hogy ez nőiesség, holt az embernek össze kell magát törnie... Ambrus megijedne, ha beszélni kezdenék neki. Ijedtében gyengéd, öregesen nyugtató hangot venne fel. Könyörögne talán, hogy ne legyek

szomorú. S még mindig nincs itt, nem jön, nem jön. Nem fekszem le, megvárom így. Feszül bennem minden, majdnem félek. Éjfél is elmúlt már. Megfulladok, ha a szobában maradok. Magamra veszem a kendőm. Lábujjhegyen, nehogy a mama meghallja, kimegyek a lépcsőházba. Rákönyökölök a korlátra, és várok. Egészen megdermed a testem, majdnem el is szunnyadok. Időnként előrehajolok, nézem, hátha nem hallottam a csengetést és ő jön. Lent a lépcsőházban egy kis égő világít. Már képzelődni kezdek, hogy csengettek: várom, nyílik-e a házmester ajtaja. De nem mozdul semmi. Ha valaki a házbeliek közül most váratlanul kijönne és meglátna! Ijedten húzódok beljebb. Csengetés. Végre! De óvatosságból a fal mellé lapulva leskelődöm. Milyen soká jön a házmester. Aztán hirtelen kigyulladnak a lépcsőházi villanyok. A kapu zárjában fordul a kulcs, aztán nehéz döngéssel a kapu megint becsukódik. A diák jött, aki a mi emeletünkön lakik. Behúzódok az előszobánkba. Egyszerre megremegek, a valóság, a vágy és a képzelet egyé mosódik bennem: hátha rosszul látam, és mégiscsak ő az? A feleletet szorongva lesem. Nem messziről hallok, amint egy zárban a kulcs nyugodt lassúsággal megfordul, és az ajtó becsukódik megint. Még mindig lélegzet-visszafojtva figyelek, de meg kell győződnöm róla, hogy megint elcsendesedett minden. Visszalopódzom a lépcsőház karfájához. Már csak valami kábult, sötét szomorúság hatalma ül rajtam. Nem is vettem észre, hogy csöngettek, csak arra riadok fel, hogy a lépcsőház ki van világítva. Megismerem a lépései zajáról. Ez ő. Úgy állok, hogy közben vigyázok, meg ne mozduljak. Jön fel a lépcsőkön; előbb mosolyogni próbál, de ahogy közelebről meglátja az arcomat, rémületbe tágul a szeme. Egyetlen szót se tudok kinyögni, csak nézem őt.

– Megfázol – szólal meg helyettem. – Miért csinálod ezt? Én igazán nem tehetek másként.

Ó, hiszen tudom, tudom; és mégis kínlódom. Átkarol, busogat, és mintha a megtestesült halálra nézne, olyan az arca. Beszél, mentegetődzik, összevissza magyaráz. Nem is hallok. Persze, hogy igaza van. Előre tudom. Csak ő is olyan nyomorult, mint én! Aztán lefekszünk. Ő vetköztet le; és még az ágyban is folytatja.

– Én nem tudok másképp élni, én nem tudom csupán egy embernek áldozni magam. Mindenkié kell lennünk, mindenkié...

A kimerültségtől bágyadt a fejem és merevek a tagjaim. Álomba merülök.

Így múltak a napok, a hetek, a hónapok. S egy napon elemi erővel tört fel bennem a vágy: gyereket! Legyen valaki, akinek semmi más nem kell, csak én, valaki, aki mindig velem van, aki mindig magának akar, aki minden percemet magának követeli, aki nem tudja a nagy lelkek igazságait, akiben eltemetkezhetek.

Ambrus azt mondta, nem szabad elhamarkodni az ilyen komoly dolgokat. Előbb meg kell kérdezni egy orvost, hogy szabad-e szülnöm.

– Te nem szeretnéd, hogy gyermekünk legyen? – kérdeztem.

– Dehogynem! – felelte a maga félszeg nevetésével.

Az orvos nem engedélyezte a szülést. Azt mondta, a tudóm egyik csúcsa oly mértékben hurutos, hogy egyáltalán nem tanácsos, sőt egyenesen kockázatos. Hát ezt sem! Ambrus a tilalmat közönyösen fogadta, csak attól ijedt meg, hogy a tudómmal valami baj van. Mikor azonban látta, hogy az orvos véleménye hogy lehangolt, vigasztalni igyekezett. A mostani körülmények között egy gyermek felnevelése úgyszólván nagyon nehéz volna – mondta –, talán jobb is így, hogy későbbre kell halasztani.

Egy éjjel Ambrus sápadtan jött haza. Anikó aznap délután az egyik kaszárnyában lázító röplapokat osztogatott a katonáknak. A detektívek már régóta figyelték, s most tetten érték. Letartóztatták és börtönbe csukták. Nem lehet tudni, igaz-e, de az a hír járja, hogy a rendőrségen meg is verték. Ambrus még nem tartozott annyira a mozgalomhoz, hogy ő is gyanússá vált volna. E váratlan hírré mindent félretettem, s nem maradt bennem más, csak reszkető rettegés Anikóért.

A mama bámulatraméltó volt. Amint másnap kora reggel ő is meghallotta a hírt, szinte félelmetessé tette az a nyugodtság, amellyel nyomban hozzálátott a cselekvéshez. Besietett a szobájába, átöltözött, és ügyvédhez ment. Csak délután jött visz-

sza. Megtudta, hova zárták Anikót, s megnyugtatót bennünket a biztos hírrel, hogy nem verték meg. Engedélyt is szerzett, hogy hetenként kétszer ételmezt küldhessen neki. Én vállaltam, hogy majd elviszem a fogházba. És rendszeresen hordtam Anikónak fehérneműt és ennivalót.

A fogság némi változást hozott itthoni életünkben. Mintha általa mindhárman közelebb kerültünk volna egymáshoz. Volt valami, amiben nem volt köztünk semmi eltérés, amiben mindhárman együtt, egyek voltunk: az aggodás Anikóért és a törekvés, hogy érdekében minden lehetségest megtegyünk. A tanítást nem számítva Ambrus nemigen ment el hazulról. Szótlanul, szomorúan lézengett itthon. A mama mintha titkos részvétellel, megenyhült fájdalommal sajnált és figyelt volna engem. Nekem azonban e változás nem hozott vigasztalást. Számomra nem volt akkor semmi más, mint Anikó. Éjszakánként is vele álmodtam. Emlékszem egy álmomra, mely abban az időben minduntalan visszatért. Anikó kislány volt. Árvácska volt. Hosszú szoknyájában, nagy cipőkben jelent meg előttem, és egy egészen rendkívüli fehér blúzban. Így jött el hozzám. Én csodálkoztam. Úgy tudtam, hogy Árvácskából nagylány lett, vegyész, aki egyetemre jár. Nem értettem, amit a szemem látott. Anikó, mint aki kitalálja a gondolatom, egyre a fejét csóválja, és ajka körül avval a szégyenlős gyermekmosolyával, melegen néz rám. Én a dívány sarkában ültem, és ő, épp úgy, mint régen, leült mellém; vállamról levette és kibontotta a kendőmet, s aztán úgy terítette rám, hogy ő is elérhessen alatta. Közben a mosolya változatlanul szelíd és a szeme csillogóan nedves maradt. Én csak bámultam, és féltem tőle. Ő, amint elhelyezkedett mellettem, lassú mozdulattal a különös fehérségű blúza alá nyúlt. A szeméből akkora alázat sugárzott, hogy alig mertem rá visszapillantani. A blúza alól kicsiny kis szekrényt húzott ki, és így szólt: – Nézd csak! – A kulcs nehezen fordult, csikorgott a zárban. Furcsa, síró, jajongó hanggal fordult benne. Egyszerre eltűnt Anikó, és én láncsörgést hallottam. Rémulően riadtam fel álmomból, s a kiáltásom Ambrust is felköltötte. Valami visszatartott attól, hogy elmondjam neki e furcsa álmomat, pedig szerettem volna könnyíteni magamon.

A fogház előtt találkoztam első ízben Lestyán Péterrel. Egy délután, amikor odaértem, Anikó neve ütötte meg a fületem. A fogház udvarán, a rácsos kerítés mögött ismételte egy házi munkára beosztott rab, s egy magas és sápadt fiatalember hevesen, siettetve mondta rá, hogy igen, igen, csak vigye már neki a csomagot. A rab már meg is fordult, elindult, amikor a kerítéshez értem. Utánaszóltam, hogy vegye át az én küldeményemet is, azt is oda kell vinni. A munkás átvette, s aztán kölcsönös érdeklődéssel néztük egymást: a magas fiatalember és én. Nem tudtam, ki lehet ez a feltűnő külsejű idegen. Ő is zavartan, de barátságos arccal fürkészett. Különös viselkedése csak fokozta érdeklődésemet. Láthatóan izgatott volt, és nagyon igyekezett nyugodtnak látszani. Széles karimájú fekete kalapot viselt, a ruhája is meglehetősen jó állapotban volt, mégis gondozatlan, hanyag ember benyomását keltette.

– Lestyán Péter vagyok – szólalt meg, és szögletes mozdulattal nyújtotta felém a kezét. – Talán Ambrus felesége?

Ideges lehetett, mert orrcimpái meg-megrándultak, s piruló arcából az árnyékos gödrű szeme tétován keresgélt arcomon.

– Igen, az vagyok – feleltem meglepődve, s némi habozás után elfogadtam felém nyújtott kezét. – Honnan ismer?

– Ó, Anikó sokat beszélt önről – kezdte elcsukló, lelkendező hangon. Aztán egy pillanatra elállt a szava, mintha gondolkodna valamin, majd zavartan folytatta:

– Nagyon örülök, hogy találkoztam önnel. Mondja, kérem, hogy áll Anikó ügye? Ambrussal már rég nem találkoztam, teljesen tájékozatlan vagyok.

– Az ügyvéd azt mondja, hogy el fogják ítélni. De ez jórészt Anikón múlik. Most is provokálja a fennálló rendet. Ezzel igazán senkinek sem használ.

– De, ugyebár, asszonyom, a háború már nem tarthat soká. És akkor Anikó kiszabadul majd a karmaikból. Nemde?

Ebben az emberben valami kellemetlenül hatott rám. Első pillanatban arra is gondoltam, hogy rendőrségi beosztott lehet, de csak az arcára kellett nézni, és ez a gyanú nyomban eloszlott. Ambrus azonban minden ismerősét emlegette előttem (hiszen alig beszéltünk másról, mint az ismerőseiről), s nem emlékeztem arra, hogy ennek az embernek akár csak a nevét

is említette volna. Lestyán Péter? – A megjelenésén kívül ez a körülmény is – anélkül hogy tudtam volna, miért –, ez a furcsa körülmény is oly rossz érzéseket keltett bennem, hogy legszívesebben visszahúzódtam volna ez elől az új ismeretség elől. Ellenszenvemet minden szava még jobban fokozta. A hangja, a modora tolakodó és fellengzős volt, s egyáltalán nem leplezte, hogy szeretne beszélni, hogy nagyon szeretne beszélni velem és beszéltetni engem. Úgy hatott, mintha rám akaszzkodna és nem akarna elengedni.

– Én gyalog megyek. Maga villamoson, ugye? – kérdeztem, csak hogy lerázzam.

– Nem, ó nem! Szeretem a hosszú sétákat, el fogom kísélni. Meg tetszik engedni?

Tapintatlanságát oly nyílt és hízelgő mosollyal kísérte, hogy majdnem kedves volt. Tulajdonképpen kezdettől fogva kíváncsivá tett. Elindultunk.

– Pesti?

– Nem, asszonyom, vidéki fiú vagyok.

– Anikót honnan ismeri?

– Oly sajtáságos véletlenek vannak, asszonyom.

Elgondolkodva nézett maga elé, és felsóhajtott. Hallgatása megint ellenséges érzéseket keltett bennem. Az „asszonyom”, melyet annyiszor ismételt, természetellenesen hangzott szájából, és a pillanatok múltán valósággal szenvedő komolyságra átváltó mosolyát sem találtam már oly ártatlannak. Ez a mosoly egy-egy másodpercre felvillant, de ennek valahogy olyan színészi jellege volt. Úgy hatott ez az ember, mint akit kergetnek, ő pedig fölényes lassúsággal és nyugalommal akar lépkedni, hogy elterelje magáról a figyelmet. Közben azonban kínos arckifejezéssel oldalvást odapillantott rám.

– Ne nevéssen ki – kezdte el újra. Igazán nagyon örülök, hogy találkoztam magával. Kimondhatatlanul, egész szívemmel örülök!

– Elhiszem, ha mondja – feleltem elmosolyodva. – De megmondaná azt is, miért örül ilyen kimondhatatlanul?

– Csak úgy egyszerűen. Én minden embernek örülök itt. Ismeri Shakespeare Viharját? Emlékszik arra, hogy Miranda, amikor először lát embereket, felkiált:

„Istenem!
Hány kedves arcot látok itt! De szépek
Az emberek! Ó drága, új világ...”

Mert, tetszik tudni – folytatta mohón –, én afféle, rossz társaságban élő, elvadult vidéki fiú voltam. Ó, Anikónak én olyan sokat köszönhetek! Ott lenn oly szűk volt nekem minden, oly sok elégedetlenség, lázadás élt bennem. Ott lenn, vidéken... Por, piszok, füst, józan életvitel – alkohol pedig... Mindenekfelett alkohol, és az utcán részeg parasztok és részeg urak. Ha ott maradok, elpusztulok, minden bizonynal elpusztulok. Fenn is, itt, Pesten is, ha nem találkoztam volna emberekkel... „Be szépek az emberek!” Ó, asszonyom, van sejtelve arról – Ön Pesten töltötte a gyermekkorát, tudom –, ó, nem, sejtelve se lehet róla, mi az egy fiatal gyermek számára állandóan egyedül, halálosan egyedül lenni.

Először lát – futott át bennem –, és most mindjárt ki akarja itt pakolni nekem az élete egész eddigi történetét? Mintha közvetlensége mégse lett volna igazi közvetlenség. S az érzéseim percenként változtak ez iránt az ember iránt. Néha úgy éreztem, igazságtalan az ellenszenvem, és már-már kedvesnek találtam egy-egy gesztusát, de a következő percben megint akaratlan bizalmatlansággal, ingadozó érzelmekkel figyeltem. Tulajdonképpen mit akarhat tőlem? Oly zavaros...

Mintha kitalálta volna a gondolatomat, felém fordította az arcát, lelassította lépteit, s felhevülten magyarázkodott:

– Ne csodálkozzék, hogy ennyit beszélek. Gondolja csak el: szüleim afféle előkelő, nemesi nevűkre büszke, rátarti, társasági életet élő emberek. Nem rosszak – érti? Csak olyanok, mint a többiek, mint általában... S körös-körül, amerre csak néz, oly kicsiny ott minden, a legtisztább drágakövek is porrá őrlődnek, s a buta malom forog, forog, egyhangúan forog – az emberek mindent zsírra, földre, hasuk megtömésére váltanak be. S gondolja el: huszonnégy évig éltem ilyen pusztaságban... Nem, pusztaságnál is rosszabb helyen. Pusztában az ember egyedül van és körülötte természet van, ég és csend, lába alatt meg a föld. Kivel akarhatna ott beszélni? De én emberek között laktam, akikkel beszélni akar az ember – és épp ők voltak az én

pusztaságom... Nagyképű gyerekként, vagy mint bolondot löktek vissza, ha közeledtem feléjük. Elvadítottak. Az ő értelmetlenségük kemény faláról legforróbb szavam is csonttá fagyva pattant rám vissza – s gondolja el: oly nehéz minden, és nincs egy kéz, amit az ember megfoghat, nem, nincs egy fül, amely türelmesen és komoly figyelemmel meghallgatna. Szeretetről nem is beszélek...

Éreztem, már nagyon várja, hogy én is szóljak valamit; láttam, néha gyanakvóan pillant rám, hogy érdeklődéssel hallgatom-e, és ha nem is tudtam őt rokonszenvesnek találni, megbántani sem akartam.

– Egyáltalán nem volt társasága? – kérdeztem.

– Társaság? Ó, asszonyom, egy idő után lett társaságom – folytatta még élénkebben –, volt, volt, de mégsem volt egyetlen embertársam sem. Hiszen egyedül lenni – ó, az nem is a legrosszabb. De a magam leendő torzképei közt harminc figura, melyek mind csak az én jövődi torzképemnek harminc változata, ilyen kísértetek közt élni! Ez volt az én társaságom.

– Nem értem – szóltam közbe.

– Majd mindjárt megérti – kapta ki a szót a számból. – Nézze, kérem, adott körülmények közt aztán az történik, hogy az ember nem bírja ki. Egész közönségesen, szó szerint nem bírja ki. Ezt az érzést nem ismeri? Olyan ez, mint... például... például én ma reggel elhatároztam, hogy az első pesti embernek, akivel szembejövök, kiöntöm a lelkem.

– És az én lettem, most, délután? – nevettem el magam. Erre azonban nem felelt, hanem folytatta.

– Beültem Anikóék kávéházába, s egyszer csak jött egy ember, egyenesen az asztalom felé tartott, s magabiztosan helyet is foglalt. A sors kedvező rendelése! – gondoltam. Csupa üres asztal, s mégis ideül. Előlegezett rokonszenvvel néztem az arcát. Már leolvastam róla, a homlokáról, a mozdulatairól, hogy mély érzésű ember lehet, akinek gondolatai és nemes, nagy lelke van. De aztán gyorsan kisült, hogy tévedtem. Kisült, hogy csak szórakozottságból ült az asztalomhoz, s egyáltalán nem valami rendkívüli ember. A pincérrel konyakot hozatott magának, s ahogy megitta, csettintett a nyelvével; s aztán elszüröcsölt egy kávé. Elszántságomban kissé megza-

vart ugyan, de mégis hozzá akartam fordulni, és gondolatban már el is kezdtem a gyónásomat: „Uram...” és akkor, látom, előveszi a *Presse*-t, sietve lapoz benne, a közgazdasági rovatnál visszafojtott lélegzettel megáll, és szinte falja a betűket. Olyan gazdasági hírt olvashatott, ami nagyon közléről érinthette, mert rendkívül izgatott lett, idegesen kopogott a pincérnek, fizetett, s még a kabátját is csak menet közben vette fel, úgy elsietett. Oda se köszönt, mikor felpattant az asztalomtól.

– Hát maga igazán jól kifogta! – vettem közbe, mert igyekeztem barátságos lenni, amennyire tudtam. S ez csöppet sem volt könnyű: széles, önelégült mosoly jelent meg az arcán, de annyira bizonytalan és rángó mosoly, hogy valósággal felingerelt. Ha egyre furdalóbb kíváncsiságom az Anikóval való kapcsolata iránt nem kerít úgy a hatalmába, aligha tudtam volna tovább türtőztetni magam, hogy úgy ne járjon velem is, mint kávéházi asztalszomszédjával délelőtt.

– A főpincér jól ismer, már hetek óta abba a kávéházba járok. Felmerült bennem, hogy előtte öntöm ki a lelkem. De ez képtelenség lett volna. A kávéházban, mint említettem, alig volt pár foglalt asztal, de a csekély forgalom ellenére sem volt bátorságom beszédbe elegyedni a főpincérrel. Olyan szertartásos, szigorú arccal járt-kelt... Istenem, nem tudtam kigondolni, mit tegyek, hogy kezdjem. A pincér is – Anikóék kávéházában a főpincéren kívül csak egy pincér van szolgálatban reggel – olyan álmos és fáradt volt. Minduntalan ásított. Ó, asszonyom, oly elhagyottnak éreztem magam! Arra gondoltam, elmegyek Anikóhoz. Ha nem is beszélhetek vele, legalább hozzá megyek. Visszatértem lakásomra, fogtam két könyvet, vettem egy kis süteményt, szépen összecsomagoltam – és beküldtem neki a munkára fogott rab ismerősünkkel. És találkoztam egy emberrel, önnel, asszonyom, méghozzá éppen önnel! Én nagyon tisztellem magát... Ó, higgye el, ki mondhatatlanul örülök a találkozásnak!

– Miért mondja: épp velem? És miért tisztel oly nagyon? – kérdeztem mosolygva.

Egyszerre túl komoly, majdnem fájdalmas lett az arca. Izgatott, egyre jobban izgatott ez a különös ember.

– Kérem magát, higgye el nekem, csakugyan nagyon tisztellem. Ez nem szó... ezt meg kell mondanom, akarom, már rég akartam, hogy ezt megtudja. Annyit mesélt nekem magáról Anikó... Anikó igaz ember. Anikó az egyetlen ember, aki életemben jó volt hozzám... Ó, oly jó volt hozzám!

Tapintatlanságnak éreztem, hogy minduntalan a „tiszteletéről” biztosít. Ha Anikó a mi viszonyunkról valóban mindent elbeszélte neki, akkor nagyfokú figyelmetlenség ezt így felelegetni – gondoltam. De most már nem akartam sarkon fordulni. Sőt, szerettem volna, ha minél többet mesél magáról és Anikóról. És Ambrusról! Minden szavát jól az emlékezetembe akartam vésni. Ő azonban hirtelen elhallgatott.

– Ott tért el a történetétől, hogy amennyiben az ember már nem bírja ki, akkor... – próbáltam szóra bírni.

– Köszönöm. Igen, ez a legszörnyűbb. Akkor az embernek már nem marad semmi féltett kincse, az egész ember egyetlen föltétlen vágy, amely mindenáron meg akar valósulni: ki, ki a magányosságból, emberek közé, emberarcú lényekkel élni, valakivel, valakikkel közösségben lenni! És az ember kitör magánya láncáiból, és az első emberbe, az első társaságba belekapaszkodik. Olyan akar lenni, egészen, maradéktalanul olyan, mint ők. S így kerültem... a magam leendő torzképei közé. Asszonyom, tudja, vidéken sok olyan fiatalember él, mint amilyen én is voltam. Az ő sorsuk ugyanilyen. Náluk is eljön a pillanat, mikor a tisztaságot, mely a lelket ott a többi embertől, minden közösségtől elszigeteli, amikor a magányos hevülést már nem bírják ki, és akkor elhagynak mindent, és elmerülnek az ól sarában. Persze, a józanság nem fogadja be őket, mert az alpári józanságra abszolúte alkalmatlanok. De ők rosszabbak lesznek még a józanoknál is: hazugabbak, cinikusabbak; ingyenélők, semmittevők! A megtagadott régi tűz fényének sajátos világításában külön kis, zárt csoportot alkotnak. Isznak, morfiumot szednek, utolsó, förtelmes életnézeteket tesznek magukévá. Nem hisznek semmi-ben, s önmagukat is utálják, de ezt egymás előtt szégyenkezve és valamiféle sajátos önimádattal leplezik; önimádattal, amelyet később maguk is elhisznek... Hát én hozzájuk mentem, közéjük álltam – és rettenetesen kínlódtam. A kínlódá-

som egyre mélyült, mert mégsem tudtam, a legnagyobb erőfeszítéssel sem, mégsem tudtam annyira elveszíteni magamat, hogy maguk közül valónak érezhessenek. Iparkodtam mindent úgy csinálni, mindenről úgy beszélni, mindenre úgy nézni, mint ők – de valahogy mindig különálló maradtam, mégis, mégis egyedül... Jött a háború. A társaság elszéledt. Engem is elvittek katonának. Megsebesültem. A kórházból aztán alkalmatlanként elbocsátottak. Aztán...

Egyszerre elsötétült az arca.

– Bocsásson meg, biztosan untatom.

– Ó, nem, a legkevésbé sem!

– Csakugyan? Hát, aztán... aztán itt, Pesten találkoztam Anikóval. Neki köszönhetek mindent. Az első ember, az egyetlen, aki jó volt hozzám. Ő sokat szenved ön miatt... Azonban...

Zavartan és határozatlanul nézett körül, majd hirtelen kezét nyújtott:

– Nekem erre kell mennem.

Csak akkor vettem észre, hogy egész közel értünk a lakásomhoz. Lestyán talán tudja, hogy hol lakunk? Bosszankodtam, de kicsit meg is könnyebbültem, hogy a beszélgetésünk abbamarad.

– Ambrus is örülne, jöjjön fel egyszer hozzánk – mondtam búcsúzóul.

– Igen, igen – felelte, és szembeötlően elpirult. – Majd egyszer, egyszer majd feltétlenül, asszonyom...

Oly szomorú szemmel nézett rám, s oly görcsösen szorongatta a kezem, hogy sajnálnom kellett. Mintha nehezebbre esne, meg kellene küzdenie azért, hogy elváljon tőlem. Ekkor hirtelen, szögletes meghajlással kezét csókolt, majd széles, fekete kalapját esetlenül megemelve valami olyat mormolt, hogy „köszönöm”, és hosszú léptekkel elsietett.

Ambrust otthon találtam. Ha Anikótól jöttem haza, mindig nagyon háládatos és zavart volt.

– Csak most jössz? – kérdezte, és megsimogatta a kezem. – Sokáig kellett várnod?

– Nem, de gyalog jöttem. Lestyán Péterrel. A fogház előtt találkoztunk, s elkísért hazáig.

Leplezni akartam, milyen nyugtalanító számomra az az ember. Igyekeztem könnyedén odavetni a nevét és nem kérdezősködni felőle.

Ambrus csodálkozó, elnyújtott hangon kérdezte:

– Lestyánnal? És hogy ismerkedtetek össze?

– Bemutatkozott. Zavaros fejű embernek látszik.

Ambrus viselkedése elárulta, hogy Lestyán neki sem közböbs. Engem azonban annyira felizgatott ez az új ismeretség, hogy éppen ezért egy lépést se mertem tenni rejtelve kiderítéséért. Lestyán azt kérdezte tőlem, ismerem-e azt az érzést, amikor az ember már nem bírja ki, és kirohan... Nem, ezt a szenvedélyes, magát felemészítő nyomorúságot nem ismerem. De a másikat igen. Amikor az ember oly szűk körbe szorul be, hogy huroknak érzi, és visszafojtott lélegzettel él, mukkani se mer, és szinte szenved, hogy még nem egészen béna, mert fél minden mozdulattól, mert fél, hogy a hurok, ha csak megmoccanna, még összébb húzódik, és megfojtja – ó, ezt ismerem, ezt a szűkölő, megalázó kutyasorsot jól ismerem!

Megijedtem, amikor Ambrus az ebédnél megint kiejtette Lestyán nevét.

Öntudatlanul elkapott a homályos érzés, hogy a sötét titokhoz, amely oly régóta nyomaszt – ebben a furcsa új ismerősben egy lépéssel közelebb kerültem. Legszívesebben könyörögtem volna, hogy ne beszéljen róla. De csak ültem mozdulatlanul, és mosolygó arccal néztem rá.

– Nagy belső harc dül benne, nagy belső harc dül abban az emberben – mondta Ambrus.

Én nem tettem semmi megjegyzést, mire ő sietően folytatta:

– Úgy ivott, mint egy kocsis. De itt, Pesten egészen leszokott róla. És milyen indulatos természetű! Némely embernek nagyon nehéz jónak lennie...

A mama figyelmesen nézte hol Ambrust, hol engem. Egyszerre csak hozzám fordult:

– Mit mondott, honnan ismeri Anikót?

– Erről nem beszélt – feleltem.

– Te sem tudod? – faggatta most már Ambrust. – Csak nem valami rendőrségi besúgó?

Ambrus felnevetett.

– Dehogy, mama, dehogy! Én nagyon jól ismerem. Közülünk való, derék, jó fiú.

Úgy láttam, Ambrus is szeretné már félretenni a témát. A mama azonban most még makacsabban faggatózott, és a szeme is elevenen fürkészett.

– Mit beszélt Anikóról? – kérdezte tőlem.

– Összefüggéstelenül és rajongással beszélt. Hogy Anikó mennyire jó volt őhozzá. Rajongásában odáig ment, hogy kijelentette: egész életében senki olyan őhozzá nem volt, mint Anikó...

Ambrus most alig leplezett türelmetlenséggel nevetett fel.

– Hisz alig múlt húszéves! Valami túl sok emberrel nem is lehetett kapcsolata.

Felkeltem behozni a második fogást. Mikor a konyhából visszaértem, a mama még mindig változatlanul maga elé nézett, Ambrus pedig a szalvétával babrált. Az volt nálunk a szokás, hogy mindenkinek a mama szed, de most észre se vette, hogy órá várunk. Szerettem volna már túllenni az ebéden.

– Tessék, itt a főzelék, mama! – figyelmeztettem.

Gépiesen kapott a merőkanál után, s alig nézett a tányérajainkra, miközben szedett. Szemöldökét magasra vonva tépelődött valamin, valamilyen összefüggést keresett, amire nyilvánvalóan nem tudott rájönni.

– És mit mondott, honnan ismeri Anikót? – tért vissza előbbi kérdéséhez.

– Már mondtam, mama, hogy erről nem beszélt! – válaszoltam csaknem ingerülten.

– Te sem tudod, Ambrus? – kérdezte ismét.

– Amikor Anikó megbetegedett, feljárt hozzá, ápolta. Napokig ott ült mellette, ki se mozdult, csak ha patikába vagy orvosért kellett szaladni.

Ambrus száraz, sőt majdnem türelmetlen hangon felelt. Énrám némileg megnyugtatóan hatott, hogy ilyen egyszerű háttere van ennek a számomra oly érthetetlenül nyugtalanító kapcsolatnak. Már a rossz idegeimet kezdtem okolni, hogy minden apróság képes felizgatni. Mégis, sokért nem adtam volna, ha ennek a beszélgetésnek egyszer már vége szakad.

– Ez akkor volt – kérdezte akkurátusan a mama –, amikor Anikónak tüdőgyulladásra volt, és előttem eltitkoltad?

– Igen, akkor – felelte Ambrus. Éreztem, ő is megkönnyeb-
bült, abban a reményben, hogy a beszélgetés most majd más
mederbe terelődik.

– Látod, ez az, amit sose fogok megbocsátani neked – szólt
a mama, és mutatóujjával tréfásan megfenyegette Ambrust. –
Már akkor is hihetetlen volt nekem az a sebtében kitalált tör-
ténét – folytatta elkomolyodva. – Anikó sürgőnyt kapott az
apjától, hirtelen haza kellett utaznia, tőlem el sem búcsúz-
hatott...

– Hát jobban tettem volna, ha megmondom? – kérdezte
kellemetlenül Ambrus. – Csak nyugtalankodott volna, éjjel-
nappal aggódott volna a mama. Jobb, az ilyet megtakarítani,
ha lehet.

– De ha, isten őrizz, Anikó akkor belehal, hogy mertél vol-
na a szemembe nézni?

– A mama úgyse segíthetett volna rajta. Úgyse ápolhatta
volna senki jobban, mint Lestyán – nevetett fel zavarában
Ambrus. Aztán hirtelen elkomorult, s alig észrevehetően el is
pirult.

– Anikóról sohasem jut eszébe az embernek, hogy valamibe
belehalhat – mondta maga elé révedve.

A mama elgondolkodva figyelte Ambrus arcát. Kissé emelt
hangon, ám valójában gyengéden szólt hozzá:

– Csak látszat az, hogy van olyan ember, aki mindent kibír.
A halál egyszerre jön.

A szoba levegőjét erre feszültség ülte meg.

– De lehet olyan helyzet – magyarázkodott Ambrus –, hogy
az ember, épp azért, mert szereti, nem mondhatja meg az iga-
zat az édesanyjának sem.

Érthetetlennek találtam, hogy a mamának egyszerre ilyen
fontossá kezd válni Anikó rég elmúlt betegsége.

– Csak a magad feje szerint jártál el akkor, vagy Anikó se
akarta, hogy megtudjam? – faggatta Ambrust.

– Rám bízta – felelt Ambrus erőszakos rövidséggel.

– Rosszul tette, szegényke. A hazugság sose vezet jóra.

Ambrus felkelt, utána én is; kezét csókoltam a mamának, s

indultunk a szobánkba. Ambrus ezzel kettévágta a beszélgetést, s ezt valamiképp talán jóvá akarta tenni, mert az ajtóból nehézkes kedélyességgel visszaszólt:

– A mama majd Anikó fejét is mossa meg egy kissé, ha isten segítségével kiszabadul. . . Most azonban pihenjen le egy kicsit.

A szobánkba érve Ambrus megjegyezte:

– Szegény mama, nagyon szereti Anikót. Mintha a lánya lenne. Nem is tud másról beszélni.

Nem feleltem semmit. Behúzódtam a dívány sarkába, szerettem volna oly picinnyé összehúzódní, hogy ne is látsszam. Behunytam a szemem, Ambrus fölém hajolt.

– Rosszul vagy? – kérdezte aggódón.

– Nem, semmi. Csak csendet szeretnék.

Ambrus sóhajtott.

– Oly egyedül vagyok – csúszott ki a számon önkéntelenül, s a következő pillanatban már hiába szerettem volna visszaszívni.

Ambrus ijedten kuporodott a lábamhoz, fejét az ölembe hajtotta, s tágra nyílt, esdeklő szemmel nézett fel rám.

– Ezt nem lett volna szabad mondanod – szólt. – Én úgy szeretlek.

– Igen, bocsáss meg; igen, igazad van.

– Nem, na ne így! Mondd meg, mi bajod van, mi fáj? Rossz vagyok hozzád?

– Nem, jó vagy.

– Akkor mondd meg, mit tegyek?

– Nagyon jó vagy.

– Nem szeretlek eléggé? Mindenkinél jobban szeretlek! – szólt forró szenvedélyességgel. Ez a szenvedély megtörte a jéget, és – mintha valami vastag burok olvadna le rólam – felszakadt belőlem a fájdalom, a panasz, az élet. A lidércnyomás eloszlott. Beszélni akartam, és megtudni mindent. Most mertem akarni a tudást – az nem lehet hazugság, ha úgy mondják, mint ahogyan ő mondta: „Mindenkinél jobban szeretlek!”

– Jóságosom – tört ki belőlem lelkendezve –, én nem va-

gyok jó, én rosszabb vagyok, mint te, és boldogtalan, nagyon boldogtalan. Segíts rajtam!

– De mondd, mit tegyek.

– Azt mondtad, engem szeretsz legjobban – szóltam. Átadtam magam a csalóka érzésnek, hogy most mindent kibeszélhetek, most itt a pillanat, amikor mindennek a végére járhatok, boldogan. – Miért vagy akkor oly keveset velem, miért kell akkor neked más is?

– Nem vagyok keveset veled – válaszolta bizonytalanul. – Igazán nem is tudom...

– De én mindened szeretnék lenni...! – kiáltottam.

– Ha az ember jó... – szakított ő félbe, de nem hagytam, hogy befejezze, mert éreztem, hogy általánosságokba akar tévedni.

– Én csak tebenned tudok boldog lenni. S ha nem vagyok boldog, akkor nem tudok jó lenni.

Ambrus megfogta a kezemet, és kezemmel együtt közelebb vonta arcomat a magáéhoz.

– Olyannak kell szeretned engem, amilyen vagyok – szólt remegő hangon. – Talán más ember vagyok, mint te...

Görcsösen szorítottam a kezét.

– Én, most én akarok beszélni – kezdtem. – Nekem fáj, kínlódom... Mért kell neked ember énrajtam kívül? Látod, nekem semmi, semmi a világon nem kell, csak te. Te vagy nekem a csend, a nyugalom, az öröm, a rend, és ha te nem vagy, akkor én elveszek, mindent üresnek érzek, és semmihez sincs közöm.

Kifejtette kezét az enyémből, éreztem, hogy visszahúzódik tőlem, hogy megint másutt van. A pillanat megtévesztett, és a pillanatnak vége volt.

– Nagyon szeretlek, de egy ember nekem nem pótolhatja a világot – szakadt fel Ambrusból. A pár perc előtti felszabadulás kétségbeesésbe hanyatlott bennem.

– Akkor mit jelent ez a szó: téged szeretlek legjobban?! – sikoltottam fel. – Te vagy a jó, igen, ez igaz, én vagyok a rosszabb, a kicsiny; te vagy a nagy, a mindenkié, én parányi és gyenge, magát féltő lélek – de én elpusztulok ebben a kutya-szorítóban!

Ambrus sápadtan hallgatott. Felkelt, és mellére hanyatlott fejfel megállt előttem.

– Higgy nekem – szólalt meg halkán –, könyörgöm, higgy nekem. Ha nem hiszel, akkor én is kételkedni kezdek magamban. Nekem is rossz, nagyon rossz így, ahogy van. De nem szabad akarni a boldogságot. Az nincs is ezen a földön. Ha boldogok akarunk lenni, mások csak még boldogtalanabbak lesznek – és velük együtt mi is. Nézd, én hozzátörődöm a sor-sunkhoz.

– De ha így van, akkor miért vagy velem? – nyögtem fel. – Én vagyok az oka, nem tudlak boldoggá tenni, én... akkor mondd ezt, de ne azt, hogy nincs boldogság.

– Veled vagyok, mert az neked jó, és az a legtöbb, amit kaphatok, hogy jó vagyok valakihez.

Ez úgy hangzott, mint maga a téboly.

– Nekem mindegy, kivel vagy, csak az a fontos, hogy te légy jó neki? Akkor köszönöm!

Ambrus idegenül nézett, s egy pillanatig szinte ellenszenvet éreztem a tekintetéből.

– Így nem lehet beszélni – szólt rám feddő hangon.

A kétségbeesés esztelen dühvé torzult bennem.

– Rossz neked, mert nincs itt Anikó!

A téboly percére a rémületé következett. Magam lepődtem meg, magam rémültem meg legjobban a kiejtett szavamtól. Szerettem volna visszaszívni – nem, elfelejteni, hogy kimondtam! Nem is tudni, hogy én éreztem, hogy én gondoltam ezt. De késő volt. Pedig nem gondoltam semmi meghatározott dologra, mikor ilyen összefüggésben kimondtam Anikó nevét. Nekem is oly váratlanul hangzott fel, valahonnan mélyről, ez a szó, mint rejtett tűzfészekből hirtelen felcsapó láng. Vágyat éreztem, hogy Ambrusra vessem magam és iszonyodva könyörögjek neki, ne szóljon egy szót se, semmit se feleljen, mert azzal szörnyű dolgokat tesz. Ő azonban elfehéřült arccal nézett maga elé, és egyszerre elszántan kiáltott rám:

– Féltékeny vagy!

Minden csepp vérem felszökött, mintha arcul csapott volna. Súlyosabb sértés, megalázóbb gyanú nem is érhetett volna. Nem a büszkeségem fáj legjobban, hanem maga az, ami

történt. A felszabadulás ujjongó érzésével akartam megmutatni, milyen koldusszegény a zaklatott életem – és ez a felületes szó lett a vége, csak ezt kaptam érte!

– Így nem lehet élni! – kiáltottam magamon kívül.

– Rossz velem? – kérdezte mozdulatlanul.

– Nem vagy a férjem, nekem nincsen férjem! – szakadt fel belőlem a jaj.

– Akkor váljunk el – mondta, és leült egy székre. Dideregve húzódtott össze.

Már nem tudtam, mit teszek. Valami bűvölő erő hatalmában felkeltem. Szótlanul hozzáálltam a csomagoláshoz. Nem tudtam eligazodni mindabban, ami történt, nem tudtam, mit fogok aztán csinálni, hova fogok menni. Gépiesen rakosgattam ki a holmimat és készítettem elő a bőröndöket. Nem voltak gondolataim, nem tudtam, mit teszek. Arra emlékszem, hogy egy szó se hallatszott, és hogy egyszerre, mikor feltekintettem, váratlanul ott állt velem szemben Ambrus. Nem vettem észre, mikor kelt fel a székről, nem tudtam, mióta áll ott. Állt, és nézett engem. A csomagolás a szobában mindent felfordított. Minden kimozdult a helyéből, és én ernyedt kezekkel álltam a feldúlt szoba közepén.

– Mit csinálsz, mondd? – meredt rám Ambrus.

Csakugyan nem tudtam, mit teszek.

– Az emberek miatt se bírnám... én sose tudnék tőled elmenni. Belepusztulnék! – zokogtam fel, és ideggörcs fogta el egész testemet.

Nem tudom, mi történt közvetlenül ez után, csak arra emlékszem, hogy Ambrus is sírva fakadt.

Nagyon megbetegedtem. Csúcshurutom is jelentékenyen rosszabbodott. Egyszer vért köptem.

Ambrusnak napokon át szavát se lehetett venni. Valahányszor betegágyamhoz közelített, arca fájdalomba torzult, szeme nyugtalanul forgott üregében. Siralomház hangulata volt az egész lakásnak. A mamának nem mondtunk el a törtétekből semmit, de ő is még csendesebb, még szomorúbb lett. Mintha mindent, ami beszélni valója volt, akkor, az ebédnél elmondott volna, most mindig csak hallgatott. Fel se volt szabad kelnem, most a mama járt ki Anikóhoz a csoma-

gokkal. Ha hallgatott is, énhozzám jó volt. Az a néma résztvét, amit akkor tapasztaltam, mikor Anikót elfogták, betegségem alatt még gyengédebben nyilvánult meg. Az orvos aggasztónak találta állapotomat, és azt ajánlotta, hogy lehetőleg minden izgalmat kerüljek, és menjek szanatóriumba hegyvidékre. Örömmel kaptam az orvos tanácsán – az itthoni, sors-teli levegő helyett csendre, nyugalomra, egyszerű életre vágytam. Menekülni, ha csak egy másik helyre is. Messzire innen, valahova, ahol nem kell rettegnem, hogy még közelebb kerülök a ponthoz, amely után már csak a vég van. Nem akartam meghalni. Élni akartam, és úgy, mintha nem az volna a sorsom, hogy az életem őnékülé, vakon haladjon mellette.

Ambrus addig nem nyugodott, míg elő nem teremtette a szükséges pénzüsszeget. Az elutazás előtti napokban végtelenül figyelmes és jó volt hozzám. Attól kezdve, hogy pontosan megállapítottuk elutazásom napját, még szomorúbb lett. Egyszer mondta is:

– Úgy félek az elutazásodtól. Olyan egyedül leszek.

Én csak feküdtem, és türelmetlenül vágyódtam: el, el. Bár csak már vonaton ülnék – ez volt az állandó néma sóhajom. Reggelenként, amikor felébredtem, elszorult a szívem: bár csak még ez a nap is elmúlna anélkül hogy történne valami! Nem tudtam volna megmondani, mi az, amitől félek, de iszonyú volt a szorongás.

A mama könnyezett, amikor elbúcsúzott tőlem. Én tartózkodóan viselkedtem, pedig én is megindult voltam. Ambrus kikísért a pályaudvarra. Nem voltam képes beszélni, de belül a szabadulás érzése motoszkált bennem, és amikor Ambrusra néztem – a reményé is. Még mindig tudtam bízni, és szívesen adtam át magamat az életösztön ámitásainak. Ambrus arca elnehezült a szomorúságtól. Távollétem alatt még jobban érezni fogja, hogy szüksége van rám – gondoltam magamban –, hiszen mióta együtt vagyunk, még soha nem voltam távol. Kezdtém megint hinni, hogy ami történt, az csak túlcsigázott, megrongált idegállapotom következménye – de mégis szomorú maradtam. Anikóra kellett gondolnom, aki börtönben van, míg én most szanatóriumban fogok üdülni.

– Majd meggyógyulsz – szölt Ambrus, miközben a pályaud-

varon fel-alá sétáltunk. – Majd meggyógyulsz – ismételtette –, és akkor rendbe hozunk majd mindent.

– Igen, igen – feleltem –, majd akkor...

De éreztem, hogy az arcom belesápad.

Ambrus egyik kezével a kezemet ragadta meg, másikkal az arcomat simította végig.

– Meg fogsz gyógyulni – szólt biztató mosollyal –, és gyermekünk lesz!

Mintha nem akarná a pillanatot elengedni, hosszan nézett rám és nagyon szomorúan. Gyermekek! Mint maga a beteljesült ígéret, úgy visszhangzott még a pusztaszó is bennem, és derűsen, hálásan néztem Ambrusra.

A vonat befutott, és sebtében el kellett válnunk. Melegen megcsókolt, magához ölelt, s mielőtt elengedett, még egyszer hosszan megcsókolt. A lépcsőről visszánéztem rá. A vonat elindult. Ott állt a peronon, míg a szerelvény ki nem futott az állomásról.

A szanatórium jó hatással volt egészségemre és idegeimre is. Maga a szelíd vidék is – osztrák üdülőhely – a lány, barátságos rendezettségével megnyugtatóan hatott. Önmagam tükörképére ismertem benne. Minden józanul mértékletes, a hegyek nem zordak, csak magas dombok, és a föld serényen terem. Az erdők nyájasak és nyíltak. Szerettem ödöngeni a sétányokon, és sokszor nem is éreztem a nyugtalanságot. Mintha elfelejtettem volna az elmúlt, nyomasztó esztendőket, úgy éreztem, ez itt a valóság, csakis ez. Anikó fogságára sokszor gondoltam szomorúan, de vigasztalni tudott a körülmény, hogy ő akarta így, s minden embernek más és más a kielégülése. Az ő egyénisége a maga és mások elleni küzdelemben kereste az otthont; az enyémmé vált otthona a csendes arányok, melyek nem ismerik a végleteket, és a talán szerény, de az odaadás minden készségével betöltött nyugalom. Szerettem megállni a gondozott erdőkben, a hegyoldalban siető patkamentén. Nincs benne semmi örvényes, semmi kiszámíthatatlan; kedves és egyszerű, és szabad szemmel a fenekére látni.

Ha ráéreztem visszatérő nyugalomra, magam is meglepődtem. Nemrég még azt hittem, hogy minden erőmnek vége,

hogy minden megbénul bennem, holott, lám, tudok nyugalmasan élni. S valóban, sajátosságos képességem volt: a kínálkozó jót megragadni, minden korábbi aggodalommal és bajjal szinte elmerülni benne; megfelekedezni minden rosszról, ami mögöttem, körülöttem és nyilvánvalóan még előttem van. Tudtam, hogy Ambrus számára mostani nyugalmam elérhetetlen képtelenség. Ő falja a hírlapokat és minden dologért, ami a világban rosszul történik, szenved. Ő soha nem tudna az egyéni körülményei kedvező alakulása miatt oly maga-békölt perceket élni, mint én itten. Ez azonban nem nyugtalanított, valamiképp még kedvemet is leltem benne. Jól esett rá gondolnom és felnézni rá. A gondolattól, hogy meg fogok gyógyulni, megerősödöm és gyermekem lesz tőle: e gyönyörűségtől le kellett hunynom a szememet. Az élet szerény és drága, egyszerű örömeinek a szeretete újult erővel támadt fel bennem. Vágyam támadt hosszú leveleket írni a férjemnek. És írtam is Ambrusnak hosszan, töredelmes őszinteséggel és egész szeretetettel. A jövőről esett legtöbb szó e levelekben. Minden, ami rossz köztünk történt – írtam neki –, most érthetetlen előttem; mindenben csak jók lehetünk majd egymáshoz. Az idő és tér távolságából tisztán látom kapcsolatunkat. Jóra térítöm, megbocsátó, édes társam, gyengéd útmutatóm vagy te nekem...

S Ambrustól jöttek a levelek. Ha ritkábban írt is, mint én, és rövidebben, jóság, ragaszkodás volt a szavaiban. Mióta ismertük egymást, most először váltottunk leveleket. S ez is új élmény volt a számomra. Nem láttam még az övéhez hasonló leveleket. Külsőre is makulátlanul gondosak, olyanok, mintha műalkotásnak készültek volna; akihez íródnak, annak semmi befolyása a levél hangvételére. Egészen személytelenek, afféle ünnepélyes monológok, s csak a megszólításban szerepel az, akinek íródnak. Csak ő, aki a levelet írja, csak ő van bennük. A nagyszerű fájdalmaival, a magát nem értő, világtól eltávolodott ember darabosságával és egy reménytelen vágy szenvedélyével. Akkoriban a legfőbb nyugtalanságom ezek a levelek voltak. S furcsa, hogy valahányszor a levele olvasása után ilyen nyugtalanság támadt bennem, alig tudtam leküzdeni a vágyat, hogy Lestyánnak írjak. Milyen összefüggésben és

mit? Erről sejtelmem sem volt. Csak annyit gondoltam, milyen jó volna most leülni, és elkezdeni írni: „Kedves Lestyán Péter, én nem felejtettem el magát, és igazán szeretnék közelebbit hallani magáról...” De természetesen nem írtam. Egyébként nemigen foglalkoztatott Lestyán, csak ha Ambrustól levél jött.

Így éltem egy hónapra keresztül. Elmúlt a hónap, s októberben otthon kitört a forradalom. Nemigen olvastam a hírlapokat, a hír váratlanul ért. Az eseménynek örültem. Vége a háborúnak, a katonák megint emberek lehetnek, az emberek élni és dolgozni fognak. Külön örömöm volt az a gondolat, hogy Ambrus most milyen jól érzi magát. Különben én is mindig átéreztem a háború szörnyűségét. Pillanatig sem tévesztett meg a hadviselő államok jelszó-tömege. Mindig tudtam, hogy mindegyik hadviselő kormány a saját népével és az összes többi néppel szemben gázságot követ el; más azonban tudni ezt, és megint más harcolni ez ellen. Borzasztóan hatott rám, mikor híreket hallottam ismerősökről, akik megsebesültek vagy elestek; én tudom, és igazán őszintén mondom: soha nem maradtam közömbös vagy hideg mások szenvedéseivel szemben. De nem éreztem a felelősséget azért, ami rossz körülöttem történik. Az egyes ember gyenge ahhoz, hogy a világot átalakítsa, mindig úgy gondoltam, hogy az egyes ember csakis elpusztulhat a küzdelemben egy ilyen szörnyeteg ellen. Az egyik újságban részletes tudósítást olvastam arról, hogy lelkes tömegek a börtönhöz vonultak és kiszabadították a politikai foglyokat. Anikó szabadulásáról külön tudósítás számolt be: feltűnően nyugodt volt, és hogy az ünnepeltetését elkerülje, kocsiba ült és eltűnt a tömeg szeme elől.

Anikó szabadulásának hírére sírtam az örömtől. De az örömet nyugtalanság zavarta meg. Nem tudtam, miért, megint félni kezdtem. Anikó szabad... Lestyán... Ambrus... a mama... Most valami történni fog; és én éreztem, hogy gyáva vagyok. Éreztem, hogy itt, otthonomtól messze, elhagyatott és tehetetlen vagyok; és otthon is az volnék. „Otthon”, ahol most anélkül hogy az ujjam is megmozdíthatnám, emberek, akiknek én idegen, más ember vagyok, most az én életem

sorsát is rendezik! Félve siettem reggelenként a portáshoz, hogy jött-e számomra levél, s ha érkezett, előbb elszoruló lélegzettel gyorsan átfutottam, hogy nincs-e benne valami lesújtó rossz. Ez a félelem mégis különbözött az otthoni állapotomtól. Rettegtem ugyan megint, de feltettem, hogy küzdök az életemért. Gyerekért, férjért, családjáért. Feleség, anya akarok lenni, akit szeretnek, aki szeret.

Nem lepett meg, mikor egy reggel Anikó keze írását pillantottam meg. Attól kezdve, hogy szabadulásának hírért vettem, el voltam készülve rá: meg fog kezdődni a harc az életemet leigázó ismeretlen tényekkel, amelyek immár kendőzetlenül fognak előmbe lépni. Anikó az első levelében semmit se írt ezekről, ellenben határozott érzésem volt, hogy ez mégis csak a kezdete valaminek, aminek folytatása csakis a várt rossz lehet. Bocsánatot kért tőlem, amiért rossz volt hozzám, de ő akkoriban ennél is nagyobb bűnöket követett el. Jól ismerlek – írta –, és mindig is ismertelek. Csakhogy mert rossz voltam, a következtetésem is rosszak voltak. Te más ember vagy, mint én, ezért el kell tőled szakadnom. Így gondoltam akkor. Tudom, sokat voltál szomorú emiatt. De én is nagyon rosszul éreztem magam. Te valóban mindent csak kívülről láthattál. Én, megjobbulva, most visszakéredzkedek hozzád. Akarom, hogy láss és érts engem. Kérdezz tőlem, és én, bizalommal a te szereteted iránt, kérdésedre őszintén felelni fogok.

Anikó a börtönben megváltozott. Ezt éreztem a leveléből. De mit akar most tőlem? Valóban más ember vagyok, mint ő. Sajnál engem ezért? Most már a jószágban és a szeretetben keresi élete értelmét, írta. Szerető és jó akar lenni hozzám, miután korábban egy másik gondolkodási módszer jegyében eldobott.

Őszintén feleltem Anikónak. Nem tudtam homályt borítani a fájdalmas emlékekre, és nem akartam felidézni őket, csak felkészülten bevárni a sorsomat. Nem kérdeztem tőle semmit.

Minden, amit magadról, külső vagy belső életeredről írsz – válaszoltam neki –, az megtársult szeretettel találkozik majd. Tudom, úgy állok előtted, mint az élő vád. S nem tagadom, hogy te (ha nem is csak te, ám sorrendben és jelentőségben te

voltál az első) az életemet megbolygattad. Én, az életet szerető, erős, derűs ember, idegileg és lelkileg nyomorékká lettem. Bizalmatlanná váltam, elvadultam. De tudom, hogy ez nem maradhat így, és harcolok a régi, szép magamért, hogy visszaváljak azzá, aki tizennyolcéves koromban voltam. De nem ahhoz a félig tudatos gyermekészhez, hanem tisztult látásomhoz akarom páruul az akkori erőmet és tiszta szívemet.

Talán jel vagy megint – írtam neki befejezésül –, de most az életem jobbra fordulásának jele. Rajtad áll, így lesz-e.

A levelet leragasztottam és elküldtem. A nyugalmam azonban végleg elveszett. Anikó nem harcolni, hanem békülni keresett meg engem. De nekem résen kellett lennem, mert Anikó békülése mögött az én sorsom rejtőzött. Legközelebb egyszerre két levél érkezett: az egyik Ambrustól, a másik Anikótól. Ambrus hívott, hogy amint lehet, jöjjek haza, mert nagyon vágyódik utánam. Ő is érzi, hogy boldogok lehetünk majd, mert – írta egy váratlan fordulattal – tudni fogjuk vállalni egymást. Sok mondanivalója van, és kincsnek érzi a szeretetet.

Anikó hosszan írt. Hiszi, hogy jóvá tudja tenni, amit ellenem elkövetett. Hisz a szeretetben, mely minden szenvedélyen győzedelmeskedni tud. Gógös voltam – írta –, mert én akartam felmérni, mennyit bír el a másik ember. Ez homályosan hangozhat neked, de majd megérted. Magamat akartam összetörni, és összetörtem másokat is. Minden terhet én akartam viselni, minden rosszat vállalni próbáltam, és ez góg volt, mivel nem hittem az emberekben. Benned sem hittem.

Ambrusnak írtam. Elpanaszoltam, hogy rosszul érzem magam, roncs vagyok és kínos álmok gyötörnek. Anikó levelére nem válaszoltam. Mit feleljek neki? – tűnődtem. Akkor rossz volt hozzám, de most a másik végletbe esett. Túlságosan erősnek éreztem őt, és engem az olyanfajta erő, mint az övé, nyugtalanított. Nem akartam megengedni, hogy nagyon közel kerüljön hozzám. Úgyis az volt az érzésem, hogy túlságosan is a közelemben sodródott. Mert Ambrus levele az övével egy atmoszférában íródott. Még a szavaik is gyakran ugyanazok voltak. A szemérmemet sértette a mód, ahogyan ketten együtt törődtek velem. És mi van a harmadik emberrel? Mit keres

az ott? Ő mi módon keveredett bele az én életembe? Mert hogy Lestyán is köztük van, az nem volt előttem kétséges – noha eddig még csak a neve se fordult elő Ambrus és Anikó leveleiben.

Legutóbbi jelentkezését hiába hagytam megválaszolatlanul, két hét múlva Anikó ismét írt. Azt gondolta, hogy elveszett a levél, azért nem jutott a kezébe a feleletem. Saját magáról írt, arról, hogy most mi a szándéka, hogyan akar élni. Szektáriusok rajongása és vaksága tüzelt a szavában. Az ember fizikai adottságainak, a valóságnak olyan alábecsülése nyilatkozott meg életprogramjában, hogy számomra, akit épp ez az általa is tagadott valóság kínozott, az egész elviselhetetlen volt. Az egyetlen utat a magunk látszólagos szükségletei megtagadásában és a szeretetben találtam meg – írta. Szeretni kell, és a szeretetben minden eggyé lesz. Azelőtt is mindenemet, egész lényemet oda akartam adni, elajándékozni, de kétségbeeséssel, elkeseredéssel; ma nem érzem, hogy ennél jobb valami lehetséges, és nem is kívánok a magam számára jobbat. Téví életet élek, erőt, egészséget, békét hozok . . .

Anikónak ezt az alázatos önmegtagadását az életem csöpp szigetét elmosással fenyegető áradásnak éreztem. Minden szava mögött vele éreztem Ambrust, és minden szó támadásként hatott rám.

Azzal a szándékkal ültem le válaszolni, hogy véget vetek a levelezésnek.

A leveled annyira tünetszerű és annyira beteges – írtam –, hogy nehéz rá bármit is felelnem. Magunkat megtagadni és boldognak lenni, ez a kettő együtt nem állhat meg. A boldogságot én épp a pszichikai és fizikai erőink teljes kiélésében látom. Ne élj öncsalással! Én csak a valóságban hiszek, és ha neked a valóság rossz, ne csinálj magadnak hamis bálványokat. Miért áltassuk magunkat, hogy „a lényünk” a jóság, az erkölcs? „Nem vagyunk mi se test, se lélek, hanem ember, akit nem lehet megosztani” – mondja egy kedves, egyszerű bölcselő mély megérzéssel. Őszintén meg kell mondanom: a különbség köztünk most sokkal élesebb, mint akkor volt, amikor eltoltál magadtól. Majd egyszer, ha már életed nem a szertelen végletek közt fog hanyódni, akkor talán mi is találkozhatunk.

Erre a levélre aztán csakugyan nem jött válasz Anikótól. Ambrus még elvéte írt, de szűkszavúan és általánosságban. Az ő leveleinek ez a hangváltása nyilvánvalóan összefüggött az Anikónak írt utolsó levelemmel. Bizonyára olvasta, mert bátortalanul ugyan, de nyomát hagyta, hogy nem az én néze-
teimben osztozik.

A meg-megújuló izgalmak és a folytonos nyugtalanság kö-
zepezte is gondosan ügyeltem egészségem helyreállítására. Az egészség is fegyver volt az életemhez: a gyermekhez és a férjemhez. Rendkívüli erőfeszítéssel oly pontosan telje-
sítettem az orvos előírásait, hogy meggyógyultam. Csak azért is. Elutazásom napján sürgönyöztem Ambrusnak, hogy jövök.

A pályaudvaron rajta kívül Anikó és Lestyán is várt. A le-
vélváltásunk után ez nem lepett meg, de kellemetlenül fogad-
tam. Ambrus, amint megpillantott, már messziről nyújtva
kezét, mosolyogva sietett felém. Én lassan haladtam előre,
és a szememet jól nyitva tartottam. Nem úgy tértem vissza,
mint ahogyan elmentem. Akkor elmenekültem – most azért
jöttem, hogy, ha szorongva is, felvegyem a küzdelmet. Amb-
rus megcsókolt, de észrevettem, hogy ideges. Félszeg neve-
téssel mutatott előre: – Itt van Anikó és Péter is!

– Észrevettem őket magam is – szóltam tartózkodón, lépteit
met lelassítva.

Ők ketten a pályaudvar kijáratánál álltak, ott vártak ben-
nünket.

– No, megjött – nevetett megint zavartan Ambrus, és ismét
megcsókolt. Lestyán nyugodtan nézett ránk, Anikó arca azon-
ban meg-megrándult. Őt arcán érintettem ajkammal, Les-
tyánnal pedig kezét fogtam.

– A poggyásza? – kérdezte szolgálatkészen Lestyán.

– El kell mennünk érte a másik oldalra... Van kocsí? – for-
dultam Ambrushoz.

– Igen... lesz... de hogy csináljuk... négyen nem férünk
fel – szólt határozatlanul.

Szótlanul álldogáltak, én pedig, türelmetlenségemet nem
titkolva, szintén hűvös hallgatással vártam, hogyan intéződik
el a dolog. Ambrus szólalt meg.

– Mi ketten majd kocsiba ülünk – mondta rám mutatva –, ti pedig gyertek villamoson.

Tegeződnek. Ez már meglepett. Nyugtalanul intettem, hogy induljunk már.

– Ők ne jöjjenek mindjárt – mondtam félig nekik, félig Ambrusnak. – Előbb otthon rendbe teszem magamat. Másfél, vagy két óra múlva talán...

Ambrus szórakozottan nézett körül, s aztán sietett kocsit fogadni. Észrevettem, hogy izgalmában kezét sem fog sem Anikóval, sem Lestyánnal. Az induló kocsiról intett vissza nekik. Ők, mintegy tanácstalanul, még ott toporogtak egy helyben.

Kiváltottuk a poggyászt, és a kocsi elindult a lakásunk felé.

– A mama nem jöhetett ki, sok dolga van – kezdte Ambrus.

– A fogadtatásomra így is elég nagy kíséret vonult ki – jegyeztem meg nevetve.

Vagy nem értette, vagy nem akarta érteni, mit mondtam.

– Hál’isten, úgy látszik, használt a kúra – szólt –, jól nézel ki.

– Igen, egészen rendbe jöttem. Te hogy vagy?

– Jól – felelte mosolyogva. Aztán elkomolyodva nyúlt a kezem után. – Oly jó, hogy megint együtt vagyunk. Ugye?

– Az utazás kimerített. Szerettem volna otthon egyedül maradni veled. Mi van Anikóval?

– Lestyán és ő együtt vannak. Nagyon megváltozott. Szeretném, ha megint jó barátok lennétek – tette hozzá bizonytalan, kérő hangon.

– S Lestyán?

– Nagyon szeretik egymást.

– Régi dolog ez?

– No igen – felelte. – Akkor kezdődött, amikor Anikó megbetegedett.

– Lestyánnak persze mindenről ugyanaz a véleménye, mint Anikónak?

– Igen... nem egészen... de majdnem...

– Tudod – jegyeztem meg nevetve –, Anikó leveleiből néha úgy éreztem, mintha a te karikatúrád volna.

Ambrus kitérően felelt.

– Nektek tulajdonképp mindent előlről kell kezdenetek.

Újra meg kell ismernetek egymást. Olyan keveset tudtok egymásról.

– Én ismerem Anikót – vettem ellen. – Tőlem az ő végletes természete idegen.

Ambrus idegesen fészkelődött.

– Nem lehet így elutasítani embereket – mondta. – Lestyánt biztosan szeretni fogod, gyorsan meg fogod szeretni.

– Nem rokonszenves nekem.

– Ó, azóta nagyon megváltozott!

– Mióta?

– Hisz csak egyszer láttad.

– Kicsit mintha pózolna – mondtam. – Különben sem hiszek abban, hogy emberek megváltoznak.

– Nem szabad ilyen hitetlennek lenned – szólt figyelmeztetően Ambrus. – Sokat szenvedett, és voltaképpen jobb, mint ahogy ő maga is gondolná... Persze, neki is vannak hibái... Nagyon szeretném – tette hozzá némi habozás után –, ha jó lennél hozzájuk. Mindent el akarnak követni, hogy te éppúgy együtt légy velük, mint én.

– Majd meglátjuk – szakítottam félbe erőszakolt könnyedséggel.

– Hogy beszélhetsz így! – fakadt ki Ambrus, most már lepletlen türelmetlenséggel. – Anikó vissza akar térni hozzád, jóvá akarja tenni...

– Én nem haragszom rá – szoltam kurtán. – Csak távol vagyok tőle.

Elhallgattunk. Ambrus, mintha megbánta volna hevesességét, gyengéden rám mosolygott.

A kocsi azonban egyszerre megállt. Nem mehetett tovább: csődület állta el az utat. Ambrus leugrott megnézni, mi történik. A kocsiról nem tudtam kivenni, miért gyűlt össze annyi ember. Láttam, hevesen vitatkoznak és tülekednek, hogy előbbre jussanak. Időnként mintha súlyos tárgyak zuhanása hallatszott volna. Kezdtem valóban fáradtnak érezni magam, és bosszantott az ácsorgás. Ha Ambrus nem száll le, akkor vissza lehetett volna fordulni és más úton hazahajtani. De a tömegben eltűnt a szemem elől. Kérdeztem a kocsist, szerinte mi lehet itt.

– Ördög tudja – szólt vissza. – De ilyenkor persze nincs rendőr a közelben. Ha ebben a drága időben az ember keveselli a tarifát és legalább a ló abrakjára valót meg akarja keresni, akkor a plajbászával mindjárt ott terem. De ilyenkor nyoma sincs!

Megeredt a nyelve, s alig bírtam gátat vetni a közlékenységének. A várakozás annál is kellemetlenebb volt számomra, mert attól tartottam, nem lesz időm Ambrussal szót váltani Anikó és Lestyán érkezése előtt.

– Nem intene az uramnak, hogy jöjjön? – igyekeztem véget vetni a beszédes kedvű kocsis előadásának.

Felállt, hogy körülnézzon.

– Nem lehet itt semmit se látni – szólt nagy nyugalommal, s visszaült a helyére. – Annyi biztos, valami rossz mehet itt végbe.

A zsvajgó tömeg hirtelen elcsendesedett, majd megmozdult. Az emberek utat engedtek: némán sorfalat álltak. A csendben egy éles női hang csapott fel:

– Józsi, te maradj a holminál, még majd elviszik!

A sorfal közt egy zilált külsejű nő sietett el, hat-hét év körüli kisfiát vezette kézen fogva. Szinte szaladva lépdelt a gyerekekkel, az alig tudott lépést tartani vele. Oly gyorsan ment az asszony, hogy nem is volt időm az arcát szemügyre venni; a közeli utcasaroknál végleg eltűnt a tekintetem elől.

A tömeg már ismét nyüzsgött, s lármás megjegyzések váltak ki a zűrzavarból.

– Valami jófajta nő lehet! – szólt a kocsis hátrafordulva, és nevetett.

A tömegben végre észrevettem Ambrus közeledő alakját. Csak küszködve tudott magának utat törni. A kocsis kiáltására most már indulhattunk.

– Mi bajod, egészen fehér az arcod! – kérdeztem Ambrustól. – Mi történt?

– Láttad az asszonyt?

– A gyerekekkel?

– Igen. A másik gyerek ott maradt, hogy a holmit őrizze. A férje kidobta.

– Miért?

– A házmester mesélte, aki mindent tud róluk: a férj már egy hete leselkedett a feleségére. A férfi katona volt, egy hete érkezett haza a fogságból. Elbújt, hogy a felesége ne tudja meg, hogy itthon van. Kileste az asszony szeretőjét. Akkor ment be a lakásába, mikor az asszony szeretője épp elment. A felesége maga nyitott neki ajtót. Ez ma történt. Az asszony most látta viszont először négy év után, át akarta ölelni. A férfi szó nélkül ellökte magától. Aztán kidobálta az utcára az asszony minden holmiját. A házbeliék és az utcán az emberek, akik odacsődültek, azt hitték, örülten állnak szemben. Mikor le akarták fogni, a férfi maga mondta el nekik, mit tett az asszony. Erre mindenki elhallgatott. Senki se vetett ellene egy szót sem. A férfi pedig némán tovább hajigálta a bútort, ruhát, fehérneműt. Előbb az udvarra, majd onnan ki az utcára. Én akkor érkeztem oda, mikor az asszony az utcán a gyermekeire hivatkozva kérlelte a férjét. Borzasztó volt! A férfi katonaruhában; erős, munkaskülső ember. Az asszony kéréseire fenyegetően, s egyúttal könnyörögve kiáltott rá: – Menj, menjetek, mert szörnyűt teszek! – A nő erre rémülten elhallgatott, és engedelmeskedett. A többit te is láttad.

A kocsis lassan hajtott, mert ő is Ambrus elbeszélésére figyelt. Amint Ambrus befejezte, a lovak közé csapott, és féloldalt fordulva hátraszólt:

– Semmi ez. Mostanában napjában tucatszámra adódik ilyesmi. Ismerek egyet, kollégám volt. Rokkantan jött haza, s mikor az asszonyt ott találta a másik ölében, még ő kérlelte, hogy ott maradjon és megosztozhasson rajta!

A kocsis jóízűen mulatott a történeten. Nekem nagyon kellemetlen volt ez az egész incidens, s Ambrus még tetézte is azal, hogy beszédbe elegyedett a kocsissal.

– Hát ha úgy szerette az asszonyt – figyelmeztette nagy komolyan a kocsist –, mit tehetett volna szegény? Az ilyen nem lehet nevetni.

– Az ilyen nem érdemli meg, hogy szeressék! – ellenkezett az a bakról.

Ambrus azonban nem hagyta ennyiben.

– Sose lehet tudni, mi lakik egy emberben – kezdte bizony-

gatni, s mindenáron meg akarta győzni emberét. A kocsisnak azonban a beszélgetés e része már nem volt érdekes: feleletre se méltatta. Beszéd közben Ambrus az izgalomtól magához tért, majdnem felvidult. A kocsis elhallgatását annak tulajdoníthatta, hogy érvei gondolkodóba ejtették. S ennek láthatóan örült. Nem akartam kedvét szegni, s ezért bólintottam, amikor ő az előttünk ülő kocsisra mutatva, mosolygó arccal és tréfás önelégültséggel nézett össze velem.

Hangját lehalkítva, nehogy a kocsis meghallja, a fülemhez hajolt.

– Valaki rosszat tesz, és ezen az egész embert megítélik. Nekik minden ilyen egyszerű.

– Egészséges ösztön van emögött – vettem közbe.

– Egy ember élete – tiltakozott ő – olyan megfoghatatlan. Mindig melléje nyúl az, aki kívülről akar behatolni.

– Mégis az ember az, aki cselekszik . . .

Nem engedte folytatni a gondolatomat.

– Ahogy az ember az, aki öltözködik. De minden látható dolog csupán jelírás, aminek a kulcsa belül van.

– Anikó is írt valami ilyesfélét – szóltam hangos nevetéssel.

– Nem emlékszem pontosan, de valami olyasmit, hogy a világ nincs is, bennünk van minden, és a szeretet nem ismer lehetetlent.

Ambrus, mintha felelős volna Anikó szavaiért, zavarba jött.

– Anikó egy kicsit túloz – mondta. – Az biztos, hogy vannak dolgok, amelyek csak addig rosszak, míg az ember nem szeret. Ha mindenki testvérem, akkor könnyű a rosszat eltűrnöm és magamat odaadnom.

– Ha . . . – jegyeztem meg. – De éppen ez a *ha* az, amin minden megfordul. Vagy van ez a szeretet, vagy pedig nincs. Senki elé sem állítható követelményként. Mit csináljon, akiben nincs meg, és akinek – tegyük fel – ezért nehéz minden?

– Én közelről láttam, hogy mindenkiben benne van, csak utat kell törni neki – bizonygatta hevesen Ambrus.

Kérdően néztem rá.

– Lestyánra gondolok – magyarázta.

– Miért? Mit csinált? – kérdeztem kétkedően.

– A leghevesebb indulatait is leküzdötte!

– Például – fordultam szembe Ambrussal mosolyogva – most már nem mondja minden második szava után, hogy „aszszonyom”?

Ambrus nem tudott ellenállni, s velem nevetett.

– Mit tudhatja az ember, hogy is vannak ezek a dolgok! – kiáltott fel ekkor. – Nekem minden olyan könnyű.

A kocsi megállt, hazaértünk. A mama meghallotta a kocsi-zörgést, és lejött elénk a lépcsőn. Ambrusnak a kocsisal még egy kis vitája kerekedett, mert az a várakozásért nagyon magas árat követelt.

– Nekem egy hétig kell dolgoznom, amíg ennyit keresek – alkudozott tréfásan Ambrus.

– Az ilyen ember akkor ne járjon kocsin – válaszolta magabiztosan a tulajdonos. – Nem muszáj mindenkinek kocsin járnia.

– És mit csináljon szegény ember, ha poggyásza van? – inceskedett vele Ambrus.

– Az az ő dolga. De nekem sietnem kell, tessék fizetni.

Ambrus végül is engedett a kocsis követelésének.

– Lám, ez is világnézet – szólt hozzám nevetve.

A szobába érve a mama még egyszer átölelt, és megcsókolt. Úgy tűnt, mintha megöregedett volna. Az arca még komolyabb és gondterhelt is volt.

– Meleg mosdóvíz vár a szobádban, menj, mosdjál meg – szólt barátságosan a mama, alighogy felértünk.

Itthon voltam. Amint az ismerős szobában, az ismerős holmik közt körülnéztem, minden elmúlt ügyem kínzón elevenedett meg. Minden bútordarab, minden limlom is elmondatlan panaszoknak, nehéz óráimnak terhes emlékét ontotta rám. Sietve kellett mosakodnom, mert Lestyán és Anikó hamarosan megérkezhetnek. S nem lehet elbújniuk előlük, jönni fognak, nincs menekvés. A kis asztal az ablaknál, ahol a csacsi lány elkezdett naplót írni, változatlanul ott állt a helyén. Meddig lesz még az a sarok egyetlen, menedéktelen menedékem? Mióta elmentem, rengeteg minden történt itthon, annyi bizonyos. Én nem haragudtam Anikóékra, igazán nem. Csak féltem, mert éreztem, hogy Ambrus között és köztük még szorosabb lett a kapcsolat, amelyen én kívül rekedtem. S mennyire fon-

tos Ambrusnak, hogy mi jóban legyünk! Szokatlan volt a határozottság, amellyel ezt elvárta tőlem. A pályaudvartól hazáig, a kocsin tulajdonképpen mindig e körül mozgott a beszéde. S Anikó meg Lestyán, mint valami családtagok, Ambrussal együtt vártak a vonatonál! Tegeződnek is... Igyekeztem megújítani az elhatározásomat, amellyel haza indultam. Az én életemnek mások a szükségletei, mint az övékének. Az ő életüket én nem bírom magamévá tenni, harcolnom kell a magaméért. Ambrus most köztük van, és engem is vele együtt bele akarnak vonni a kapcsolatukba. Csakhogy én tudtam, ha Ambrus nincs is mellettem, de közöttük sincs egészen, mert ha én Ambrussal egyedül maradok, mint most volt a kocsin, Ambrus akkor tud velem nevetni.

A mosdással még el sem készültem, máris hallottam, hogy Lestyán és Anikó megjöttek. A szomszéd szobában a mamával és Ambrussal beszélgettek. Társalgásuk eleinte meglehetősen vontatott volt. Ambrus a kocsissal való egyezkedését beszélte el. Hallottam, hogy Lestyán erre megjegyzi:

– Tulajdonképpen csak két világnézet van. Az egyik a kocsisé, aki azt mondta, hogy „az az ő dolga, de nekem sietnem kell”. Minden magatartásnak, amely nem elszántan a másik, szükségképpen ez a végső konzekvenciája.

Szándékosan soká készültem el. Rosszkedvű voltam. Alighogy megérkeztem – gondoltam –, máris itt vannak, benyomulnak az életembe. A társalgás odaát később megelevenedett, többnyire Lestyán hangját hallottam. Ambrussal vitatkozott, aki elmondta az utcai jelenetet is.

– Nagyon jól megértem azt az embert – hallatszott a Lestyán heves hangja. – Nyilvánvalóan nem haragudott az asszonyra. Ha haragszik rá, akkor kiabál vele, átkozódik, vagy megöli. Nem haragudott. Csak végrehajtotta, amit kikerülhetetlennek, szükségesnek érzett. Mert más választása nem volt: megölni vagy útjára bocsátani az asszonyt, éspedig úgy, hogy nyoma se maradjon. Az ilyen gyilkosság nem a kétségbeesés végső határán történik. Bizonyos, hogy megölnie könnyebb lett volna. Ellenben gyermekeinek anyját, gyermekeit elküldeni, saját magát élettársa és otthona elvesztésére ítélni, és mindezt nem bosszúból, hanem a helyzettel való kímé-

letlen, végsőkéig menő leszámolásból: ez már impozáns erkölcsi erő!

Ambrus és a mama egyszerre szóltak közbe, de hogy mit mondtak, azt nem tudtam tisztán kivenni. A társalgás mintha megint elakadt volna, s Anikó hangját hiába vártam, nem csendült fel.

Végignéztem magamon a tükörben: elégedett voltam magammal. Tudtam, hogy hosszadalmas öltözködésem, az, hogy ennyi időt töltök a magam rendbe hozásával: ez mind elüt az ő világuktól. De én nem akartam másként, nekem így volt jó. S nem akartam hazudni. Akartam, ők is lássák, hogy nem az én látogatóimnak, hanem Ambrus barátainak tartom őket.

– Készen vagyok – szóltam be hozzájuk, s megálltam az ajtóban.

Úgy határoztak, hogy átjönnek a mi szobánkba. Ott melegebb volt, mert a mama számomra befűtött; a másik szobában télikabátban kellett ülniük. Este volt már, a mama fáradtságára hivatkozva azt mondta, lefekszik. Lestyán egy meghajlással, Anikó pedig kézcsókkal köszönt el tőle.

A mama, mint máskor is, két keze közé fogta Anikó fejét, pillanatig gyengéden nézte, aztán megcsókolta, és miután Ambrusnak és nekem mosolyogva intett, a szobájába ment.

– Kérem, ne az ágyra, itt a fogas – figyelmeztettem Lestyánt, aki levetette télikabátját és az ágyra dobta.

Ambrus nevetve intett Lestyánnak.

– Látod, rendnek kell lenni!

– De miért nem tehetem az ágyra? – kérdezte ártatlanul Lestyán.

Komoly maradtam.

– Azért van a fogas, hogy oda akasszák a kabátot. Szeretem, ha az ágyam tiszta.

A társaság elhelyezkedett. Ambrus, Anikó és Lestyán a kályha köré ültek, s nekem is hoztak egy széket. Jól éreztem, hogy szóváltásunk a télikabátról, ha önmagában jelentéktelen volt is, elválasztó határainkat idézte fel. Míg odavoltam – gondoltam –, biztosan mindig az ágyra tették kabátjaikat, s ez most nekik is eszükbe jutott. Ambrus erőszakoltan tréfálkozó megjegyzése épp ezt az érzést akarta elsimítani. Leültem az

odakészített székre. A társalgásban, mely még mindig a mi utcai incidensünk körül forgott, nem vettem részt. Szándék se volt bennem, hogy tartózkodásomat legyőzzem, ráadásul idegennek és kiszolgáltatottnak éreztem magam – s ez a kellemetlen érzésem percről percre nőtt. Védekezésem az volt, hogy úgy tettem, mintha beszélgetésük közömbösen hagyna. Holott volt benne valami leplezett jelképszerűség.

– Kegyetlen dolog egy asszonyt csak úgy elkergetni – szolt Ambrus. Ki tudja, az az asszony miért tette, amit tett. Hátha csakugyan nagyon szerette a másikat is? Az is lehet, hogy gyenge, és nem tudott ellenállni. Vagy azért tette, mert a gyermekei éhesek voltak. A férjét mégis szerethette, és talán a történetek után is jók lehetnek volna egymáshoz.

– Én most nem az asszonyról beszélek, az más kérdés – ellenkezett Lestyán. – Az adott férfiről beszélek, az adott helyzetben. Nem értem, mit értesz te azon, hogy mindazok után is, ami megtörtént talán jók lehetnek volna egymáshoz? Nekem több az, ha ilyesvalaki, mint ez az ember, ilyen helyzetben azt cselekszi, amit csakugyan cselekedett. Amit te mondasz, az a kiegyezést jelenti a teljesség rovására. Az ilyen lemondás megalkuvás, és az ilyen igénytelenség nem az egyéniesség legmélyéről jön. Ez egy tisztátalan viszony elfogadása volna, az volna, amit az emberek általában tesznek! Az igazi, a jó az, amikor valaki az egészséget akarja, és ha az nincs, akkor nem éri be a felével, hanem a teljes törést idézi fel.

Mit akarnak ennyit azzal az esettel? – kérdeztem magamban, de továbbra is közönyös érdektelenséget színelve hallgattam őket. Én otthont akartam, ők meg az utcát, a világot, és a világnak csak a kuszaságait, csak a gyötrelmeit hozzák be magukkal, és megbolygatják vele az életemet.

– De hiszen az asszony belehalhat! – szolt Ambrus a fejét csóválva, s én úgy láttam, mintha ingadozna, mintha ő is éppoly rosszul érezné magát e bezúdított külvilági problémák miatt, mint én.

– Azt nem tudom – makacskodott Lestyán. – Ne hozakodjál elő ezzel! És ha belehal? Az ember élete és halála felett nem egy másik ember rendelkezik! Mindent meg kell tenni a másik ember életéért, de az nem segítséggel, ha hazudok. Az ember

legfőbb dolgai közül való, hogy a feltétlen igazság jegyében álljon és tiszta legyen minden viszonya. Hamarjában nem is tudok nagyobb rosszat elképzelni, mint ha valaki valamely viszony alapjává a hazugságot teszi!

Lestyán hangjában valami személyes vádat éreztem Ambrus ellen.

– De ha nem magáért, hanem a másik emberért teszi? – védekezett Ambrus.

Lestyán felém fordult.

– Magamat a másik ember élete fölé emelem, ha a magam belátása szerint eltitkolom előle az igazságot. Ha egy viszony-
nak, mint amilyen a házasság is, a kölcsönösség a lényege, ha ebben a viszonyban hazudok, akkor a legnagyobb bűnt követem el. S a legtöbb bűnnek az a tulajdonsága, hogy magasabb szempontokkal igazolhatónak látszik. De a lelkiismeret mást mond! A hazugság a másik embernek a megvetése, a másik ember méltóságának és felelősségének a semmibe vevése. Kérem, mondja meg, maga nem így gondolja?

Ez olyan volt, mint egy támadás. Ambrus is így érezhette, mert ingerülten szólt rá Lestyánra:

– Hogy tartozik ez a kérdés a katonához, aki brutálisan kidobta a feleségét!

– Úgy tartozik oda – felelt Lestyán helyett Anikó, aki most szólalt meg először –, hogy nem a brutalitásról, hanem a szakítástól beszélünk. Te mindig abból indulsz ki, hogy nem szabad fájdalmas dolgokat tenni. Pedig az ember számára, épp azért, mert bűnös, a fájdalom elkerülhetetlen. Te a fájdalomtól félted az embert, mert gyengének tartod. Pedig inkább fájdalmat, mint hazugságot!

Ambrus közbevágott:

– Nem arról beszéltek, amiről szó van!

Lestyán azonban nem tárgított, és merőn rám szegezve a tekintetét feleletet várt tőlem.

Kelletlenül és hűvösen szóltam:

– Lehetnek helyzetek, amikor elkerülhetetlen a hazugság.

– Én nem arról beszélek, hogy lehetnek ilyen esetek – kiáltott indulatosan Lestyán –, én azt mondom, hogy minden ilyen helyzetben az efféle kíméletesség a másik ember megtagadá-

sa! Valaki elől elrejtteni az akár az én, akár az ő bűnéből származó valóságot, ez annyi, mint az ő sorsává megtenni magamat! Ez felfuvalkodottság, mely a másik embert a feladatától fosztja meg. Az ember életében a nehéz helyzetek és komplikációk olyan feladatok, melyekkel a bensőségnek meg kell küzdenie. Persze hogy vigyázni kell, hogy ne teremtsünk ilyen helyzeteket; de ha már megvannak, nem szabad a megküzdésükre hivatott bensőség elől elfednem őket. E küzdelemben segítenem kell, ha van rá lehetőség; de e személyes harc követelményeit, eshetőségeit lemérnem: ez jogtalan beavatkozás a másik ember dolgába.

– Ez fanatizmus! – pattant fel Ambrus, mintha elevenébe vágott volna Lestyán látszólag személytelen bölcsekedése. – Kereken kimondom: az ember nem vállalhatja, hogy egy szó az ő szájáról, ha az a szó az igazság is, egy másik embert meggyilkoljon!

Lestyán sem tudta magát türtőztetni.

– Mindig ezzel a gyilkossággal jössz! Érdemes volna megvizsgálni, nem önmagát félti-e, aki egyre arról beszél, hogy hátha megöli az igazsággal a másikat . . .

– De minek ilyen indulatosan beszélni? – kereste a kitérőt Ambrus.

– Nem magam miatt vagyok indulatos, sőt egyáltalán nem is vagyok indulatos! – mondta Lestyán türelmetlenül, s ahogy mondta, az teljes cáfolata volt a védekezésének. – Azonban az igazságot mindenkinek meg kell tudnia. A másik ember legigazibb énjét gyilkolom, ha önhatalmúan megfosztom attól, hogy lássa helyzetét és helyzetében saját magát. A hazugságban úgysem lehet boldog; elképzelhető, hogy az igazságba valaki belepusztul, de ez már nem az ember hatalmában van. Akkor a gyermeket járni se szabad megtanítani, mert hátha elesik és betöri a fejét . . . Sötétbe kell zárni, hogy ott veszélytelenül csücsüljön!

– Csendesebben, a mama a szomszéd szobában alszik – csitította Ambrus az ismét hangoskodó Lestyánt.

– Késő van már – szólaltam meg én is, és összébb húztam magamon a kendőt. Kínzott ez a burkolt, célozgató, hamisan személytelen, magas röptű eszme-futtatás.

Egy pillanatig csend lett. Anikó azonban gyorsan megtörte.

– Ha Ambrus azt akarja mondani, hogy az a katona nem a lehető legjobbat tette, ebben, persze, igaza van. Ha meg tudott volna bocsátani annak az asszonymak, és úgy megbocsátani, hogy a viszonyuk tisztán újjászületik, ez több lett volna. De ha erre nem képes, akkor igenis csak egyet tehet: kettétörni kívülről is, ami belül külön van.

– Igen – szólt fellélegezve Ambrus –, igen, hiszen épp ezt mondom én is. Meg kell bocsátani, és akkor jó minden.

Ambrus szemmel láthatóan csakugyan elhitte, hogy ő ugyanazt gondolta és ugyanazt mondta, mint Anikó, és ezért hálásan nézett rá.

– Jó – mondta hangját lehalkítva Lestyán –, persze, hogy ez a legtöbb. De most épp arról volt szó, hogy amennyiben valaki ezt nem képes megtenni...

– Én meg tudnám tenni – szakította félbe Ambrus, és zavarában rám nevetett.

– Csak az a kérdés, hogy miért tudnád megtenni? Mert megbocsátani és „megbocsátani” az kettő. Úgy is meg lehet bocsátani, hogy az elkövetett bűnt nem látom a teljes jelentőségében, és elmegyek mellette. Ez azonban nem megbocsátás! – jegyezte meg Lestyán, már ismét hevesen.

– Ez igaz – hagyta helyben Ambrus értetlenül vállat vonva –, de én nem is állítom az ellenkezőjét.

Lestyán izgatottan kelt fel székéről, és nehéz léptekkel sétálni kezdett fel-alá. Egyszerre megállt Anikó előtt, aki szomorúan és mozdulatlanul ült a székén.

– Én csak annyit tudok – szólt szenvedélyes kitöréssel Lestyán –, hogy amennyiben választanom kellene aközött, hogy egy hazugság árán utolsó percemig boldognak érezzem magamat, vagy hogy ebben a pillanatban egy eddig eltitkolt valóságot tudjak meg, amelynek megtudása végleg megfoszt mindentől, én nem tudnék mást, csak az utóbbit választani.

Ambrus magába mélyedve hallgatott, majd hirtelen felkapta a fejét, és a tekintetemet kereste. Úgy mosolygott rám, mint aki jelezni akarja, hogy mi megértjük egymást. De én Anikóra figyeltem, aki csendesen szólt.

– Péternek igaza van. Én is inkább az utóbbit választanám.

Amíg a beszélgetés folyt, talán észre se vették a hallgatásom, de most, hogy elhallgattak és csend lett, ez egyszerre kiütöközött, magára vonta a figyelmet. A nagy némaság ráfeküdt a társaságra. Énrám is. Miért bölcselkednek ezek ilyen szenvedélyes alattomosággal? Hisz most már végképp nem arról a szerencsétlen katonáról, hanem önmagukról van szó! S talán énrólam is?

Ambrus megélhetési ügyekről kezdett beszélni, de mindnyájan éreztük, hogy ez csupán kényszeredett kísérlet, mely a nyomasztó helyzetet akarja enyhíteni. Lestyán igyekezett segítségére lenni Ambrusnak ebben a törekvésében, de én nem reagáltam, s Anikó is némán meredt a kályha parázsára.

– Hazamegyek. Pihend ki magad – fordult hozzám hirtelen elhatározással, és felkelt.

– Nem csekélység ám egy ilyen utazás – kapott a szón Ambrus, és megsimogatta az arcomat. – Ugye, nagyon kimerült vagy?

– Igen, mi tagadás, fáradt vagyok – válaszoltam tompán. – Az utazás kellemetlen volt, a vonatok zsúfoltak.

Anikó még mindig ott állt mozdulatlanul Lestyán mellett, aki tanácstalanul nézett körül. Arca egyszerre nagyon szomorú kifejezést öltött. Anikót nézte.

– Nem kísérlek el benneteket. Én is fáradt vagyok – törte meg a csendet Ambrus.

Anikó belebújt a kabátjába, Lestyán hozta oda neki nagy szomorúan.

– És mikor jöttök el megint? – kérdezte Ambrus tétován.

– Mondd meg, mikor jöjjünk – fordult meg Anikó, nyílt tekintetét Ambrusra függesztve.

– Nem is tudom... – tanakodott magával Ambrus, mintha ez meggondolni való lett volna.

Én közben egy darab fát tettem a tűzre. A fellobbanó láng hangja megtörte a kínos csendet. Ó, ezek a csendek!

– Van valami dolgod holnap délelőtt? – szólalt meg végre Lestyán.

– Nem, nincs semmi – erősítgette Ambrus. – Minek is kérdezni, hogy mikor jöjjetek. Holnap délelőtt, úgy tíz felé. Addigra készen leszel, ugye? – fordult hozzám kedvesen.

– Igen – feleltem ridegen.

– Hát akkor induljunk – intett Lestyán Anikónak. Kezet fogtak velem, majd Ambrussal is, ő meleg, de némiképpen zavart mosollyal az ajtóig kísérte őket.

Egyedül maradtunk. Hosszú hónapok után most először megint együtt. Ambrus motozni kezdett a szobában. Székeket tett a helyükre, könyveket rakosgatott egyik helyről a másikra. Csak hogy a hallgatás terhe ne legyen annyira érezhető.

– Fáradt lehetsz nagyon – szólalt meg végre.

És ezzel kezdte az ágybontást. Én csak ültem némán. Ambrus tévován állt meg az ágynál, aztán széket húzott magának, és leült velem szemben. Kezébe fogta a kezemet, és a másik kezével simogatta. Különös simogatás az övé. Nem a kéz elmélázó érzése, nem a nyugalmas megszűnés a simogatásban – inkább olyan, mintha saját kezét tördelné a simogatott kezemen. Széles, erős tenyere gyorsan halad, de nem siklik, hanem mintha minduntalan megbotlana. Ráemeltem a tekintetemet, és megint ott volt rajtam a szeme. Talán csak állat szemében, a tagló alatt, abban lehet ilyen irtózó, reménytelen és semmit nem értő kétségbeesés. Mintha üregük szorítaná őket, mintha helyükről menekülni akarnának, sötéten úgy ugrott a két szeme. De én nem tudtam segíteni, csak szenvedtem. Most azért szomorú, mert én elhúzódtam tőle, mert elkülönülök tőle, mert elhúzódok Anikótól és Lestyántól. Nem ért engem. De mindennek a gyökere mégis ő maga, aki saját magát sem érti, aki saját magával van megterhelve. És ez nem olyan teher, amit le lehetne vetni. Ezt csak levenni lehet, csak más veheti le róla – gondoltam. Miket követhetett el e kétségbeesett magányosságában, milyen képtelen utakon kereshette a szabadulást, hogy találkozhasson önmagával? Csak az esti bölcsekedésükre kellett gondolnom. Közte és Anikóék között ő bizonyára valamiféle közösséget keres, amelyben elérheti önmagát. De ez a közösség nem volt meg, mert ő mégis külön maradt tőlük, és amikor helyeselt nekik, ez is más volt, mint az ő helyeslésük. Se Anikóval, se Lestyánnal nem tudta magát azonosítani. Van köztük valami, ami lehetetlen és kínzó! De mi lehet ez? Megborzongtam. Ambrus a szemével pillanatra se szakadt el arcomtól. Mint az eb, amely szüntelen

szűköl a zárt ajtó előtt, mégsem engedik be. Tehetetlenségem érzése a földre nyomott, a földet éreztem alattam inogni, mintha minden pillanatban kicsúszhatna alólam. És nincsen semmim, semmi erősségem – gondoltam kétségbeesetten.

– Min gondolkodsz? – kérdezte halkán Ambrus.

Hallgattam.

– Miért nem szólsz? Legalább egy szót!

– Szomorú vagyok.

– Ne légy szomorú – mondta élénken –, én mindent meg akarok tenni, hogy neked jó legyen. Mi bánt? Megbántottalak? Olyan nagyon vártam, hogy visszagyere és együtt legyünk!

Ugyanebben a szobában én egyszer csomagolni kezdtem, hogy elmenjek tőle. Akkor is azt mondta, hogy mindenkinél jobban szeret... Szemét még mindig rajtam tartotta, majd leült a földre, lehúzta a cipőmet. Egyszerre felugrott, átölelt, és csókolni kezdte az arcomat.

– Jó lesz minden, meglátod – suttogta szenvedélyesen –, gyermeked lesz, gyermeked! Akkor minden könnyebb lesz neked!

Forró öröm csapott fel bennem. Az előbb még minden rengett körülöttem, alattam, elmerüléssel fenyegetett – de nem, én mégsem fogok elmerülni! Feltámadó erővel éreztem, én élni akarok, anya lenni, boldog lenni! A fülem megütötte ugyan, hogy ő a szenvedély elragadtatásában is arról beszélt, hogy a gyermek nekem lesz jó, de én nem akartam kutatni ennek a jelentőségét. Határozatlan, mardosó gyanúimat elhagytam, nekem már nem volt fontos semmi más, és semmi se volt félelmes. Gyermekem lesz! Szelíden toltam el magamtól Ambrust, és mosolyogva vetkőztünk.

– Ezt a dátumot ne felejtse el beírni a naplódba – nevetett Ambrus, mikor a villanyt eloltotta.

Pontosan éreztem, hogy ölelésére új élet fogant bennem, egészen biztosan éreztem – és nem csalódtam.

Reggel frissen, vidáman ébredtem. Ambrus láthatóan örült a jókedvemnek. Későn ébredtünk, és sietni kellett az öltözködéssel, mert Anikóék minden pillanatban betoppanhattak. Éppen hogy csak elkészültünk, máris kopogtatott – a mama.

Mintha még az ő arca is mosolygósabb lett volna. De lehetséges, hogy ez csak az én örömem visszfénye volt. Fehér terítős tálcán hozta be a reggelit, és egy kicsit le is ült közénk. Azt mondta, hogy jól nézek ki, nagyon jól tett a szanatórium.

– És mit szól hozzá, mama, hogy Anikó férjhez ment? – kérdeztem. Aznap reggel nem féltem semmitől, és élveztem is e magabiztosságomat.

A mama csendes szóval, komolyan felelt.

– Adja isten, hogy boldog legyen. De mostanában igazán nem látszik annak. Javában vitatkozik, úgy, a maga módján, lelkesen – és hirtelen látom, hogy kibuggyan a könnye a szigorú kis arcára.

– A börtön megviselte az idegeit – jegyezte meg Ambrus.

– Isten a tudója, hogy is van azokkal az idegekkel. Ha valaki boldog, lehetnek annak mégoly rosszak is az idegei, mégsem néz olyan nehéz szemmel a világba.

– Boldog? Ezen a világon nem lehet senki se boldog – szólt Ambrus, és hirtelen rám nézett. Nyilvánvaló volt: mindketten arra a kínos jelenetre gondolunk, amikor ezt először mondta nekem. – Lestyán különben úgy véli – folytatta önáltató könnyedséggel –, hogy igenis lehet boldognak lenni: ha az ember jó, akkor boldog.

– Ő boldog? – hitetlenkedtem mosolyogva, hogy a nyomasztó emléken túlegítsem Ambrust.

– Nagyon szereti Anikót – válaszolta. – Azt meg nem lehet tudni, hogy másvalaki boldog-e. Legfeljebb az tudhatja, aki az.

Nem akartam, hogy megint felhő ússzon fölénk. Incelkedő, túlaradó kedvvel kiáltottam fel:

– Én az vagyok!

Amint kimondtam, egyszerre idegennek éreztem a hangomat; Ambrusra néztem, szavam hallatára szinte visszahőkölt. A mama mintha megijedt volna, félénk mosollyal mélyen a szemembe nézett, és azt mondta:

– Bár így is maradna. Igazán szívből kívánom.

Aztán féloldalt hajtva fejét, elgondolkodva nézett rám. Nyugtalanított az Ambrus megváltozott arca. Kintről azonban csengetés hallatszott. Mikor Anikó és Lestyán előttem álltak

és kezüket nyújtották, megint a régi bénító nyugtalanság öntött el. Továbbra is Ambrust figyeltem. Az arcára volt írva, hogy az én gondtalan jókedvem elvette a nyugalomát, rossz érzéseket ébresztett benne. S ahogy Anikóék megjöttek, lapuló, félénk tekintettel kereste szemünk találkozását, mint akinek rossz a lelkiismerete és fél. S én azon gondolkodtam, hogy az ő szeretete talán azt igényli, hogy akihez fordul, az szerencsétlen legyen, mert ő mindig azt szereti jobban, szívében mindig annak ad igazat, aki sír. S eszembe jutott az a jelenet, amikor kétségbeesett sírásomat látva durva lett a mamához.

– Reggeliztetek már? – kérdezte a mama Anikót.

– Persze, hogy reggeliztünk – felelte ő csodálkozva.

A mamának csak az általános elfogódottságban csúszott ki a száján ez a kérdés. Most feszengve mosolygott, és sietve mondta:

– Akkor megyek, készítem az ebédet. De arra ti is itt maradtok.

S ezzel ki is ment.

A társalgás pedig nehezen indult. Lestyán a könyvespolc-hoz ment és a könyvek közt keresgélt, Anikó meg régi, rossz szokása szerint az asztalterítő rojtjaival babrált.

– A mi szobánk még nincs kitakarítva, de azért jó itt is – kezdte volna Ambrus a társalgást. Azonban iparkodása kárba veszett. Könyvet vettem a kezembe, s félrehúzódtam egy sarokba. Ambrus és Anikó így egyedül maradtak az asztalnál.

– Jól aludtatok? – próbálkozott újra Ambrus.

– Meglehetősen – felelte Anikó, de lélekben ő is mozdíthatatlan maradt. Ambrus kísérletei így balul végződtek, s ez csak fokozta a szobát megülő idegenséget. Ambrus pedig egyre jobban belezavarodott s összevissza beszélt.

– Ennek nincs értelme – szólalt meg Anikó. – Ha valami rossz van, akkor legyen; és ne kerüljessük. Ha nem tudunk arról beszélni, ami a nyelvünkön van, akkor inkább hallgassunk.

Ambrus elbámult.

– Nem értelek, Anikó! – kiáltott fel hevesen.

– Annál rosszabb! – felelte keserűen Anikó.

Lestyán letette kezéből a könyvet, és Ambrushoz fordult.

– Anikó azt gondolja, hogy semmi se történik. Bizonyos dolgok a levegőben lógnak, és mindenki csak kerülgeti őket, mert fél, hogy megégeti a kezét.

– Erről szó sincs! – méltatlankodott Ambrus.

– Ha rajtad állna – csattant fel Anikó –, akkor még esztenődőig ülnék itt ölbe tett kézzel, és nem történne semmi!

– Miért vagy ilyen heves és türelmetlen? – kérdezte Ambrus.

– Mert világosságot akarok! – kiáltott reszketve Anikó. – Inkább be se teszem ide többé a lábam, de a tegnapihoz hasonló összejövetelekből nem kérek!

– De mi történt tegnap? – álmélkodott Ambrus.

Anikó nem válaszolt neki, hanem egyenesen hozzám fordult.

– Miért nem ülsz ide közénk? – kérdezte fojtott hangon.

– Olvasok – feleltem kurtán, és tovább lapozgattam a könyvben.

– Kérlek, ülj ide, vagy dobj ki minket, de tedd egyiket a kettő közül! – kiáltotta szinte parancsolón.

Nem válaszoltam neki, fel se néztem. Szótlanul, összeszorított ajakkal ültem tovább. Mintha minden tagom jéggé dermedt volna. Úgy éreztem, ha megmozdulok, kettétörök.

A csendet Ambrus panaszos, félénk könyörgése törte meg:

– Ülj ide, no, ülj ide közénk!

Ambrus hol a némán szemlélődő Lestyánra, hol rám, hol Anikóra pillantott. Éreztem, fél tőlük, ők viszont elvakultan kérlelhetetlenek. Egy pillanatra ez az érzésem ellenséges indulatra gerjesztett ellenük, de ezt mindjárt oly megszegényítőnek, olyan lealázónak éreztem, hogy sírva fakadtam. Szerettem volna a földre vetni magamat és karomat széttárva esdekelnem, hogy hagyjanak, ne törjenek rám, ne kínozzanak. Ne bántsák Ambrust, ne bántsanak engem, ne akarjanak tőlem semmit, menjenek isten hírével, és hagyják az életünket békében elmúlni. De nem tettem. Felkeltem, és odavonszoltam magam az egyik székhez, leültem, s könnyes szememet Anikóra emelve csak ennyit mondtam:

– Rossz vagy hozzám, Anikó!

Ambrus az izgalomtól meredten ült a székén.

– Bárcsak előbb, bárcsak korábban lettem volna ilyen rossz hozzád! Nyugodtabb volna a lelkiismeretem!

– Mit akarsz tőlem? – kérdeztem csendes szóval, lehunytt szemmel.

– Akarom, hogy beszélj velem! Teérted is akarom, mindnyájunkért! Akarom, hogy meghallgass!

Ambrus felpattant, és fenyegetően kiáltott Anikóra:

– Így nem lehet rátámadni egy emberre!

Anikó arca színt váltott, a feje lecsüggedt.

– Így pedig – mondta halkán – nem lehet egy embert semmitől se megvédeni.

Mindenki hallgatott, Anikó csendben folytatta:

– Magamra hagysz, mintha semmi közöd se volna ahhoz, amit akarok. Sőt ellenem fordulsz. Így semmit se tudok tenni.

– Nem bírom tovább ezt a levegőt! – kiáltottam fel ekkor, és sírva indultam a mi szobánk felé. – Egyedül akarok maradni – szóltam vissza, anélkül hogy hátrafordultam volna –, lefekszem kicsit a díványra, aztán majd visszajövök.

Ambrus sietve lépett hozzám, s megrettenve kapott a kezem után.

– Ne... ne menj ki – könyörgött –, vagy én is bemegyek hozzád... no, engedj...

– Nem – mondtam ernyedten, és karommal visszatoltam –, maradj, kedvesem, maradj itt Anikóékkal. Jobb nekem most egyedül. Ha jobban leszek, úgymint visszajövök.

Ambrus gyámoltalanul állt a küszöbön. Kapaszkodó, szomorú tekintettel nézett rám, én azonban betettem az ajtót, és gépiesen fordítottam egyet a kulcon.

Amint egyedül maradtam, megdöbbenven vettem észre, hogy valójában nem is vagyok kétségbeesett. Éreztem, hogy Ambrus nemcsak azért nem akart az előbb elengedni, mert engem féltett, hanem mert ő is félt Anikóékkal egyedül maradni. A felém lopott pillantásai tanúskodtak róla, hogy menekvést keres Anikóék elől. S ebben sok megnyugvást találtam.

Hirtelen átvillant bennem: mi lenne, ha hallgatóznék? Bent-ről hang se hallatszott, úgy látszik, hallgatnak. Elindultam az ajtó felé. Arcomat előntötte a melegség. Ide jutottam? Én és a hallgatóság! Ambrus azonban tehetetlen, minden elhatáro-

zásra képtelen, az én dolgom, hogy cselekedjem. Habozásomat könnyen leküzdöttem, s már ott is voltam, fülemet az ajtóhoz szorítottam. A térdem remegett, de világos fejjel tettem, elszánt voltam. Ó, hogy megvetnének most a gögös követelményeikkel Anikó és Lestyán! Nem bánom – mondtam magamnak, és összeszorítottam az ajkamat. De miért teszem ezt? Miért nem állok oda Anikó és Lestyán elé: tudni akarok mindent, beszéljetek! Bújtam az igazság elől, nem volt bátorságom szembenézni vele, csak leselkedtem utána.

– Te most azt gondolod, hogy én kemény és rossz vagyok – hallatszott Anikó hangja.

– Igenis rosszul tetted. Így nem lehet elkezdni.

– Az lehet, hogy nem azt tettem, ami a legjobb. De kétségbeestem, mert magamra hagytál. És én nem tudom bánni, hogy megtettem. Talán történik végre valami.

– Halkabban – figyelmeztetett Lestyán –, behallatsz.

Ezután egy ideig csak összefüggéstelen, suttogó szavak szüremlettek be. De később maga Lestyán feledkezett meg a figyelmeztetéséről, és halkán bár, de oly hevesen beszélt, hogy minden szavát tisztán hallottam.

– Én teljesen megértem őt. Nem merném állítani, hogy az ő helyében én másként tudnék viselkedni. Különösen, ha igaz a gyanúm, hogy sejt egyet-mást.

Egy pillanatra meginogtam. Nem volna-e mégis jobb elmenni az ajtótól és befogni a fülem, hogy elzárkózzam a szavaiktól?

– Igen – hallatszott ekkor Anikó hangja –, de én ezt őmiatta nem bírom tovább. Nem bírom, és nem akarom. Nem tudok tovább hazudni, bujkálni... Vagy – vagy...

Most Ambrus vette át a szót:

– Így vállaltad, és most fellázadsz? Emberek életéről van szó. Mit csinálok, ha belepusztul? Ha végez magával?

– Nem azok közül az emberek közül való! – hallottam Lestyán felcsattanó hangját. – Egyszer már elhitted nekem, hogy nem mirőlunk, nem terólad van szó, őmiatta nem mehet így tovább! Most megint kételkedsz?

Elakadt lélegzettel figyeltem. Valaki heves lépésekkel járt fel-alá a szobában. Ambrus nem így jár, ez Lestyán lesz – gondoltam.

– Én is meg akarok mindent mondani – hallottam Ambrust.
– De előbb meg kell magatokat szerettetnetek vele. Különben nem bírja ki.

– Megszerettetni? Közben meg csalni, bújni előle? – vettem ki Anikó kérdését. – Még mindig nem látod, hogy miről van itt szó? Addig lélegezned sem lehet, se neked, se nekem, míg ő meg nem tud mindent. Jól tudom, most szenvedsz, borzasztóan szenvedsz. Az az érzésed, hogy elhagyunk. Holott te vagy az, aki elhagysz, nem én!

– Én... elhagylak... – ellenkezett tétován Ambrus.

Lestyán szavát hallottam ekkor:

– Egész rendszeredet elfogadtam, magamévá tettem, Ambrus. Tudod, milyen harcomba került ez. Nekem is volt olyan nehéz, mint neki lesz... És én sem úgy jutottam hozzá, hogy titkolták előlem az igazságot! Anikó tudta, ha kést szúrna belém, az se fájna jobban, és mégis, amikor ott volt a karom közt, és rólad kezdtem beszélni, mert gyűlöltelek, ő azt mondta nekem – ugye, Anikó? –: „Neked tudnod kell, hogy Ambrus a mindenem. Ő nekem az út, az igazság és az élet.” Megmondta, az igazság kedvéért! És nem pusztultam bele, csak kínlódtam, mintha tüzes parázsra vetették volna az ágyam... És jó volt, mégis jó volt, hogy megmondta. Mert ő így érezte, mert ő ez volt; mert én őt szerettem, és tartozott azzal, hogy nekem megmondja, mert ez volt az igazság.

Ambrus csendesebb beszédre intette őket, és percekig megint semmit se lehetett hallani.

– Na... Anikó... ne sírj... – hallatszott egyszerre Lestyán hangja.

– Egészen más vagy, mint azelőtt – hallottam hosszú csend után Anikót. – Minden alkalommal megtagadsz minket, nem mered megmutatni, hogy közöd van hozzánk...

– Erre nem tudok mit felelni – válaszolta Ambrus remegő hangon. – Ha így érzed, én nem tudom mentegezni magam. Aztán végleg csend lett.

Ó, mily kiirthatatlan elevenséggel maradt meg bennem minden hallott szó! Minden hang örök időkre belém fészkelte magát. Mintha csak benn lettem volna velük a szobában, minden mozdulatukat, a tekintetüket, míg beszéltek, s akkor is,

amikor hallgatták, világosan látni véltem. Éreztem, hogy fordulóponton vagyok; az ajtóhoz szorított füllel vártam az utolsó bizonyosságot, a megsemmisítő valóságot. A szemem tágra nyílt, és már a térdem sem remegett. De odaát csend volt, és én a hallottak ellenére sem tudtam magamtól megfejtetni a pontos valóságot, a megtörtént lehetetlenséget. Hiszen Anikó Lestyán felesége volt! Akkora gyengeség fogott el, hogy az már felért a nyugalommal. Hisz a félelemhez is bizonyos erő kell... Nem mérlegeltem, nem kutattam, mi lehet az, ami körül e haláltánc bonyolódik. Szándék és türelmetlenség nélkül csak álltam, és vártam, hogy feltáruul majd előttem. De egy szó, még csak egy nesz se hallatszott többé. Ó, szinte láttam, tapintottam ezt a csendet! Ambrus bizonyosan ül és maga elé néz, Anikó talán most is az asztalterítő rojtjaival babrál és az ajkát harapdálja, Lestyán pedig a busa fejével szorongva tartja szemmel Anikót valamelyik sarokból.

A díványhoz vánszorogtam, végigdőltem rajta, és gondolat nélkül bámultam a levegőbe. Nem tudom, meddig fekhettem így. Később bentről, a szomszéd szobából ismét hangok hallatszottak, de én már nem mozdultam. Nem mentem az ajtóhoz hallgatózni, csak feküdtem; a hangok monoton, elfolyó zaja még jobban elkábított. Időnként egy-egy hangot, egy-egy szót meg tudtam különböztetni, de értelmüket fel nem foghattam. A kábulat e különös állapotában még csak rosszul sem éreztem magam. Már-már azt szerettem volna, ha soha többé nem múlna el ez az állapotom. S ahogy egyszerre a Lestyán hangját véltem hallani, melegséget éreztem a szívem körül. Mintha valahol messze volnék, és csak valamely túlsó partról, halványan emlékeznék, felrémlettek Ambrushoz intézett szavai: „Én teljesen megértem őt...” S aztán mintha még meszeszebről hallanám: „Tudod, hogy mennyit kínlódtam...” Arra ébredtem, hogy a szomszéd szobából a gyermekem sírását hallom, és aztán Ambrus hangját, amint kedves nevetésével felém kiált:

– Megszólalt! Azt mondta: „Anyám”!

Fel akartam kelni, hogy besiessek hozzá – és ekkor valóban felébredtem. Az ajtón Ambrus kopogtatott.

– Nyisd ki, kedves, az asztalon az ebéd!

Az asztalnál a hangulat természetesen nyomott volt, és minden arc komor. S nekem is különös volt: amikor beléptem és helyet foglaltam az asztalnál, úgy éreztem, mintha én volnék valamennyiük közt a legderűsebb. Mintha az is, ami közvetlenül Anikóék érkezése után történt, s mindaz, amit azt követően hallottam, csak álom lett volna, rossz álom amelyből most megenyhült szívvel ébredtem fel. Az álmom oly meleg eleven-séggel élt bennem, mintha valóság lett volna. Láttam, hogy ők, akik látták, hogyan mentem be a szobámba, most csodálkozva néznek megváltozott arcomra. De én már a jelenben élek, és a jelenben ott éreztem eljövendő gyermekemet is, gyermekem mellett pedig Ambrust – és bizalom költözött belém. Ami itt történik körülöttem, ami körül itt sötét arccal ülnek, akármilyen is az – gondoltam –, az halott, az csak a múlt. A jelen pedig itt van bennem, a szívem alatt: a gyermekem és Ambrus, aki délelőtt félt a halottal maradni és utánam esengett a szemével, mikor betettem az ajtót előtte. A békés, kedves otthon biztonságából egy este majd visszatekintek, és el fogom mesélni Ambrusnak az álmot, amely csodamódra visszaadott önmagának; s még azt is bevallom majd, hogy hallgatóztam, hiszen ő jó, ő mindent meg tud érteni, ő nem fog emiatt megvetni... De most sietni kell, el kell földelni a halottat, a múltat.

– Mi baj, Anikó? – kérdezte ebéd közben a mama. – Nem illik egy fiatal teremtéshez, hogy ilyen böjti arccal járjon a világban.

Lestyán nagyot sóhajtott, mintha a többiek jelen se volnának.

Ambrus, akire – úgy látszott – az én megváltozott hangulatom felvillanyozó hatással volt, nevetve szólt a mamához.

– Ugyan, mama, az embernek, akár fiatal, akár öreg, mindig elég oka van arra, hogy ebben a világban szomorú legyen!

– Mindig a világról beszélsz – méltatlankodott a mama, bizonyosan a reggeli beszélgetésre is gondolva. – Nem a világtól ilyen szomorú az ember. Ha mi rendben vagyunk, akkor nem szokásunk a világ miatt így szomorkodni. Ilyen szomorú csak saját maga miatt lehet az ember.

– A néninek igaza van – helyeselt lelkesedéssel Lestyán, de torkán akadt a szó, mert Anikó arcán egyszerre egy nagy könny-csepp gördült végig, egészen le, le, a tányérjába.

– Zsupsz! – nevetett fel Ambrus, és Anikó mellett termett. Megrázta a fejét, és tréfásan azt kérdezte: – Tán nem volt elég sós az étel?

Anikó elnevette magát, s még a mama is velük mosolygott. Lestyán arca azonban egy pillanatra kínosan megrándult, és egész testében összerezett, mikor Ambrus hozzáért Anikó fejéhez. S míg a többiek derültek az eseten, ő idegenül és ijedten került a tekintetüket. Én is együtt nevettem a nevetőkkel, de ezt azért észrevettem Lestyánon, s közel éreztem magamat hozzá. Mintha közös titkom lett volna vele, amelyről kettőnkön kívül más nem tud.

– A mamának még sincs igaza – szólaltam meg én is, Lestyánra tekintve. – Akkor is szomorú az ember, ha meghal valakije, ha bántják, vagy például, ha éhes... Nemcsak saját maga az oka a szomorúságának.

– Vagy a háború miatt azért szomorú az ember, mert az az ő hibája? – kérdezte Ambrus.

– A néninek van igaza – felelt Lestyán helyett, még nedves szemekkel, Anikó. – Ha az ember éhes, akkor nem szomorú, hanem egyszerűen hiányzik neki az ennivaló, és enni kíván. Ha nem kap enni, akkor kínlódik. Nem erről a rossz érzésről beszélt a néni. A háború miatt igenis azért szomorú az ember, mert érzi, hogy hibás benne. Azért szomorú, mert nem győzi le a tehetetlenségét, mert tökéletlen, mert gyáva, mert nem tesz meg mindent, amit a háború ellen meg kellene tennie.

– És ha meg is tesz mindent – tette hozzá Lestyán –, akkor is szenvedhet, fájni fog neki, hogy háború van; de ez a szenvedés más, ez nem az a szomorúság, amelyről most beszéltünk, és amely a lélek sötétsége.

A mama bólintott.

– Bizony, úgy van ez, magamról tudom – mondta. – A szomorúság a mi vétkünkől, az igazi öröm pedig a mi jó cselekedetünkől ered. Az emberek fájdalmat okozhatnak, az emberek meg is örvendeztethetnek, de szomorúságot vagy igazi örömet csak a lelkunktől kapunk.

Mindenki hallgatott.

– Egyszerűen arról van szó – jegyezte meg egyszerre Ambrus –, hogy ti a szomorúságot másképp értitek, mint én.

– A háború alatt történt velem – szólalt meg ismét Anikó. – Egy este későn mentem haza. Egy kocsmá előtt vitt el az utam. Az ajtaja nyitva volt. Bent katonák mulattak, s az utcát csak a kocsmából kiszüremlő lámpafény világította meg. Eléggé barátságtalan volt a sötétség.

– Mikor történt ez? – szakította félbe Anikót kíváncsian Lestyán.

– A háború első évében – felelt Anikó elmosolyodva.

– De miért olyan fontos az időpont? – kérdeztem Lestyánt nevetve.

Lestyán zavarba jött, elpirult, majd némi habozás után nyugodtan felelt:

– Nekem fontos, hogy Anikó minden korábbi lépéséről tudjak. Kérem, gondolja el, én mindössze két éve ismerem őt . . .

Ambrus közbeszólt.

– Talán bizony még az utcákra is féltékeny vagy, amelyeken nélküled járt?

A mama felkelt, hogy behozza a tésztaát, de előbb Anikóhoz fordult.

– Ez engem is érdekel, ne meséld tovább, várj, mindjárt jövök . . .

Fel akartam kelni, hogy én menjek ki, de a mama intett, hogy maradjak, mert maga akar szedni.

– Rétest csináltam a vendégek tiszteletére – magyarázta derűsen.

Lestyán adós maradt Ambrusnak a felelettel, zavara viszont tovább tartott. Most határozottan kedvesnek éreztem, és ezt egy mosolyommal jeleztem is neki. Megértette, s viszonzta mosolyomat: örült és hálás volt, hogy ilyennek látott engem.

– Értem Lestyánt – jegyeztem meg –, ha nekem nincsenek is ilyen szükségleteim. Mert én tudok a jelen pillanatban élni és nem nézni hátra.

– Én pedig – fordult hozzám élénken Lestyán – nem tudok múltat és jelent látni. Nekem minden elmúlt pillanat úgyszólván állandóan és változatlanul jelen van. Egy szó, amely egy

év előtt fájdalmat okozott, az ma – ha azóta minden megváltozott is –, még ma is, ha eszembe jut, nyomorékká tud tenni.

Ambrus vitába szállt vele.

– Ez azt jelenti – mondta –, hogy az ember nem a lényegben él, hanem beleveszik a jelenségekbe...

– Csak azt mondtam el, hogy én hogyan vagyok ezzel – szakította félbe Lestyán. – Hogy ez mit jelent, arról is lehetne beszélni.

– Számomra – folytatta Ambrus – a dolgoknak, cselekedeteknek, szavaknak nincsen semmi fontosságuk, az embert érzem mögöttük, és csak ez az érzés a fontos.

– Azt hiszem – szólt nyomatékosan Anikó –, aki elsiklik a részek, a megnyilvánulások fölött, az soha nem tudja megragadni azt, ami mögöttük van. Igenis minden fontos.

Ambrus ellenvetést akart tenni, de a mama visszajött, a rétéssel.

– No, most mesélj, Anikó – szólt. – Én addig kiosztok. Kérem a tényérokat!

– Szóval, a háború első évében történt – kezdte Anikó egy kedves pillantást vetve Ambrusra. – Az utca néptelen volt, és én láttam, amint a kocsmából részeg katonák jönnek ki. Arra gondoltam, ha most az egyik megtámadna, le akarna teperni, hogy erőszakot kövessen el rajtam... Első mozdulatom az volt, hogy görcsösen megszorítottam a kezemben tartott nagy kapukulcsot, de a következő pillanatban az villant eszembe: van-e nekem, az úri kisasszonynak, aki a háborúról csak újságokból tud, van-e jogom a magam testét óvni, és akár egy részeg katonát a kapukulccsal fejbe vágni, akár jajkiáltással segítséget kérni? Arra a megállapításra jutottam, hogy nincs jogom. Úgy gondoltam, ha most valamelyik rám rontana, szótlanul leereszteném a kezem, és hagynám, csináljon velem, amit akar.

– Így festett Anikó pozitivista korában! – nevetett fel Ambrus.

– Egyáltalán hogy lehetnek az embernek ilyen gondolatai?

– kérdeztem, önkéntelenül is megborzadva.

– És aztán mi történt? – csapott le Lestyán ijedten.

Anikó nevetett.

– Senki nem bántott, minden baj nélkül hazaértem.

A mama nagyon komoly arccal nézte Anikót.

– Milyen gondolatokkal járkáltál te a világban...! – szolt, és szeméből szinte áradt a szeretet. – Maga a jó isten vigyázott rád, hogy ne legyél a magad prédája.

Anikó előrehajolt; mintha az arca is elsápadt volna.

– Úgy látszik, felizgatott téged a felidézése. Ne beszéljünk róla többet – mondta a mama.

– Csak azért beszéltem el az egészet – folytatta mégis Anikó –, hogy bizonyítsam a néni igazát. Ha akkor az egyik katona csakugyan rám ront, és erőszakot tesz rajtam – a szenvedés mellett éreztem volna, hogy abban a helyzetben én nem cselekedhettem másként, s ha az az ember, aki megtette velem, fájdalmat okozott is ezzel, maga az, hogy eltűrtem, talán egyúttal békével ajándékozott volna meg.

– Közben a rétes kihül – figyelmeztetett Ambrus. – A mamát pedig, akármit beszélsz is, Anikó, elszomorítja, hogy senki se eszik.

Ebéd után bementünk a mi szobánkba, a mama pedig lefeküdt. Előbb még megkérdezte Anikót:

– Látlak még délután?

– Nem, dolgunk van. Elmegyünk.

Amint magunkra maradtunk, egyszerre megint nehéz lett a levegő. A mama jelenlétében volt valami sajátságos erő, ami egyesített bennünket, csendesítette az embert, nyugtatóan hatott. Ez most hiányzott.

– Bocsáss meg, hogy olyan heves voltam délelőtt – szolt Anikó, és az ajka reszketett.

– Nem haragszom rád – feleltem őszintén.

– Nincs jogom veled szemben heveskedni. Nem azt bánom, hogy hívtalak, hogy közénk akartalak ültetni; a hevességet bánom.

– Nem haragszom – ismételtem.

Aztán csend lett, mindenki hallgatott. Miért nem kérem tőlük számon a történetüket? – merült fel bennem megint. Látni kell a halottat, hogy temetni lehessen. Itt a lehetetlen is megtörténhetett. Anikó végletessége, Ambrus öntudatlansága – de Lestyán? Ő még a legjózanabb.

Senki se ült, mindenki tanácstalanul álldogált a szobában. A csendben, mintegy válaszul töprengéseimre, felém fordult Lestyán.

– Megenged egy kérdést?

Meglepetten intettem.

– Egyik levelében azt írta Anikónak – kezdte körülményesen –, hogy legjobb erényének az őszinteséget ismeri. Szabad nekem erre hivatkozva megkérdeznem: volna-e kedve velem egy sétát tenni?

– Nemigen van kedvem sétára – feleltem bizonytalanul. – Egyébként azonban nincs kifogásom ellene, ha beszélni valója van velem. De mi köze ehhez az én levelemből vett idézetnek?

– Annyi a köze, hogy én annak az őszinteségnek a jegyében szeretnék magával beszélni... Tulajdonképpen folytatni egy rossz pillanatban egyszer már megkezdett beszélgetést...

Kérdőn néztem Ambrusra; kerülte a tekintetemet. Tudtam, miről van szó, és mégse tudtam.

– Ehhez igazán nem kell séta – szoltam Lestyánhoz. – Holnap délelőtt Ambrus tanítani megy, és akkor szívesen látom.

Lestyán öltözködni kezdett, és Anikóra is felségítette a kabátját. Kezet fogtam velük.

– Viszontlátásra – szolt Lestyán.

Míg ők cihelődtek, Ambrus hallgatott, de végül elszánta magát.

– Feküdj le te is! – szolt. – Elkísérem őket.

Az ajtóból visszafordult, s mintha valamit jóvá akarna tenni, rám mosolygott.

Egyedül maradtam. Holnap délelőtt eljön Lestyán. De Ambrus még ma itt lesz, nemsokára. Ne forduljak egyenesen őhöz? A szobában csend volt, és éreztem, mint dobog a szívem. Mit beszélnek most ők hármásban? Ambrust váratlanul és kellemetlenül érte Lestyán kérdése. A gyermekemre gondoltam, akinek érkezését most már biztosra vettem. Ő máris több jót tett velem, mint amennyit én életem végéig adhatok majd neki. Leültem az asztalomhoz, és írtam e jóságos kis könyvembe. Annyi írni valóm volt! És talán egyszer majd elolvassa ő, a gyermekem! Egész bensőmmel feléje fordultam, neki vallottam, neki írtam, és minden részletre

gondosan ügyeltem... mindent lásson, mindent, így akarom! Úgy éreztem, nem vagyok egyedül, ő máris itt van, velem van. Holnap délelőttig várni? Közben lapozgatni kezdtem kis könyvemben. Ez a sok gyötrelmem, ezek a tűnő remények és növekvő fájdalmak, ez az egész küzdelem, melynek nyomai e magányosságomban rótt betűk; minden, holnap minden eldől. De én már megmaradok, mert a szívem alatt itt az én erősségem: a gyermek!

Ó, nem hittem volna én akkor, hogy abból a könyvből – én gyermekem! – a mostani érzéssel, a mostani reménytelenséggel fogom neked az anyád életét összeszedni!

Ambrus sokára jött haza. Kedves és jó volt, mint mindig, amikor Anikótól jön, de rendkívül nagy gyengédségével sem tudta a nyugtalanságát elpalástolni. Ránéztem, és világosan láttam, hogy vele nem beszélhetek, várnom kell holnapig, várnom kell Lestyánra. Miért kérdezzek tőle ezt vagy azt? Miért mondanék el neki bármit is? Ő még kevesebbet tud magáról, mint én, és az első szónál úgysem tudna tovább jutni, ha érezné, hogy azzal nekem fájdalmat okoz.

A vacsora már várt bennünket. A mama feltűnően levert volt.

– Mi a bűne a mamának, hogy olyan szomorú? – próbált tréfálkozni Ambrus.

A mama is elmosolyodott, de aztán halkán felsóhajtott. Csendben ültünk, és fogyasztottuk a vacsorát.

– Olvastátok az esti újságot? – kérdezte váratlanul a mama.

– Még nem jutottam hozzá. Miért? Van benne valami érdekes? – érdeklődött Ambrus.

– Egy fogságból hazatért katona öngyilkosságáról van benne részletes tudósítás. Úgy látszik, az illető az az ember, akit akkor véletlenül ti is láttatok a kocsiról, és akiről annyit vitatkoztatok Lestyánnal meg Anikóval.

– Hol az az újság?

Ambrus sietve kapott utána, és mohón lapozta fel.

– És mit írnak róla? – kérdeztem közben a mamát.

– Miután a feleségét és a gyermekeit elűzte – válaszolta a mama –, elment az asszony szeretőjéhez, akit aznap az asszonytól elmentében lesett meg. Nem azért, hogy felelősségre

vonja, így mondta róla az asszony szeretője, hanem csak azért, mert mindent meg akart tudni.

– Nem olvasnád hangosan? – kértem Ambrust, de ő annyira belemerült az olvasásba, hogy rám se figyelt. A mama folytatta:

– Az asszony szeretője, akit tanúként kihallgattak, azt vallotta, hogy a férj megkérdezte tőle, szereti-e az asszonyt, s az őszintén megmondta, hogy igen. De hogy tehette ezt egy háromgyermekes apával, míg az a háborúban sínylődött? Mi lesz most az asszonnyal, kérdezte tőle a férj. Az asszony szeretője szerint a katona oly nyugodtnak látszott, hogy ő nem tartott semmi rossztól. Őszintén tudára adta a férjnek, hogy ők most meg fognak házasodni, mert ez egyébként is régi vágyuk. Erre a férj felkelt, és boldog házasságot kívánt. Az asszony szeretője a megcsalt férj viselkedését oly emberségesnek találta, hogy kötelességének érezte megmondani: viszonya az asszonnyal már két évvel a háború előtt kezdődött. Azzal a szándékkal tette a férj előtt ezt a vallomást, hogy az a veszteségét kisebbnek érezze, és ezért még azt is megmondta, hogy az asszony legkisebbik gyermekének ő az apja. Ezt hallva a férj elsápadt, és csak annyit felelt, hogy kéri, legyen az ő két gyermekének is jó apja, és azzal elrohant. Az asszonyt is kihallgatták, s ő azzal erősítette meg a szeretője vallomását, hogy az e beszélgetés után rosszat sejtve hozzá sietett, s elmondta a beszélgetésüket. Elhatározták, hogy elmennek a férjhez, és együtt még egyszer elmondanak neki mindent. Az asszony sírva beszélte el a kihallgatáson, hogy bocsánatot akartak tőle kérni és megmondani neki, hogy köszönik a nagylelkűségét. De mire odaértek a lakására, átlőtt fejjel feküdt a padlón.

Ambrus már pár perc előtt letette az újságot, és élénken figyelt a mama elbeszélésére.

– Most ezek valóban össze fognak házasodni? – vettem fel a kérdést.

– Isten legyen nekik irgalmas! – sóhajtott a mama. – Ha az elején tudták volna, hogy mit tesznek, biztosan nem tették volna...

Ambrus erre hevesen jegyezte meg:

– Annak az embernek ilyet nem lett volna szabad tennie. A két ember közé fekszik most a hullája... Egyébként – mondta –, ha már valaki öngyilkos lesz, akkor már nem kérdezheti élő: szabad-e vagy sem... De mégis!

– És ha ez a szegény ember nem lesz öngyilkos, akkor a házasságtörő asszonynak boldog lett volna a házassága a szeretőjével? – kérdezte a mama.

– Ha életben marad is – töprengtem –, a kettő között ott lett volna a harmadik boldogtalansága.

– Az ő bűnük állt volna közénk – tette hozzá a mama. – De mi mást tehetett volna az a szerencsétlen, amikor tudomást szerzett a felesége jóval korábbi csalásáról is?

– Ha szerette volna a feleségét – kiáltott fel Ambrus –, így is ott maradhatott volna mellette!

– Hogyan? – kérdezte elsötétült arccal a mama.

– Ő is... a másik is... meg az asszony – szólt Ambrus bátor-talanul.

– Ezt nem tudja ember megtenni, épp akkor nem, ha szereti a feleségét! – tiltakoztam.

– Én meg tudnám tenni – mondta ki Ambrus valami furcsa kinyilatkoztatásként, aztán hirtelen a zsebéhez kapott, és az órájára pillantott.

– Most mennem kell. Megbeszélést tartunk. Oroszországból megérkeztek a küldöttek, most megkezdődik az igazi munka.

Szót se szóltam. Tudtam, hogy Ambrus megint belevetette magát a társadalmi mozgalmakba. Féltettem, de jól emlékeztem rá, hogy ebben a dologban az én szavam úgyse ér semmit. E pillanatban azonban nem is bántam, hogy elmegy. Magamra akartam maradni.

Megsimogatott, megcsókolt, és miután a mamától is elköszönt, távozott. Benn maradtam még egy kicsit, segítettem a mamának leszedni az asztalt, s közben gondolkodtam. Én meg tudnám tenni – mondta Ambrus. Vajon ebben a pillanatban tudtam-e már minden lényegeset? Kihallgattam, amit a szomszéd szobában beszéltek, hallottam Ambrusnak ezt a kinyilatkoztatását, hallottam meggyőző hangját, láttam az arcát is eközben – lehetséges-e hát, hogy ne tudtam volna mindent?

Nem tudtam, hogy tudom. A valóság oly messze volt az én legirreálisabb életlehetőségeimtől is, hogy nem lehetett erőm a magam akaratából szembenézni vele és felismerni. Akkor arra gondoltam, hogy másnap eljön Lestyán, tulajdonképpen folytatni egy abbamaradt beszélgetést, folytatni „az őszinteség jegyében”. Eszembe jutott, milyen nyugtalanítóan hatott rám akkor, először... S most ugyanígy nyugtalanított az a másik furcsa incidens is, az utcai. Jövünk a vonatról, és épp a mi kocsisunknak kell egy családi tragédia miatt megállnia! S milyen sápadtan jött vissza a kocsihoz Ambrus! Miért történt ez éppen akkor? S hogyan van az, hogy az utcán idegen emberekkel megesik valami, és ez nyomban az én életembe szól bele? Éreztem, hogy ennek az öngyilkossá lett katonának az esete akaratlanul is belenyomul a mi életünkbe. A mama is érzi, hiszen másképp miért szólt volna az újságról? Nemcsak a szenzáció miatt tette! Hiszen annyi más szenzáció történik naponta. Az összefüggések leírhatatlan szövevénye brutálisan összebogozódott az életemmel, s én megint szünni éreztem erőmet.

Az asztalt már leszedtük, s én beleveszve kusza gondolataimba csak álltam. A mama hangja riasztott fel.

– Feküdj le te is – szólt –, késő van már!

Kezet csókoltam, és bementem a mi szobánkba. Már elmúlt tizenegy. Leültem a kis asztalomhoz, megpróbáltam írni a könyvembe. A gyermekem könyvébe. De alig írtam pár szót, és feltámadt bennem a hitetlenség fájdalma. Írni a papirosra, összeszedni a gondolatokat, megfigyeléseket, keresni a szavakat, holott nem papirosra, gondolatokra, szavakra van szükségem; irgalmatlan vergődésemre kellene egy jelenvaló ölelés, amely csak engem ölel; és ne tudjon összefüggésekről, kötelességekről, követelményekről, csak szeressen és elfogadjon engem olyannak, amilyen vagyok! Félretoltam a könyvet, és vetkőzni kezdtem. De amint a cipőmet levetettem, olyan nagy fáradtságot éreztem, hogy abba kellett hagynom a vetkőzést. Ruhástul dőltem le az ágyra.

Éjfél is elmúlt már, mikor felébredtem. Ambrus még nem volt itthon. Fáztam. Felkeltem, s magamra vettem a kabátomat. Mi van Ambrussal? Hol maradt? Azt mondta, meg-

beszélést tartanak, kezdődik az igazi munka. Küzdenek, folytatnak, bevégeznek ezer mindenfélét, én pedig testemben-lelkemben didergek. Mind e messzi törekvések, e nagy mérközések közepette az, hogy én szenvedek, egy ember szenved – egyszerűen nem fontos, nincs? Ó, ha már itt volna mellettem a gyermekem! Mennyit kell addig még így dideregnem? Ó, ha most itt volna, odalopóznék hozzá, megállnék ágyacskája mellett, talán fel is kelteném, hogy meleg karocskáját a nyakam köré fonja. Egyszerre leküzdhetetlen vágyat éreztem valami emberi hang, emberi érintés, emberi közelség után. Lábujjhegyen kisurrantam, óvatosan kinyitottam a mama szobájának ajtaját, és odamentem az ágyához. Kint az égen fagyosan süttött a hold, és a hó bevilágított a szobába. A mama nyugodtan, egyenletesen lélegzett. Az én tagjaim viszont reszkettek. Olyan vágyat éreztem ráborulni, kezét megfogni, és csókolni, és sírni: mamám, mamám! Mintha lázálomból eszmélnék magamra, egyszerre csodálkozva néztem körül: hogy kerültem ide? S megijedtem a gondolatra: ha felébred, és rám néz, mit mondok, miért jöttem át hozzá? De ő mélyen aludt. Csak lélegzetvételének egyhangú váltakozását és a szívem dobogását hallottam. Ó, istenem, ha megálmodhatná, hogy milyen nehéz nekem, hogy mennyire kellene valakinek a szeretete, hozzám boruló, kérdés nélküli, feltétlen ölelése! De kint a hold, itt a szoba, a bútorok, és énrólam senki, semmi se tud. Fojtott sóhajjal, s nehogy felébredjen, lábujjhegyen surrantam ki, és lassan betettem magam mögött az ajtót.

Most ott álltam a másik szobában. Ott is ugyanez a magányosság: a dolgok életéből könnyel kivette, száműzve a magam sajnó életébe. Továbbmentem, a mi szobánkba. Azt hittem, hosszú-hosszú idő telt el azóta, hogy felébredtem. S még csak háromnegyed egy se volt. Egész testemben metsző hideget éreztem. Hát ez az én életem? Éjjel, mint valami holdkóros, járni egyik szobából a másikba, és sehol se találni fészket? Hiszen ha valami nagy és végtelen után vágyódnék, otthontalanságomnak igazolását lelhetném a puszta vágyban. De az én életem nem határtalanságok felé törekszik, én kevéssel akarom és kevéssel tudnám beérni, éppúgy, mint a többi millió és millió halandó. Mért kell hát akkor árvának, kive-

tettnek lennem? Én nem vagyok lázadó természet, nem is értem, honnan bennem a nyughatatlanság. Nekem csak a nyugalom a jó. Se Nóra-szerű nő nem vagyok, sem Anikó-féle. Ó, Anikó – éreztem –, ha most nyílna az ajtó, és belépnél, semmit se szólnék hozzád, csak rád emelném a tekintetem, és neked mindent látnod kellene. Látnád: más a törvény és más az ember. Elém nem szabad semmi nehéz feladatot törvényül szabni, nekem nincsenek elveim, csak életem; nincsenek szándékaim önmagamon túl – énhozzám csak jónak szabad lenni, de nem a te módodra. Nem hazugságokról és igazságokról beszélni, hanem lehajolni hozzád, szót se szólni, csak átölelni engem, ideadni a te erős, lángoló szereteted. Mert látod, ha én, ha én láttam volna azokat a részeg katonákat, és eszembe jutott volna, hogy talán bántanának, akkor szaladni kezdtem volna, és a másik utcán megyek haza...

Anikó most talán valami idegen könyv mellett gubbaszt, vagy Lestyánnal beszélget a holnapi látogatásáról. Lám – vettem észre –, már nem is holnap lesz az a látogatás. Ma fog eljönni, el fog jönni „az őszinteség jegyében”. Borzalmas! Mindig követelnek, mindig valaminek a jegyében jönnek el!

Kimentem az előszobába. Oda nem süttött be a hold, sötét volt. Valamiben megbotlottam, és az csörömpölve hullt a földre. Lehajoltam, hogy kezemmel kitapintsam, mi esett le. A seprű dőlt fel, és a személtapát a fal mellől a földre csúszott. Lélegzetfojtva egyenesedtem fel, és figyeltem, nem ébredt-e fel a lármára a mama. De csend volt. Ajtajához szaladtam és odaszorítottam a fülemet; nyugodtan, egyenletesen lélegzett. Nagyon fáztam. Most vettem csak észre, hogy mezítláb vagyok, holott az előszobában kőpadló van. Megrémültem a gondolattól, hogy netán felfáztam, és megbetegszem. Nem szabad megbetegednem, vigyáznom kell magamra, hiszen gyermekem lesz! Szobámba siettem, felhúztam a cipőmet. Éjfél után két óra volt már. Nem érdemes lefeküdnöm – gondoltam –, úgysem tudok elaludni. De mihez kezdjek addig? Nyolc hosszú óra van még hátra Lestyán érkezéséig. Körülnéztem. Meglepett, hogy a szoba milyen rendetlen. Épp Lestyán volt az, aki délelőtt nem törölte meg jól a cipőjét, s egészen összesározta a padlót. Ambrus azonban még nem volt

itthon, az ágy is szanaszéjjel, itt nem lehet takarítani – gondoltam. De a másik szobában igen. S mintha valaki sürgetett volna, sietve mentem az előszobába s kaptam kézbe a söprűt és a lapátot. Lehetőleg zajtalanul nyitogattam ki az ablakokat, a villanyt is meggyújtottam, és elkezdtem takarítani. Minden kis porréteg vagy folt, amit a bútordarabokon találtam, külön lekötötte a figyelmemet, s nem nyugodtam, míg el nem tüntetem őket. Hogy fog a mama örülni, ha kitakarítva találja reggel a szobát! Ráéseméltem azonban, hogy elfelejtettem bekötni a hajam, s most poros lesz. Gyorsan bementem a szobába, s a tükör előtt körülményes gondossággal tettem a fejemre kicsiny, rózsaszínű főkötőmet. Aztán zajtalanul tovább takarítottam. Többször is visszafordultam egy-egy szögletbe meggyőződni arról, hogy alapos munkát végeztem-e. Mindez oly gyorsasággal történt, hogy amikor már szemernyi port se tudtam találni, aminek eltakarításával tovább húzhatnám az időt, s megnéztem az órát: még három óra sem volt! Képtelen voltam levetkőzni és ágyba feküdni. Eloltottam a villanyt, s leültem a szobámban egy székre az ablak elé. Kezemet ölembe ejtettem, s tétován szemléltem a házak magas, hólepte tetőit. Egy-egy autó lármája is felszűremlett, de minden zaj csakhamar mozdulatlan csendbe veszett.

A fáradtságtól olyan kábult voltam, hogy észre se vettem, amikor Ambrus belépett a szobába. Arra eszméltem fel, hogy hangos sóhajtást hallat. Ő sem vette észre, hogy az ablaknál ülök, bizonyára azt hitte, rég ágyban vagyok már és alszom. Ebben a hiszemben nem is gyújtott villanyt, nehogy felzavarjon. Lábujjhegyen mozgott, lassan vetkőzött. Egyszerre belém botlott, s ijedtében felkiáltott.

– Én vagyok, ne ijedj meg – szóltam csendesen.

Sietve villanyt gyújtott.

– Miért nem feküdtél le?

– Nem voltam álmos.

– Nem jöhettem előbb, nem hagyhattam ott őket.

Az értekezletükről kezdett beszélni. A leszerelt katonák elégedetlenek, a munkanélküliek száma folyton nő, a kormányval szemben teljesíthetetlen követelésekkel fognak előállni, jön az újabb forradalom. Hirtelen hangot váltott.

- De miért ültél itt a sötétben?
- Nem vettelek észre.
- Haragszol valamiért?
- Sose fogok rád haragudni.
- Szomorú vagy?
- Nem, csak nem vagyok vidám.
- Az az újságcikk izgatott fel?
- Ne kérdezz csacsiságokat! – intettem le türelmetlenül.

Vajon csakugyan semmit se vett észre abból, ami bennem zajlott? Az Anikóék tegnapi látogatása alatt történt változásom megnyugtathatta, az értekezlet elvonhatta a figyelmét, de azt nem felejthette el, hogy pár óra múlva itt lesz Lestyán! S mégis oly ártatlan, szinte gondtalan tekintettel nézett rám, mintha semmi se történt volna és semmi rosszról, ami útban van felénk, nem tudna. S arról se beszélt többet, hogy engem e késői órában, a sötét szoba szögletében, az ablaknál ülve talált. Míg vetköztünk, Anikóékról kezdett beszélni.

– Anikó meg Lestyán egészen kivonják magukat a mozgalmából. Haboznak, aggályoskodnak, erkölcsi problémáik vannak. Ez abszolúte erkölcstelen. Miért nem döntenek?

Kábult voltam ahhoz, hogy ezekre a dolgokra figyeljek. De amikor Anikó és Lestyán nevét említette, felütöttem a fejem, azt hittem, a mi ügyünkről lesz szó. Nem is tudtam elképzelni, hogy most más összefüggésben említse meg őket. De ő csak az álláspontjukról beszélt, és bírálhatta passzivitásukat a mozgalommal szemben. Fáradt mosollyal helyeseltem neki, holott alig hallottam, mit mond. Annyira távoli és annyira időszerűlen volt az én számomra mindez!

Mikor ágyba kerültünk, átölelt, és azt kérdezte: ugye örülök a gyermeknek. Aztán megint az újságcikkről kezdett beszélni.

– Ugye, velünk nem történhetnének ilyen vad dolgok? Mi már szeretünk és hiszünk egymásnak – hallottam egyszerre a határozott hangját, immár félálomban.

Amint félig alva, félig ébren Ambrus karjában feküdtem, bennem is elcsitult az előbbi zaklatottság. Még bennem volt, de mintha már régen történt volna, s már csak az emléke fájna. Túlfeszített idegeim tehették oly bolonddá e nehezen elmúlt éjjeli órákat. Ambrus egy nagy gyerek, aki bármit is csinált

vagy fog csinálni, mindig megüti magát, és mindig hozzám fog jönni. Én hozzám, hogy megsimogassam ott, ahol fáj – hullámzott át bennem a kellemes ellágyultság ködös állapotában. Gyermekkel fogom megajándékozni, s ha ő soha nem is fogja tudni, mi rejlik bennem, én megkönnyítem majd az életét, mert jó leszek hozzá. Még csak ezen a reggelen, a Lestyánnal való találkozáson essünk túl szerencsésen! – A gondolataim mindinkább foszladoztak, de abban a pillanatban, mikor éreztem, hogy most el fogok aludni, még mindig hallottam Ambrus hangját.

Reggel már öltözőfélben voltam, mikor a mama kopogtatott az ajtón.

– Hallod-e? – kérdezte. – Talán tündérek jártak itt az éjjel és takarították ki a szobát?

A mama nevetésére nevetéssel feleltem.

– Én takarítottam ki, miután a mama lefeküdt. Elég dolga van így is.

Később bementem reggelizni. Ambrus már megitta a kávéját; a mama megvárta engem a reggelijével.

– Sápadt vagy – szólt hozzám. – Sokáig takarítottál.

– Amikor hazajöttem – panaszkodott Ambrus –, ülve aludt az ablaknál. Pedig már hajnalra járt.

– Akkor legalább ne keltél volna fel most, hogy kialudjad magad – elégedetlenkedett a mama.

– Nem lehet, Lestyán ma tíz órára jelentette be magát – felelt helyettem Ambrus.

– Anikó is jön?

– Nem – mondtam én –, csak Lestyán.

– Titkos dolgaik vannak – igyekezett tréfálkozni Ambrus. – De máris mennem kell.

– Egész nap rohangálsz, alig vagy itthon – jegyezte meg a mama.

– De hát a mama is tudja, hogy sose tudtam csendben itthon ülni. Nekem mindenki fontos. Különben ma délelőtt csak tanítok. Délre már itthon leszek, délután pedig el se kell mennem.

A mama semmit se felelt, de a hallgatása nyugtalanítóan szomorú volt.

Ambrus határozatlanul tekintett hol a mamára, hol énrám.

– Ne menjek el? – kérdezte. – Ha akarja a mama, máris itthon maradtam.

A mama elmosolyodott.

– Nem, csak menj, fiam – mondta. – Jó gyermek vagy te...

Ambrus kezet csókolt a mamának, aztán hozzám lépett, de előttem határozatlanul állt meg.

– Mindjárt itt lesz Lestyán – szólt tűnődve. Szomorúan és gyámoltalanul nézett rám. Kezemet nyújtottam, és talán némi türelmetlenséggel mondtam: – Szervusz! – Ő lassú mozdulattal, egyenként fogta meg az ujjaimat, s kezében tartotta a kezemet. Hosszasan, kitartóan nézett rám, mintha tudná, hogy rajta a szem a legjobb bizonyosság. Mintha itt akarta volna hagyni a két parázsló szemét, mint valami talizmánt, melyről soha meg nem szabad feledkezni, mert ő különben elvész.

A mama nem engedte meg, hogy a mi szobánkat én takarítsam ki, sőt azt sem, hogy segítsek neki.

– Fáradt vagy, és egyébként is egyedül gyorsabban elkészülsz vele – mondta.

Egyedül maradtam a középső szobában. Már háromnegyed tíz is elmúlt. A mama, valahányszor kiment valamiért az előszobába, vagy kivitt valamit, egy-egy aggodalmas pillantást vetett felém. Egyébként valóban gyorsan végzett a szobánkkal.

– Kész is vagyok – szólt elégedetten –, menj be és pihenj le a díványra.

Egyik kezében a személtlapátot, a másikban a seprűt tartotta. Szerettem volna megcsókolni a kezét és valami hálásat mondani neki. De, különös: az ember jól tudja, hogy az ilyen vágyak a legjobbak közül valók és könnyen teljesíthetők, s minden gátlást el tudnak mosni, mégse teljesíti őket. Büszkeség ez? Nem, csak a félelem és a hitetlenség következménye. Így hát csak felkeltem, és merev arccal mentem el a mama mellett. De ő miért nem vette észre az én elfojtott szándékomat, vagy ha észrevette, miért nem tette meg helyettem? Egy simogatást, egy nyílt, meleg tekintetet!

Bementem a szobámba. A mama be is fűtött, de a fa nedves volt, és a tűz gyengén égett. Fáj a szívem.

Ó, gyermekem, aki ezt a közönséges, ezt a három banális

szót olvasod, ne fusson át felettük a szemed! Egész életemnek ez a három szó a foglalatja. Az én életembe nincsenek nemes és erős küzdelmek, példák, csak hányattatások, és ez a három szó az egyetlen folytonosság, a valóság és a végső summa is. Fájt a szívem. A dívánnyal szemben megpillantottam magamat a fal tükrében. Valóban sápadt voltam. Nem szabad megtörténnie, hogy Lestyán úgy menjen el a beszélgetés után, mint ahogy most a mama elment mellettem. Mindent meg akarok neki mondani – gondoltam –, és látnia kell majd, hogy bármi is történt, ettől a pillanattól kezdve az ő dolga csak az, hogy Anikóval együtt elvonuljanak, akár kötelességből, akár szánalomból, de engem hagyjanak... Egyszerűen meg fogom neki mondani – terveztem –, hogy fáj a szívem, igenis fáj a szívem, és akkor nem bánthatnak.

Azonban az is felvillant bennem: hátha ez rossz módszer? Hátha valami más fortélyt kellene választani, amelyet tudatosan kiszámítva alkalmaznék?

Lestyán pontos volt. Kellemesen meglepett, hogy a fellépése egyszerű és higgadt. Az a zilált modorosság, amely az első találkozásunkkor ösztönszerűen is taszított, valóban eltűnt belőle.

– Hideg van itt – mondta, amint belépett. Nyomban a kályhához ment, hogy megrakja.

– De hiszen az a baj, hogy nedves a fa! – állapította meg. Levetette a kabátját, és a díványra dobta. De mindjárt visszafordult, rám mosolygott, sietősen felemelte a díványról s akasztotta a fogasra. Aztán a kályha elé térdelt, és mintha ott-hon volna, teli tüdővel fújta, élesztette a tüzet. Erre az csakugyan fellobbant, ő meg felkelt, és leült velem szemben.

– Mindennek eljön az ideje – kezdte. – Amikor először találkoztam magával, akkor még nem volt szabad beszélnem. Pedig majdnem megtettem... Talán észre is vette, nagyon kellett küzdenem ellene. De most... most szabad. Akkor csak magamért tettem volna, aljas önzéssel. De most... most szabad, sőt kell... Mindnyájunkért teszem.

– És ki az a mindnyájunk?

– Anikó, Ambrus, én és elsősorban, legelsősorban maga – felelte pillanatnyi habozás után. – De nem tudom, honnan is

kezdjem. Mióta hazajött, bizonyára észrevette, maga körül állandóan egyetlenegy dologról beszélünk, egyetlen problémáról...

Bólintottam.

– Emlékszik? – folytatta. – Egyszer felvetődött a kérdés, lehet-e hazugsággal valakit boldoggá tenni, vagy pedig minden körülmények között meg kell mondani az igazat. Emlékszik, én az utóbbi mellett foglaltam állást... Ehhez az utolsó érvet épp az a véletlen adta meg nekem, ami magukkal történt, mikor a vonatról haza hajtottak... Pontosan ott és akkor kellett elmenniük, mikor az a családi jelenet történt! Én, ahogy ezt meghallottam, így gondolkodtam: lám, a valóság minden oldalról döngeti a hazugság falait! A tények máskor is itt vannak, de csak akkor nyúlnak bele kívülálló ember életébe, mikor az a szakadék szélére jut és döntés előtt áll. Máskor is itt vannak, de nem érezzük őket.

Mozdulatlanul hallgattam, s amint szünetet tartott, hallható lett a csend. De ő gyorsan újramezde.

– Mondja, lehetségesnek tartja, hogy mi bizalmas, jó barátok leszünk?

– Kérdése nem lep meg – válaszoltam higgadtan. – Erre való törekvésüket Anikó leveleiből és a hazaérkezésem óta történeteiből nem volt nehéz felismernem. De meg kell mondanom, ez a törekvésük a számomra nehéz helyzetet teremt.

– Amennyiben?

– Összetört ember vagyok. Ha évekkal ezelőtt látott volna, és azután most először: nem ismerne rám. Áradó, életerős ember voltam, akit sok ember vett körül szeretettel, a társaságomban hangadó, uralkodó, pozícióm volt. Most üres és kifosztott az életem, legalábbis én így érzem.

– Tudom.

– Akkor pedig, ha ezt tudja, azt is tudnia kell, hogy amennyiben segíteni akarnak, rajtam csak egy módon segíthetnek: hagyjanak engem!

– Vagyis maradjon minden így? Lehet ez a maga kívánsága? Én ismerem a maga életét, azt is állítani merem, hogy ismerem magát. S ha nem tudja meg a valóságot, az élete soha nem lesz élet.

Elszorult a torkom.

– És ha megtudom a valóságot?

– Maga erős... De magamon kell kezdenem.

Elnézett felettem, szeme a távolba révedt, s lassan, minden szót megfontolva mondta fel a nyilván már százszor átgondolt történetét.

– Amikor Anikó ágynak esett, én vállaltam az ápolását. Amolyan mozgalmi társként, legfeljebb barátként. Negyven fokos lázban feküdt, és én nem tudtam, mi történik, csak éreztem, hogy egy új, addig ismeretlen érzés éled bennem. A perceim remegésben múltak. Ha meghalna – gondoltam, és éreztem is egész lényemmel –, akkor mindennek vége, akkor még az elmúláshoz sem lenne erőm. Maga is tudja, hogy Anikó tiszta ember. Tiszta azzal a tisztasággal, amely nem érez semmit se tisztátalannak, s amelyet semmivel nem lehet beszenyyezni. Míg ő lázban feküdt, sokat beszélgettünk. A legnagyobb láz idején is összefüggően fejtegette igazságait. Tudja, hogy akkoriban a tagadásban kereste az igazságot. Milyen szenvedéllyel tette! Majd megtudja maga is, ő testét-lelkét rátette erre a tagadásra. De én a tényeket akarom elmondani.

Réveteg tekintetét Lestyán most rám vetette, s mintha valami önkínzó eltökéltség villant volna szemeiben.

– Egyszer, mikor már jobban volt – folytatta élénken –, Anikóra megint keresztkötetést kellett adnom. S én átöleltem őt, és csókolni kezdtem. Erre ő higgadtan megszólalt: „Én más szeretek.” Felkiáltottam: „Engem szeress, engem!” Elvesztettem a fejemet. Anikó mozdulatlansága, a némaság azonban amivel túrt, fejbe vágott, kijózanított. Lankadtan eresztettem el, lecsúsztam az ágya mellé, és nem mertem ránézni. Nem értettem, mi történik. Vártam, hogy kidobjon, hogy valami érdeset, büntetőt vágjon arcomba, de ő az ágy sarkába húzódott és hallgatott. Félve néztem rá. A neheztelésnek vagy rémületnek nyoma se volt az arcán. Csak megdöbbenés és végtelen részvét sugárzott rám. Erre nem voltam elkészülve. Sírás tört fel belőlem, és úgy éreztem, ha csak hozzáérnék, ha csak egy ujjal is, akkor megnyílna alattam a föld. – Még kérni se merem, hogy megbocsásson – mondtam az ágy sarkában

kuporgó Anikónak. – Nem tehetek róla – válaszolta, és a szeme nedvesen csillogott. – Én igazán nem tehetek róla. Nem vettem észre, hogy tetszem magának. Azt hittem, baráti kötelességből ápol engem...

Lestyán most ismét a távolba révedt, mintha tekintetével szökne a tekintetem elől, s úgy folytatta:

– Tovább sírtam, mint egy szárnalmas tacsuló. Oly romlott és aljas voltam, mikor Pestre kerültem... Onnan, a vidékről, ahol lányokról csak egyféleképpen volt szó. Soha nem gondoltam, soha el se hittem volna, hogy ez a tisztaság, hogy ez a tiszta bensőség is létezik. A bánatnak, a megalázó megismerésnek, a bűneimnek könnyeit sírtam hát el Anikó ágyánál. De a rossznak nincs határa. Most még nagyobb hévvel szerettem volna szeretni őt. A kétségbeesésnek, a váagnak egész féktelenségével szeretni! És csak arra gondoltam, hogy bírnom kell őt, kell, hogy az enyém legyen, mert nélküle most már nem létezhetek. Mint a mélységek titkának feltáruuló útja, úgy bukkant fel ő az én számomra; az egyetlen útként, melyen megtisztulhatok, amely elvezet engem az aljasság és romlottság nyomorából a tisztasághoz, a jószághoz, az igazsághoz. Az élet zabolátlan öserejével akartam magaménak tudni őt. Nem tudtam elérhetetlen távolból szeretni, kellett, hogy ő szeressen engem, hogy szerelmére méltasson. És gyűlöltem azt, akit ő szeret, és harcolni akartam az ellen, őérte.

– Szeretem magát, Anikó – szólaltam meg megint –, úgy érzem, ahogyan eddig szerettem, az rossz, az magához méltatlan, az aljas volt. Csak most, most szeretem úgy – mondtam neki –, ahogyan magát szeretni kell! Mi lesz velem? – kiáltottam fel.

– Én mást szeretek – szölt Anikó csendesen.

– Nagyon szereti?

– Nagyon, egészen.

Kezet csókoltam, s megmondtam neki, hogy mégis ő adta nekem eddig a legtöbbet, hogy senki még azt nem adta nekem, amit ő.

Lestyán elhallgatott. Míg beszélt, alig nézett rám. Arca kipirult.

– Most megvet engem, ugye? – kérdezte kis szünet után. Szomorú szemét egyenesen rám szegezte.

– Nem... nem – válaszoltam.

– Akkor hadd folytassam – mondta –, csak így juthatok el magához. Azt tudja, ugye, hogy Anikónak ott két szobája volt. Betegsége alatt éjszakára ott maradtam a másik szobában, hogy szükség esetén segíthessek neki. Volt ezen kívül valami öntudatlan, rejtett szándékom is? Nem tudom. Az mindenestre biztos, hogy nekem akkor az emberek többsége közömbös vagy ellenszenves volt, még nem akadt az utamba ember, akit ennyire fontosnak éreztem volna. Anikó pedig nem is gondolkodott azon, hogy miért gondolom őt oly buzgalommal, hisz ő minden esetben bárkinek megtette volna ugyanezt, s nem csak a mozgalmi társnak.

Akkor este, ahogy lehiggadtam, sokáig ültem az ágy szélén, és beszélgettünk. Hetek óta akkor volt először harmincnegy alatti láza. Láttam, már nagyon kimerült, de nem tudtam rászánni magam, hogy megváljak tőle, hogy felkeljek az ágyáról. El akartam mondani neki mindazt, amit terhes tudattal tudtam magamról. Oly szelíd volt a tekintete! Ami most történt velem, ilyet ő addig elképzelni se tudott volna. Mondta is, hogy nem érti, miért szeretem őt. Ő nem szép, mondta, és nincs rajta semmi, ami különösen vonzó lenne. Természetesen csakugyan így gondolta, és számára az én vad erőszakosságom, mellyel a beteljesülést akartam – teljesen érthetetlen volt! Ő egész életén át az ellenkezőjét tette... Látja – mondta –, én nem is vagyok már lány, asszony vagyok, valakinek a szeretője... És emlékeztetett engem egyik kijelentésemre, hogy elképzelhetetlennek érzem, hogy valakit, akit már öleltek, az én ölelésemmel tartósan öleljek, valakit más után tartósan szeressek... Megint sírtam. Sírtam, és elviselhetetlen volt a gondolat, hogy őt ölelték és ölelni fogják! De ez nem az a fájdalom volt, amely sírásba tud szabadulni. Sírtam, mert a bensőség valóságát láttam, amely csodatévő, amely mindig tiszta tud maradni, amely minden szennyen győzni tud. A nagy óra, mely az elhunyt édesanyja holmijai közül maradt Anikóra, hajnali hármat ütött. Felkeltem, kezét

csókoltam, és a felindulástól egész testemben remegve átmentem a szomszédos szobába.

Lestyán hangja monotonná vált, mégis valami lappangó forróság hevítette át a szavait. Oly lassúsággal beszélt erről a jelenetről, mintha saját maga előtt is végső pontossággal akarná felidézni minden részletét.

– Nekem igazán megvolt minden adottságom – mondta –, hogy mindent alacsony színvonalon lássak, hogy a magam aljasságát mások tetteibe helyezzem át. Ugye maga is tapasztalta, mindig megvan a lehetősége annak, hogy minden közönségesnek és aprónak látsszon! De eddig még én sem sülyedhettem Anikóval szemben. Mert nem lehetett Anikó arcát ott hagyni a szomszéd szobában. Most is, hogy felidézzem magának e sorsdöntő éjszakámat, beleremegek, mert ami azután történt, az az emberinek abba a magasabb szférájába tartozik, ahol a test és a lélek egy... Mikor átmentem a szobámba, mindjárt ágyba bújtam, de nem tudtam elaludni, csak hánykolódtam. Az ajtó azonban kinyílt, és a sötétben, világló inggel, Anikó állt előttem. Hívás nélkül indult az ágyam felé. Első érzésem az ujjongó öröm volt, de a következő pillanatban a rémület szorította össze mellkasomat.

– Az isten szerelmére, mit csinál? – kérdeztem riadtan.

– Eljöttem magához. Engedjen ide – felelte ő valami csodálatosan egyszerű természetességgel.

– De hiszen azt mondta az előbb, hogy Anikó már szeretett valakit, valakinek a szeretője volt! – szakítottam félbe Lestyánt. – Akkor miért jött mégis oda magához?

– Épp ez az. Ő sem tudta, miért. Vágy nélkül, de ugyanakkor minden belső ellenkezés nélkül kelt fel ágyából és jött át hozzám. Egyszerűen, mint amilyen egyszerűen kenyér a kenyér. A szíve teljességéből tette. Nekem nincs semmim – mondta akkor éjszaka Anikó. S azt is mondta, úgy szeret engem, mintha gyermeke volnék, és jó akar lenni hozzám... Ne szóljon közbe! Igen, Anikó tévedett, így, ilyen egyenlőtlen viszonyban valóban csak még boldogtalanabb lehet az ember. Szenvedtünk e tévedésért. Aztán sok minden történt... Sokat, nagyon sokat szenvedett Anikó is, én is. De most... most boldogok vagyunk.

Lestyán elhallgatott. Aztán felkelt, és megkotorta a tüzet. Sokáig bajlódott vele, mintha halogatni akarná a folytatást. Annak a történetnek a folytatását, melyről jóelőre megvallotta, hogy általa akar eljutni hozzám. Hozzám!

– Hagyja már azt a tüzet! – szoltam rá türelmetlenül. – Jöjjön ide, és üljön le. Mondja, Lestyán; csakugyan boldogok? Igazán?

– Igen – felelte bizonytalanul.

– Nem látszik meg magukon... Nézze – siettettem volna a folytatást –, igazán hálás vagyok a bizalmáért. De nehezemre esik mindezt hasonló bizalommal viszonzni. Ha mindezt azért mondta el, mert azt kívánja, hogy én is épp ilyen nyíltszívűen beszéljek, akkor megmondom: én nem tudom teljesíteni az elvárását. De úgy látom magán, még sok mindent mondani akar.

– Mindenekelőtt azt – szolt Lestyán eltökélten –, hogy mégsem vagyunk boldogok. De nem magunk miatt: maga miatt!

– Nem értem – feleltem szándékolt nyugalommal, de éreztem, hogy arcom a színét váltja.

– Sokáig én sem értettem. Mindenesetre harcolni kezdtem Anikóért, hogy az enyém legyen, csak az enyém. Nem tudom, ismeri-e azt a kétségbeesést, mellyel az ember olykor a lehetetlent is képes megostromolni? Hónapokon keresztül állandóan nyomon követtem Anikót, tébolyult féltékenységgel figyeltem minden lépését, de nem beszélünk arról az emberről, arról az átkozottan szerencsés emberről, akinek a nevét sem ismertem, de tudtam, hogy van, létezik. És akinek Anikó... a szeretője! Anikó ugyan néha megkísérelte, hogy apró közléseket, vagy legalább célzásokat tegyen kilétére, de én ilyenkor valamilyen ürüggyel gyorsan egerutat kerestem, és elrohantam – inni. Mert akkoriban sokat ittam. Tulajdonképpen állandóan részeg voltam, de én akartam így. Futottam a józanság, a józan igazság elől, mint beteg a haláltól. Anikó pedig látta ezt, és többé nem tette szóvá azt az átkozott, szerencsés embert, még célzásszerűen sem. Csendesesen tűrt, és csak néha lett könnyes a szeme. Ilyenkor gyorsan magamhoz vontam, és sietősen csókoltam le a könnyeit. Hogy szen-

vedhetett! Én nemkülönben... Hányszor éreztem, miközben magam emésztőn öleltem: teste merev, a keze pedig mint a jég... Sokszor megtörtént, hogy ilyenkor felugrottam melőle, felöltöztem, és elrohantam. Inni, természetesen. Hányszor mondtam neki, hogy többé nem is jövök vissza! Ő némán nézte, mit teszek. Kétségbeesett dühvel, sértő, aljas szavakkal is rágalmaztam olykor. Ő egyetlen szóval se vágott vissza. Én meg elrohantam. Az utcán megálltam: most hova? Nem volt hova mennem, csak hozzá. A legközelebbi kocsmába tértem be, a legrosszabb pálinkával részegítettem le magam... aztán pedig magamat utáló, kínzó szégyenérzéssel visszatámolyogtam hozzá. Ez sokszor, sokszor megisméltődött, mindig így s mindig kínosabban. Kerestem az arcán az undor jelét, de Anikó egyformán csendesesen és egyforma megadással viselt el mindent. Mindig úgy történt, hogy néhány óra múlva visszamentem a lakására, kopogtam az ajtón, ő pedig szelíden azt mondta: – Gyere be. – Előre tudta, hogy én kopogok. Ágyat vetett, lehúzta a cipőmet, a ruhámat, és lefektetett. Aztán leült a könyvei mellé, és tanult reggelig. Kémiát.

– Nem kopogtak? – szakította meg elbeszélését Lestyán.

Csakugyan kopogtatás hallatszott, heves és türelmetlen.

– Tessék! – kiáltottam csodálkozva, s csodálatom még teljesebb lett, mikor Ambrus toppant be az ajtón. Nem képzeltem, hogy ilyen türelmetlenül is tud kopogtatni.

– Te már itthon...?

– Igen, haza akartam jönni! – válaszolt nem is leplezett zaklatottsággal.

– A legrosszabbkor – szoltam ingerülten. – Nekünk még beszélni valónk van Lestyánnal.

– Igen – szólalt meg Lestyán félszegen –, én mindent el akarok mondani, Ambrus. Már ráálltam volna, hogy halasszuk el, de miután tegnap délután elváltunk tőled, Anikó mégis úgy gondolta, jobb lesz halogatás nélkül elmondani mindent, s én is elszántam rá magam.

Ambrusnak arcába szökött a vér.

– Én pedig – szoltam, mielőtt még Ambrus szóhoz jutott

volna –, én végre mindent meg akarok tudni, s ezért ragaszkodom hozzá, hogy Lestyán folytassa!

– Mindent, amit tudni akarsz, tőlem is megtudhatod. Ahhoz nem kell Lestyán – mondta Ambrus mogorván, s barátságatlanul pillantott Péterre.

Lestyán felkelt, s lehorgasztott fejjel, tanácstalanul állt.

– Elmenjek? – fordult Ambrushoz kisvártatva.

– Igen – felelt Ambrus kurtán.

– Ne menjen, maradjon! – kiáltottam.

– Mondom, hogy én éppúgy tudok mindent, mint ő! – fordult felém Ambrus tőle szokatlan modortalansággal.

– Akkor jöjjön vissza estére, de biztosan! Ugye visszajön? – kérleltem Lestyánt, és megszorítottam a kezét. Olyan volt az arca, hogy sajnálni kellett őt. Ambrus kikísérte, de egy pillanat múlva már sietve jött vissza, és leült velem szembe.

– Mit beszélt Lestyán? – kérdezte még mindig zaklatottan.

Nehezteltem rá. Hát nem ő szokta mondani, hogy „így nem lehet egy emberrel beszélni”? S épp most!

– Pont akkor jöttél, mikor végre rólam kezdett volna beszélni! – válaszoltam szemrehányón, de hirtelen átvillant bennem: így nem megyek semmire, így tőle sem tudom meg a végső igazságot. Modort változtattam.

– Ambrus, hallgass ide! Régóta érzem, hogy köztünk házugság van. Lestyán odáig jutott, hogy mi történt közte és Anikó között. Gyere közelebb! Így. Végre mindent tudni akarok. Szívem alatt a gyermekeddel jogom van tudni.

Megfogtam a kezét. Erősnek éreztem magam.

– Tudod – kezdte sóhajtva –, hogy te voltál az első nő, aki előtt feltárukoztam... Jó volt hozzád járnom, és mindig úgy gondoltam, te leszel majd az élettársam. De mire a házasságkötésünkre sor került...

Nehezen tudott erőt gyűjteni a folytatáshoz.

– Könnyelműnek tartasz? – kérdezte váratlanul.

– Nem – feleltem –, de beszélj, beszélj, ne kínozz túlságosan!

– Mire a házasságunkra került a sor, nekem már szeretőm volt. Anikó. Igen, Anikó.

Némán meredtem rá. Ahelyett hogy én az övét, ő szorította meg az én kezemet – annyira, hogy felsikoltottam.

– Láttam – lazított a szorításán –, hogy Anikó szerelmes. Nem sokkal azután, hogy bemutatnál neki, észrevettem. Úgy szerettem őt, mint a testvéremet. Mindig vele voltam, simogattam, babusgattam, de nem gondoltam másra. Anikó szót se szólt az érzelmeiről, de egyszer hetekig nem nézett felénk, emlékszel? Bujkált előlem, előlünk. Egyszer aztán nálad ki-
buggyant az árulkodó könnye... Emlékszel?

– Igen.

– Nem sokkal ezután történt, hogy megállapodtam vele: együtt fogunk élni. Te ekkor már a menyasszonyom voltál...

– És Anikó?

– Nem mondtam meg neki, ő meg nem kérdezte. Mikor mi ketten elhatároztuk, hogy összeházasodunk, akkor közöltem Anikóval is. Azt mondta, szeret engem, és élete végéig is vállal.

– De ha őt szeretted, mért vettél el engem?

– A hozzá való viszonyom inkább intellektuális volt – felelt Ambrus, s én sírással küszködve is láttam, hogy neki sem mindegy. – Anikó azt mondta, beleegyezik: csak vegyelek el téged feleségül. Ha sohasem lehet tőlem gyermeke, akkor se bánja. Tegyek, amit akarok, mondta. Ő mindenben keresztül követni fog engem.

– És miért nem szóltál nekem, miért nem voltál hozzám is őszinte? – kérdeztem visszafajtott kétségbeeséssel.

– Nem mertem. Félttem, hogy nem bírod elviselni... És azt hittem, ha Anikó vállal engem így, akkor soha nem fogsz megtudni semmit, és boldog leszel velem... És Anikó is boldog lesz, mert szeret.

– Nem kellesz te senkinek, Ambrus! – kiáltottam görcsös sírással.

Rémülten átkarolt, de eltoltam magamtól.

– Beszélj! – szóltam rá szipogva.

– Azt hittem, mindkettőtöknek jó lesz így, és akkor nekem is jó lesz. Aztán megjelent Lestyán. Csak hónapok múltán tudtam meg Anikótól, hogy mi van köztük. Péter akkor elment Anikótól, nem tudta elfogadni, hogy könyörületből szeressék. Engemet pedig gyűlölt.

– És te így akartál élni életed végéig? Merted volna Anikót így megtartani?! – kiáltottam elborzadva.

– A hazugság néha kínozott. Emlékszel, egyszer azt mondtam, váljunk el... De nem lett volna erőm hozzá, kellesz nekem. Csak hát az igazat sem mertem megmondani. Miatad.

– Látod, hogy el tudom viselni.

Ambrus elhallgatott. Könnyezve csókolta a kezem.

Igen, igen, te sokkal jobb vagy, mint én, gondoltam keserűen, de nem szóltam semmit.

Egyszer csak felcsillanó szemmel nézett fel rám.

– Ugye jó lesz minden? Péter is szenvedett, de úrrá lett fölötte, és most neki is jó.

– Soha, soha, Ambrus! – kiáltottam irtózva.

– Kezdetben Lestyán is így gondolta – próbálta folytatni a meggyőzőségemet –, de egyszer aztán, míg Anikó börtönben volt, felkerestem. Talán akkor már nem gyűlölt annyira; nem tudom. Azt mondta, neki Anikó boldogsága a fontos, és ezért arra kér, váljak el tőled, és éljek Anikóval. Azt feleltem, nem akarom őt megfosztani Anikótól, mire ő panaszosan megvallotta, hogy nem is foszthatom meg tőle, mert Anikó engem szeret, Anikó sose volt igazán és maradéktalanul az övé... Kijelentette, most már élni tud nélküle, feltéve, ha Anikó így is boldog lesz.

– És te szereted Anikót? – kérdeztem szigorúan.

– Igen – felelte bizonytalanul –; de azért téged is, téged nagyon szeretlek...

– De akkor minek kellett Anikó? – kérdeztem még szigorúbban.

– Nem tudom, hogy történt. Bennem minden összefolyik. Őt is szeretem, téged is szeretlek...

– Ez pedig nem lehet!

– Régebben Lestyán is ezt mondta. De ma ő is tud úgy élni, hogy Anikó nemcsak egyedül az övé. Ez nem osztozkodás. Anikó szereti Lestyánt is. Mióta Anikó a börtönből kiszabadult, így élünk...

– Én pedig azt kérdezem tőled – követeltem emelt hangon –, hogy melyik kell a kettő közül? Vagy én, vagy Anikó! Az nem lehet, hogy mind a ketten. Abba belepusztulsz te is, ő is, én is!

– Hát nem tudsz megérteni? – könyörgött Ambrus. – Nem tudom, más hogyan van ezekkel a dolgokkal. Én csak azt éreztem, hogy jó vagyok neked is és neki is. Vállaltam ezt. Meglátod, te is vállalni tudod. Lestyán is boldog, élni fogunk... Látod, én azelőtt azt mondtam, senki nem lehet boldog. De most már nem mondom ilyen kizárólagosan. Ki kell tárulnunk, hogy mindenkit ölelhessen az ember. Együtt fogunk élni, szeretni fogjátok egymást... Anikó már megint szeret téged, épp úgy, mint régen...

– Soha! Soha! – tiltakoztam az alku ellen.

– De érts meg! Nem lehet másként! Te is szeretsz, Anikó is szeret engem... Mit tegyek? Lestyán is belátta, neked is be kell látnod. Csak egyszer kell az embernek áttörni a maga korlátain, és akkor mindent meg tud tenni.

– Szegény, szegény Anikó! Ez hát a magyarázat a leveleire! – kiáltottam fel. – És már évek óta! S most még ezt is... A te példádra most ő is kettővel: Lestyánnal és veled...

A legnagyobb felindulásban sem veszítettem el maradék ítélőképességemet. Magam sem tudom, miért nem. Talán mert belül már minden rosszra el voltam készülve?

– Nos, ha így állunk is, Ambrus – szóltam megfontoltan –, én mégsem végzek magammal. Nem tudod, mit tettél, de én szeretlek téged. Nem is haragszom rád. Ezt azonban egy pillanatilag se szabad tovább csinálnod. Nemcsak énmiattam, értsd meg: magad miatt, Anikó és Lestyán miatt sem.

Erre hosszan hallgatott, majd könnyes szemmel nézett rám:

– Nélküled nem tudok élni.

Nem feleltem. Gondolataimba merülve néztem el fölötte.

– Miért nem mondasz valamit? – szólt panaszosan. – Én vagyok a legszerencsétlenebb ember. Lestyán most is azt mondja, ő sohase tudna másképp szeretni, csak egyet... De Anikó is kettőt szeret... Én úgy voltam, hogy örültem, ha Anikó örült, és örültem, ha te is örültél velem.

– És te? – kérdeztem higgadtan. – Csak a másik öröme volt a te örömed? De minek kell akkor kettő?

– Nem tudom – szólta Ambrus, és ismét sírásba fullt a hangja. Ölembe hajtotta a fejét. – Nem tudok semmit – nyögte. – Mondd meg te. Nagyon szeretlek...

„Mondd meg te...” Mert Ambrus csakugyan nem tudta, talán máig sem tudja! De én ma már tudom: ő egyedül volt Anikónál, egyedül volt nálam, talán egyedül lesz egész életében. S lehetett volna egy harmadik, egy negyedik is, mindig egyedül maradt volna. Megsimogattam a tarkóját. Az űzött vad pillantásával emelte fel ölemből a fejét.

– Én nem vagyok kéjenc, ne gondold! Te legalább tudod, hogy soha nő után meg nem fordulok. És régebben se, soha, mint más fiúk, én nem jártam mulatóhelyekre. Anikó azt mondta, neki boldogság a szenvedés érterem. Elfogadtam...

Mennyit szenvedhetett szegény kis Anikó! Igazat mondom: most pillanatra se támadt ellene egyetlen rossz érzésem. Csak szomorúság és részvét volt bennem iránta. Mindent, ami neki jó volt, el akart dobni, tönkre akart tiporni minden szépet, a művészettörténetet is otthagya, s közben odadobta magát Ambrusnak, és most ez a szörnyű betetőzése mindennek: a mostani élete Lestyánnal és Ambrussal együtt!

– Lestyán semmiképp se akart önző lenni – zavart meg gondolataimban Ambrus. – Mikor Anikó kiszabadult a börtönből, azt mondtam, félreállok, legyen egyedül az övé Anikó. Én kibírom, mondtam, nekem minden könnyebb. Semmi áron se akarta ezt se. Azt mondta, ő nem fog Anikó boldogtalanságának az okozója lenni. Anikó pedig úgy nyilatkozott: döntsön Péter, ő azt teszi, amit Péter akar. De Péternek tudnia kell, mondta, hogy nélkülem ő, Anikó nem lehet boldog. Ha azonban Lestyán mégse állhatja ki másképp, Anikó és én szakítunk, és csak vele marad. Lestyán kitartott amellest, hogy ő ilyet nem tehet... Még ma is azt mondja, hogy nem érti Anikót, hogyan képes egyszerre kettőt szeretni...

– Hiszen ha az egyik itt van, akkor vágyódnia kell a másik után... – szólaltam meg Lestyánt védve, s közben úgy éreztem, mintha kifürkészhetetlen örvénybe tekinténk.

Ambrus meg továbbra is épp Lestyán példájával akart meggyőzni engem.

– Tudod, mit mondott végül Péter? – Hogy ő inkább szakít Anikóval, de a másik lehetőséget nem tudja elfogadni. Szeretni fogja továbbra is, mondta, és élni fog, akár úgy is, hogy soha többé viszonyt nem kezd asszonnyal. Az ő gyötrődése Anikót is, engem is kínozott – de nem tehattünk mást. Péter kijelentette, csak egy az, amit nem tudna kiállni: ha mi őmiatta nem volnánk együtt boldogok. Nem tagadta, hogy nem szeret engem: csak Anikót szerette. De aztán meg akart engem is kedvelni, mert jó akart lenni, és bántotta, hogy gyűlöl engem. Irtózatosan féltékeny volt... Ha Anikó kezét csak megérintettem, már abba is belesápadt. S aztán... úrrá lett magán. Jó ember lett. Érted?

Nem válaszoltam. Ambrus felkelt, és fel-alá járt a szobában. Lestyánra gondoltam. Ezek az alázatosságra törekvő emberek mind gőgösek. Tökéletesek akarnak lenni, és ezért mindazt, ami ők maguk, eltagadják, kiirtják! S ha ez a vak tagadásuk sikerül, akkor azt képzelik, hogy győztek, hogy megjavultak!

– Nem, Ambrus, Lestyán nem lett jobb, mint volt – mondtam ki véleményemet. – Legalábbis ezáltal nem. A jóságot nem lehet önmagunkkal szemben kiverekedni.

Ambrust mintha nem érdekelte volna már a saját kérdésére adott válaszom. Gondolataiba merülve folytatta sétáját, de amint megszólalt, nyomban világos lett előttem, hogy továbbra is agitál.

– Nekem voltaképpen könnyű volt az – mondta –, amibe Péter majdnem belepusztult. Örültem, hogy neki jó Anikóval, és örültem a gondolatnak, hogy ők örülnek. Nem is gondoltam magamra. Hiszen nem vette el ő Anikót éntőlem, ha Anikó vele volt is... Az ember nem osztható, és én mindig magammal éreztelek téged is, Anikót is...

– És egyik se volt veled, mert te egyikkel se voltál egészen – vetettem közbe. – És én Lestyánt nagyon is megértem...

– Én meg szeretem is. Különösen azóta, hogy egyszer eljött Anikóhoz: akkor azt mondta nekem, most már erős, most már akarja is, hogy éljünk mind a ketten Anikóval. Szeretni fog

engem, magával egynek fog érezni, testvérek leszünk... Sír-
tam az örömtől.

– És Anikó?

– Hallgatott. Ő nálunknál jobban tudta, hogy ez még nem
végleges, mert Péternek ezután még valóban sokat kellett
harcolnia önmagával... De most már szeretjük egymást, mint
az édes testvérek. Lestyán fogadkozik, hogy ő is, Anikó is se-
gíteni fog neked, meggyőznek téged is, hogy lehetséges így él-
ni, így kell élni... Ha már úgy adódott, hogy ketten szeret-
tek engem!

– Soha! Soha! – tiltakoztam megint iszonyodva.

Ambrus hozzám lépett, átfogta a két vállam. A keze reszke-
tett.

– Te úgy szeretted Anikót... Péter azt mondja, ő sok ro-
konságot érez veled... és ha te szeretni fogod Anikót, akkor
neki is jó lesz.

– Nem, Ambrus, hiába is agitálsz – mondtam csüggedten –,
rettenetesnek tartom, amit műveltek.

Ezzel véget vetettem a kínos alkudozásnak. Elhallgattunk.
Ambrus ölembe hajtotta a fejét, és némán csókolgatta a keze-
met. Már ránk alkonyodott, s a tűz is kialudt a szobában. Fázó-
san összebb húzódtunk, egész közel egymáshoz. De a csend
közöttünk már a hajótöröttek némasága volt. Én azért úgy
éreztem, van erőm az élethez, és ha nem is a boldogság, de
a nyugalom reménye ott pislákol bennem. Gyermekem lesz,
Ambrus lesz a gyermekem apja; holott Ambrus maga is egy
nagy, komplikált gyerek! Lám, a fáradtságtól milyen gyer-
mekdeden szunnyad az ölemben! Sokáig elnéztem dült és
sápadt arcát a homályban. Hiszen nem lehet őt nem szeretni.
Igen, Anikó továbbra is szeretni fogja fájdalmas megadással,
mint ahogy az ember a tovatűnt gyermekkorát szereti nosztal-
gikusan... de ez a jövő, és nekem most, a jelenben kell cse-
lekedni. Egyik gyermek a szívem alatt, a másik az ölemben.
Én anya, feleség akarok lenni; legalábbis élni, élni akarok!

Az ajtón kopogtattak. Ambrus ijedten rezzent fel álmából,
és a kezem után kapott. – Péter – súgta. Gyorsan végigsimítot-
tam a fején, szinte sugalltam neki: ne félj. Felegyenesedett,

felcsavarta a villanyt, és hangosan kiszólt: – Szabad! – Lestyán belépett. Megilletődötten nyújtottam feléje a kezemet.

– Köszönöm, hogy eljött.

Kezet csókolt.

– Oly jó voltál hozzám délelőtt – mondtam neki első ízben tegeződve. – Ambrus közben mindent elmondott, most mindent tudok – tettem hozzá felszabadultan, valami számomra is meglepő könnyedséggel.

Ambrus lehajtott fejjel, tétován állt a szoba közepén, de már korántsem olyan feldúltan, mint alig egy órával ezelőtt. Túl volt valamin, ami évek óta terhelte, és lám, nem történt semmi baj. A rám emelt tekintetéből jól láttam, most bennem keresi a további erőt, hogy Péterrel szemben is meg tudjon állni. Talán ő maga még nem is volt tudatában, de én éreztem, hogy ő meg én most már megint csak együtt vagyunk. Ő most Anikóval és Péterrel szemben nálam keres menedéket.

– Nem tudtam, hogy ő is tud ilyen jó lenni hozzám – mondta Ambrus rám mutatva és érezhető megindultsággal Péternek. – Mindent tud, és mindent megbocsát...

– Mondtam én neked, hogy így lesz – szólt bizakodón Lestyán.

Ezek között most az én szemem lát legtisztábban – gondoltam, míg elnéztem ezt a két, meghatódottságában elnémult embert. És ez a tudat megnyugtató volt a számomra. Hármuk között én vagyok az egyetlen, aki cselekedni akar önmagáért, a maga szerencséjéért. S az én győzelmem biztos. Éreztem: Ambrus, Anikó, Lestyán, ez a három komplikált lény, akik körülfogták az életemet, valami vad vágyakozással a benső teljesség után, voltaképpen a maguk vesztét keresik, vakon, s elveszítik önnön életüket... Én velük sem teszek rosszat, ha útjukat elállom. S hittem, hogy el fogom érni, amit akarok: a nyugodt életet.

Abban igazam lett, hogy elálltam önemésztő útjukat. Csak a jövődő nyugalmat vettem túlságosan biztosra! Életünkben először történt, hogy Ambrus az életét megnyitotta előttem... és máris titok volt köztünk. Ezúttal az én titkom. De csupán futólag gondoltam rá: talán meg kellett volna mondanom neki, hogy akkor hallgatóztam – de aztán elvettem e

gondolatot. Nehéz a nyíltság, ha egy házasság úgy kezdődik, mint a miénk. Amikor úgy lépnek be az együttlétbe az emberek, hogy egymástól függetlenül fogják önmagukat építeni. Csacsi gyerekek tapasztalatlan elképzelése volt, de épp ez az... A csacsiságok tévedések, s a tévedésekből bűnök és tragédiák csíráznak. Egyszerűen élni akartam, és ezért tudtam józan, óvatos, előrelátó lenni, ezért akartam magamat megóvni magamnak, ha a bensőm vágyódott is a teljes kitárulkozásra Ambrus előtt. Talán csakugyan az történt, hogy akik a maguk élete ellen törtek, nagy bűnök után megtalálták az életüket, és én... De érdeklem én büntetést azért, mert kerestem, akartam az életemet? Újra és újra kérдем, és nincs rá feleletem. Nem tudok abban igazságot feltételezni, nem tudom megérteni: miért kellett elvesztenem az életemet? Talán te majd megtudod, te, kicsi magzatom, akinek látása világosabb és jobb lesz, mint az enyém, s talán nemsokára, túl ezen az életen, én is megtudom. Ó, csak hinnék, csak hinni tudnék!

Péter, gyere, ülj ide mellém! – törtem meg a csendet. – Add a kezed! Te nem hazudsz, te igazat fogsz nekem mondani. Mondd, boldog vagy? Csakugyan tudsz így boldog lenni?

Péter hangosan, szinte kiáltva felelte: – Igen!

– Egészen, egészen boldog vagy? Mindig?

– Ha még nem egészen, akkor ez azért van, mert rossz vagyok. De egészen boldog leszek. Mindnyájan boldogok leszünk. Ha azt el tudtam érni, hogy megszerettem Ambrust... Ebben ne kételkedj. Teljes testvéri szívvel szeretem. S így minden könnyebb lesz...

– Te, Péter, szenvedsz, csak letagadod. Saját magad előtt is letagadod.

– Nem! Régebben szenvedtem... Mindent elmesélt Ambrus? Igaz, néha még most is... szenvedek kicsit, ha eszembe jutnak dolgok, elmúlt dolgok. Mikor például egy este egyedül ültem a lázbeteg Anikó egyik szobájában, s kint dermesztő hideg volt... és én végtelenül árvának éreztem magam, mert a csukott ajtó mögött is láttam, behunyt szemmel is láttam, hogy most Ambrus és Anikó együtt vannak a szomszéd szobában... Anikó nem is gondol rám, csak Ambrust érzi, aki jobb, szebb, szelídebb, mint én... Sebesre haraptam a szájam szélét.

– És most, Péter, most nem, most már sohasem? – kérdeztem megindultan, és megsimogattam a kezét.

– Őszinte leszek... néha vannak még kínzó, rossz gondolataim...

Pillanatra elhallgatott. Ambrus nem mozdult, csak állt lecsüggesztett fejjel.

Sohase tudnám megtenni – szóltam. – Ez betegség, ez örület.

– Igen, én is ezt mondtam – vágott szavamba Péter. – Ambrus is jól tudja: ha valaki számára lehetetlennek látszott ilyesmi, az én voltam. Soha elképzelni se tudtam volna, rágondolni sem, hogy lehetséges: én szeressek egy asszonyt, aki más is szeret, akinek más is jelenthet annyit, mint én. Egész lényemmel az egyetlen akartam, s magam is az egyetlen akartam lenni. És akkor... akkor átmentem abba a szobába, ahol Ambrus övele volt az ágyban... Csak azért mentem át, mert tudtam és látni akartam, a két szememmel látni!

Erre megborzongtam, és önkéntelen mozdulattal húzódtam el Lestyántól.

– Én is megborzongtam! – kiáltott fel Péter, aki észrevette mozdulatomat. – De kényszerítettem magam. Ha valaki egy évvel ezelőtt elmondja ezt nekem, azt felelem neki, ez perverzitás, betegség, ez – igen, amint te is mondtad –, ez örület. Mert én egy év előtt még azt akartam, hogy akit szeretek, annak minden lélegzetvétele az enyém, csak az enyém legyen... Most azonban már tudom, hogy semmit se szabad saját magunknak akarnunk. Nem értem, amit Ambrus csinál, Anikó életébe se tudom magam beleképzelni... és ez fáj is, ez is fáj – néha. De ma már meg tudom tenni: nem kérdezek semmit, nem gondolkodom ezen, minden simogatást hálával, boldog köszönettel fogadok.

– Nem volnál boldogabb, ha Anikó csak téged szeretne?

– Ha Anikó csak engem szeretne? – ismételte meg kérdésemet reszkető hangon. – Ezt így fel sem vettem. Szeretem Anikót, s Anikóra tartozik, hogy ő Ambrust is szereti...

– De Anikó se boldog, ő se lehet így sohasem boldog, ezt senki se mondja nekem!

Lestyán elengedte a kezemet, és fejét a tenyerébe temette.

– Mi úgy hisszük – szólalt meg aztán –, úgy hisszük, hogy te

is velünk leszel. A mi boldogságunk is ettől függ. Mert ha csak az egyik is elveti, akkor minden összeomlik. Ha te nem bírod elviselni ezt a helyzetet, akkor Ambrus is szerencsétlen lesz, akkor vége Anikó örömeinek, és az én életem is rommá lesz. Nincs más megoldás, különben mindnyájunknak vége. Én tudom – folytatta kitorő hevességgel –, én mondtam Anikónak is, Ambrus bűnét és az övét nem enyhíti az, hogy ők vállalták. Egy embert megcsalni bűn. Megcsaltak téged, és a bűn bűn marad, ha vállalásnak vagy akárminek is nevezik. Az a leszerelt katona, akit ti láttatok, annak az esete végleg világosságot teremtett... Akkor belátta Anikó, hogy már nem lehet tovább halogatni, mindent meg kell tudnod. Ambrus félt... Itt vannak tehát az emberek, akiknek élete, boldogsága e pillanatban tőled függ! A mi életünk összebogozódott, úgy egymásba épült, hogy ha négyünk közül csak egy is kitépi magát, minden összeomlik...

Lestyán elhallgatott. Mintha csak most venné észre Ambrus hallgatását, megdöbbenve nézett fel rá; Ambrus némán meredt a földre.

– Péter – szóltam én –, te nem hiszel a szereteted erejében. Ha hinnél benne, akkor hinnél abban is, hogy Anikó számára kárpótolni tudod Ambrus elvesztését.

– Igenis hiszek a szeretetemben – ellenkezett Lestyán, még mindig Ambrusra meredve. – De azt is tudom, hogy egy embert, aki úgy beletartozik a másik ember életébe, mint Ambrus az Anikóéba, azt nem lehet csak úgy egyszerűen eltüntetni. Ambrus, te miért nem szólsz? – kérdezte kétségbeesett ámulattal.

– Nem is arra gondolok, hogy eltüntetni – vágtam Ambrus elé határozottan. – Ambrus és Anikó ezután nem fognak együtt élni, s majd később talán, egy idő múltán, megnyugodva, megint találkoznak, barátok lesznek. Én hiszek a szeretetem erejében.

Lestyán elfehéredett, és feljajdult.

– Ambrus, hallod te ezt!

Ambrus megmozdult, szemét némán Péterre emelte, és lassú, bizonytalan léptekkel a legközelebbi székhez csoszogott. Nem tudtam, leült-e, vagy leroskadt.

– Te hinni tudod, hogy Anikó nélkül boldog tudsz lenni? – kérdezte ekkor Lestyán. – Mondd, Ambrus, lehetségesnek tartod ezt?

– Nem tudom... nem tudom... – felelt szaggatottan –, én nem hiszem... nem hiszem, hogy már valaha is boldog leszek... Eddig nem tudtam, amit ma megtudtam... Nem tudok – emelte meg a hangját, és fájdalmas, elgyötört szemmel nézett rám –, én nélküle sem tudok élni. Ő pedig, hallod, nem bírja elviselni azt, ahogyan mi hármásban eddig éltünk.

Lestyán most velem fordult szembe.

– Nem tudod, mit teszel – szólt félig vádló, félig könyörgő hangon. – Hallod, mit mond Ambrus? Miattad, mert te így akarsz, mert te másképpen nem vagy hajlandó, ezért akar bennünket elhagyni! Mert nemcsak Anikót hagyja el, elhagy engem is. Én hittem neki, mindent feltettem arra a hitre, hogy úgy van jól, ahogy Ambrus és vele együtt Anikó akarja. S most megtagadja a hitet, amit ő adott, és amely vele vész el... Ez nem lehet, ezt nem akarhatod, nem engedheted meg!

– Péter – feleltem valami mély, súlyos nyugalommal –, ezt csak most látod így. Az élet, amit ti éltetek, úgysis lehetetlen. Fizikailag se bírta volna Ambrus. Ez egyszerűen a természet törvénye. Persze, ez számodra rosszul hangzik, még a füledet is sérti. De az igazság mindig ilyen földönjáró, mindig ilyen közönséges.

– Igen, van benne valami... – mormogta maga elé Ambrus. Lestyán felszökött.

– Te mondod ezt, Ambrus? Ezt, te? Hát nem te voltál az, aki azt hirdetted nekem, hogy nincs természet, csak lélek van? Hogy a szeretettel minden, ami lehetetlen volt, lehetségessé, egyszerűvé válik? Hát a test volna a lélek törvénye, a test szabja meg a lehetőségeket?

– Én most is azt mondom, amit azelőtt – védekezett Ambrus. – De csak úgy lehetett volna megtartani, ha az asszonyok szeretik egymást, ha ők meg tudják tenni...

– Szóval rajtad múlik minden – fordult hozzám könyörgő hangon Péter.

– Vállalom, amit teszek – feleltem.

– Te pedig így döntöttél? – kérdezte Lestyán Ambrustól.

– Így kellett döntenem – válaszolta.

– És ezt mondjam meg Anikónak is?

– Igen... – felelte Ambrus. – Hiszek benne. Ő erős és jó...
Megért engem, és kibírja.

– Azt is mondd meg Anikónak – szoltam Péterhez –, én nem haragszom rá. Gyertek el holnap reggel... Anikó is.

Péter kezét csókolt.

– Isten veled – mondtam neki búcsúzólul –, még egyszer köszönöm, amit értem tettél.

Úgy éreztem, talán most fogjuk így egymás kezét utoljára. Közel tudtam magamhoz, de azt is éreztem, hogy kettőnk közelsége már csak egy letűnt pillanat visszarezgő emléke. Most, a jelenben, már megint távol volt tőlem. Pedig csakugyan barátom volt egy pillanatra. Talán most is értett engem, de már nem lehetett barátom. Az egyetlen barátom is a múlté... Ambrussal is kezét fogott, de nem nézett a szemébe. Kiment, s Ambrus mozdulatlanul nézett a csukódó ajtó felé.

Megtörtént. Most egyedül voltunk. Most ő is olyan egyedül lesz, mint én voltam. Vajon – kérdeztem magamtól – jobban az enyém lesz most, hogy már csak az enyém lehet? Nyilvánvalóan ő hagyta el őket, hozzám szegődött, mi ketten vagyunk most együtt. De azért nehéz szívvel tudtam örülni. Mintha mind a ketten valami rosszat tettünk volna, mintha cinkosok lennénk. Hiába mondtam magamnak, hogy kevesen tudnák megtenni azt, amit én tettem, hiszen évek óta csaltak, emberi és női méltóságomban gyaláztak meg. S mégis, minden benső ellenkezés nélkül meg tudtam bocsátani. S hiába igyekeztem, azzal se tudtam magam megnyugtatni, hogy most összetört az átok, melynek jármában az életem pusztá gyötrellem volt. Hiába gondoltam el, hogy most megvalósulhat majd a vágyam: enyém lesz, csak az enyém lesz Ambrus, és most egy új, tiszta élet indul, amelyben mindent előről lehet majd kezdeni. Aztán eszembe jutott, hogy Ambrus tulajdonképp már napokkal előbb kivált hármójuk közösségéből, mert Anikóéknak nem mondta meg, hogy gyermekünk lesz; ezt már a mi kettőnk dolgává különítette. Lám, megint csak hozzád, az eljövendő gyermekhez jutottam, aki jönni fogsz, és frissen, makulátlanul hozod majd az életet, amelyet szülőid sorsa annyi töréssel tört meg!

Odahívtam magam mellé Ambrust, és a gyermekünkről kezdtem beszélni.

– Ő majd elhozza a békét, mindennek a kiegyenlítését...

Ambrus csak némán ült. Nem hiszem, hogy hallotta volna, mit beszélek. De szükségem volt arra, hogy beszéljek. Most a szívem nehéz volt és elhagyatottabb, mint valaha. Az elmúlt élet szakadéka volt közöttünk, s felette a kezünk összeért ugyan, de a bensőm didergett.

– Anikó miatt ne félj. Amit ő Péterrel tett, azt asszony nem tudja megtenni, csak akkor, ha szeret – vigasztaltam Ambrust.

– Ő futott az elől a szerelem elől, mert te itt voltál. De most majd megnyugszik benne, boldog lesz. Nekik is gyermekük lesz...

Ambrus arca kissé felderült.

– Nekem ez igazán elég volna – mondta csendesesen –, csak biztosan tudnám... Különben ez se biztos, talán ez sem volna elég nekem.

Semmivel sincs tisztában – sóhajtottam magamban. Nekem kell mindent tisztáznom, nekem kell mindent megtennem.

– A mamát reggel óta nem is láttam – szólt egyszerre Ambrus.

Valóban, a mama nem hívott bennünket étkezésre, nem is mutatkozott. Csak a vacsorát adta be tálcán, s az ott állt az asztalon, érintetlenül.

– Már nagyon késő van – feleltem –, ilyenkor ő már alszik.

– Talán sejt valamit? – kérdezte Ambrus.

– Nem tudom, meglehet...

– Semmi esetre se szabad semmit se megtudnia... Ő nem tudná megérteni – szólt izgatottan Ambrus.

– Nem is fogja megtudni – nyugtattam meg.

Leült az asztalhoz, és evett. – Megéheztem – mondta. – Neked is jó volna pár falat.

– Nem, nagyon kimerült vagyok – feleltem, s végigdőltem a díványon. Elaludtam, s arra ébredtem, hogy Ambrus vetkőztet. Mikor az ágyba kerültünk, kint már világosodott. Szokatlanul éberem aludtam, s reggel csendben öltöztem fel, nehogy Ambrust idő előtt felébresszem. De nyolc után kénytelen voltam felkelteni, mert minden percben jöhettek Anikóék.

– Jaj, már reggel van – sóhajtott mélyen, még félálmban, és kitért karjával magához akart vonni, hogy megcsókoljon.

– Sietni kell – figyelmeztettem –, Anikóék mindjárt itt lesznek.

A középső szoba már ki volt takarítva, s reggelihez megterített asztal fogadott bennünket. De a mama szokása ellenére már előbb megreggelizett. Ambrus kiment megkeresni.

– Hol bujkált a mama? – kérdezte tőle befelé jövet tréfás feddéssel.

– Siettem... ma sok a dolgom – válaszolta kitérően.

– De hol volt tegnap?

– Tegnap... gondoltam, fontos beszélgetni valóitok vannak... zavartam volna.

Percnyi hallgatás után egyszerre Ambrushoz fordult.

– És ma eljönnek?

– Kik?

– Anikóék...

– Hát hogyne jönnének el – válaszolt Ambrus. – Mindjárt itt lesznek. Miért kérdi a mama?

– Csak úgy... eszembe jutott.

Ambrus és én összenéztünk. S a kétségbeesésig belém hasított: miért nézünk megint olyan félve egymásra, mintha bűntársak volnánk? A mama azonban kiment, s mi szótlánul fogyasztottuk el reggelinket. Közben mindketten lopva neszeltünk ugyanarra: nem csengetnek?

– Sápadt vagy – szólalt meg Ambrus, és letette üres csészéjét.

– Fáradt vagyok.

– Bizony, rád férne a nyugalom.

– Te sem vagy jobb bőrben.

Ambrus sóhajtott. Nem tudtunk egymással mit kezdeni. Mindketten csak vártunk.

– Többet kell majd a mamával lenni. Nagyon szomorú – kezdte újra Ambrus.

– Előbb nekünk kell lábra állnunk, addig őrajta sem segíthetünk – mondtam én.

– Rémületesen össze van törve – szólott Ambrus, majd szórazottan megjegyezte: – Csak most vettem észre. De az ember annyifelé szakad...

Mindketten egyszerre pillantottunk az ajtóra. Csengetés hallatszott, s aztán a mama gyors léptei. Ő ment ajtót nyitni. Mi határozatlanul néztünk egymásra, s ülve maradtunk. Egyszerre kaptuk el az ajtóról a szemünket.

Az ajtó pedig nyílt: Lestyán és Anikó belépni készült, de a mama, kezével a kilincsen, még visszafogta őket.

– Egyszer már hozzám is eljöhetnél látogatóba – mondta tréfás feddéssel Anikónak. – Azelőtt egész délutánokon át itt sűrögtél körülöttem, segítettél takarítani, főzni... Most a segítségről szívesen lemondanék, beérném egy órával is, amit velem töltenél...

– Egyszer, majd egyszer, néni – felelte Anikó zavartan. Lestyán pedig csak állt Anikó mellett, kezében a kalapjával, és a földet nézte.

– Kihűl a szoba... menjetek csak be – szolt a mama, s miután beléptek, betette mögöttük az ajtót, s ő maga künn maradt.

– Le azokkal a héjakkal! – próbált Ambrus kedélyeskedni, erőltetett nevetéssel a kabátokra mutatva. De a nevetése olyan volt, mint a gyermeké, aki annak a határán van, hogy elsírja magát.

Anikó megállt Péter mellett, és nem mozdult a fal mellől. Ambrus felkelt, odament, lesegítette a kabátját, közben Lestyán is levetette a magáét, és Ambrusnak nyújtotta, hogy az Anikóéval együtt eltegye. Anikó merev állásba helyezkedett, és az ajka is reszketett. Jól ismertem ezt a tartását.

Nem is tudom, velem hogy történhetett, ami ekkor történt. Talán a felgyülemlett szenvedés, vagy annak az új, Ambrussal közös magánynak az érzése, amely még gyötrelmesebb teherként foglalta el a régi magányosságom helyét... Mindenesetre az történt velem, ami se azelőtt, se azóta az életemben soha elő nem fordult. Nem fontolgattam, nem haboztam, egyszerűen csak megtörtént, hogy ott találtam magam sírva az Anikó lábánál, és két karommal a remegő térdét öleltem. Anikó pedig nem mozdult, sőt a térdének a remegése is megszűnt, és még sápadtabban, s mint a kő, mereven állt és nézett rám tágra nyílt szemével.

– Anikó... Anikó... – suttogtam.

Lehajolt hozzám, és karom alá nyúlt, felemelt. Megindult velem a dívány felé, és leült mellém. De kínlódva éreztem, hogy nem érez velem, hogy az én kitörésem nem ragadta magával. Hidegnek éreztem.

– Nem kérek tőled bocsánatot, ez túlságosan könnyű volna – szólalt meg lassan. – Saját magamnak úgysem fogok megbocsátani. Nem azért vádolólok legjobban magamat, mert megcsaltalak téged. Ambrus azt mondta, hogy szeret engem, és te akkor még nem voltál a felesége.

– És én elhallgattam, hogy nekem már menyasszonyom van. Gondoltam, te úgyis tudod – szólt közbe Ambrus –, és nem akartam neked megnehezíteni...

Lestyán erre felszisszent. De jól látható erőfeszítéssel uralkodott magán, és leült. Ambrus melléje telepedett.

– Ezért vádolólok magam – kiáltott fel Anikó –, ezért, ezért! Én hittem; én behunytam a szemem, én azt mondtam magamnak: szeretem Ambrust, nem akarok semmit kérdezni, semmit saját magamért követelni tőle... Vállaltam a ti házasságotokat, vállaltam, hogy örök életemre bűnös legyek, szerető; és minden szenvedésnek örültem, mert a szerelmem ára volt... Bűn volt, hogy csak magamra, az én szerelmemre gondoltam, Ambrusra és terád pedig nem – fordult hozzám ekkor. – Ez is bűn volt, ezért is érzem a felelősséget...

– Én tisztán látlak, Anikó – szóltam megindultan –, cselekedeteid mögött is jól látlak. Megbocsátottam neked.

– De én azt mondom – felelt szenvedélyesen –, én sohase fogok megbocsátani magamnak. Mert nem a cselekedetem bűne nyom engem legjobban. Mégis csak mindent oda akartam adni, ami egy leánynak szent, mindent, ami életet és nyugalmat jelent... Az én bűnöm, ami legjobban terhel, az az, hogy Ambrust nem láttam tisztán, vak voltam.

– Mit akarsz ezzel mondani? – vágott a szavába Ambrus.

Meglepetve néztem fel: Ambrus hangja bosszús volt.

– Azt akarom mondani – folytatta Anikó –, hogy nekem igenis tisztán kellett volna látnom téged, nem lett volna szabad, hogy felőled meglepetés érjen. Nekem akkor nem volt istenem, az én számomra akkor Jézus csak legenda volt, s nagy kétségbeesésemben te voltál nekem a szentírásbeli tö-

kéletesség. Minden szavadban hittem, minden szavad magát az igazságot jelentette nekem. És most... most...

Anikó megállt, hogy lélegzetet vegyen. Sápadt arca merev, a hangja kemény maradt, de izzó szeméből könnyek gördültek alá.

– Most vége... most elárultál! – tört fel belőle a szó.

Erőtlenül hanyatlott vissza. Fejét lecsüggesztette, és keze már megint a terítő rojtjait kuszálta.

– Most pedig haragszol rám – szólt szemrehányóan Ambrus. – Nem önmagadnak, nekem nem tudsz megbocsátani.

Anikó felemelte fejét, és elkínzott mosollyal nézett Ambrus szemébe.

– Nem haragszom rád – szólt egyszerűen.

– Anikó, hallgass rám – szóltam. – Látod, én igazán ismerem Ambrust, és nekem nem volt meglepetés...

– Akkor megint hazudtál! – kiáltott Anikó kétségbeesetten Ambrusra.

Ambrus hallgatott.

– Megint gyenge voltál, megint kímélni akartál! – folytatta felegyenesedve Anikó. – Hallod, Ambrus, én most már nem bánom, mit fogsz határozni. De aki előtt évekig hazudtunk, az, akarom, tudjon meg végre mindent. Csakugyan mindent elmondtál tegnap?

– Igen, el – felelt némi tétovázás után Ambrus. – De, Anikó, beszélj higgadtan. Mindnyájunk életéről van szó. Istennem, mért vagy ilyen heves?

– Ambrus azt mondta tegnap Péternek – fordult ekkor hozzám Anikó –, csakis a te döntésed miatt kell úgy határozni, hogy elszakad tőlünk. Ismerned kell a tényeket, körülményeket melyek között a döntésed meghoztad.

Anikó most látszólag nyugodtan beszélt.

– Neked tegnap azt mondta Ambrus – folytatta –, hogy nélküled nem tud élni...

– Igen – szólt közbe Ambrus –, erre tegnap rájöttem... tegnap tudtam meg.

– Én pedig most akarom hallani, most végre hallani akarom az igazságot – szólt Anikó elszántan.

– Istenem – kiáltottam fel –, mit akarsz, Anikó, az igazsággal? Nézz rá Ambrusra... nem látod, mennyire szenved?

– Én az igazságot akarom hallani! – dobbantott Anikó. – Tegnap hazudott-e, amikor úgy nyilatkozott neked, vagy pedig akkor, amikor kérdezetlenül annyiszor bizonygatta nekem, hogy engem mindennél jobban szeret, hogy velem együtt a világ végén, ha senki más sem volna kívülem ama szigeten, ő soha semmit nem kívánna... Elrémülök a gondolatra, hogy a hazugságnak ebből a hínárjából soha ki nem kerülünk! Ambrus szájából akarom megtudni: amikor azt mondta nekem, azért is vele kell maradnom, mert az ő házassága üres, és nélkülem nem volna ereje a kötelességei terhét viselni, hazugság volt-e az is? Az igazságot akarom hallani, ha vesszőfutásom lesz is.

– Mindent, amit mondtam, akkor úgy is éreztem és hittem – felelte Ambrus csendesen.

Ez azonban már nekem is sok volt. Mintha láttam volna, mintha abban a pillanatban a két szemem előtt történne, hogy idegenek előtt lemeztelenítenek, a hálósobámba törnek, meggyaláznak... S ez történt évek óta?

– Ambrus! – kiáltottam. – Én is hallani akarom, mi az igazság! Nekem azt mondtad tegnap, hogy az Anikóhoz való viszonyod inkább csak intellektuális volt...

– Ez az! Ettől féltam! Megint hazugság! Ambrus, ez hazugság! Én nem magamért harcolok, de mi lesz veletek, ha megint hazugságra építetek? Menj, menjetek el, de ne áltasd magad, és ne hazudj, Ambrus! – kiáltott Anikó.

Minek kellett ez? Pillanatnyi, kétségbeesett keserűségemben szóltam csupán az előbb, de most már bántam. Hisz Ambrus úgy festett, hogy szájalom volt csak ránézni is.

– Hát nem azt mondtad nekem, hogy én vagyok neked a teljesség? – követelte a választ továbbra is Anikó.

– Nem tudok semmit... Idő kell ahhoz, hogy megvizsgáljam magamat – szólalt meg végre Ambrus.

– Másképp soha egy percig se maradtam volna veled, ha belehaltam volna is! – ugrott fel Anikó. – Percig se maradtam volna, ha te nem mondd, hogy én vagyok számodra az élet! Feleletet akarok, azonnal, azonnal!

Ambrus némán és irgalomért esedező szemekkel keresett engem. Mintha sikoltana a szeme: segíts! És én már megint úrrá lettem magamon.

– Anikó, nézd – szoltam –, ne kívánj tőle lehetetlent. Én most már tudom: neked se mondott igazat, nekem se. Mindig azt mondta, amit a másik az adott pillanatban elvárt tőle.

– Azt hittem, hogy csak te vagy igazán jó hozzám – fordult ekkor Ambrus szemlesütve Anikóhoz. – De most már tudom...

Rám pillantott, így fejezte be gondolatát.

Lestyán felkelt, és az ablakhoz ment. Háttal állt felénk, fejét a válla közé húzta, s olykor egy-egy szóra ösztönösen meg-rándult a felsőteste.

– Én most is állom, amit akartam – szólalt meg Ambrus. – Nekem mindketten jók vagytok...

Nem tudom, hogy történt. Ambrusnak az a beszédes pillantása adta-e hozzá az erőt? Vagy ösztönös próbatétel szándéka villant fel bennem? Mindenesetre határozottan jelentetem ki:

– Hát legyen! Megpróbálom.

Anikóhoz léptem, és megcsókoltam. – Próbáljuk meg, hát-ha kibírom. Legyünk együtt – mondtam neki eltökélten.

Anikó arca megkövült, s ajka hidegen állta csókomat. És e csók pillanatában világosan éreztem, hogy Anikó szakít Ambrussal. Talán már akkor is éreztem ezt, amikor kimondtam a „legyen”-t? Nem tudom. Ha volt bennem valami tudatosság, az csak ez volt: nem akartam, hogy Ambrus később majd úgy érezhesse, miattam boldogtalan. Akkor hiába lett volna minden. Azt azonban nem tudhattam, hogy Ambrusban továbbra is ekkora bizonytalanság él.

Ambrus viszont boldog volt. Sírva sietett hozzánk és ölelt át egyik karjával bennünket, a másik karjával pedig Lestyánnak intett, és vég nélkül könnyezett. Az arca meg nevetett, mint egy vidám gyereké. Nem látott semmit, elhitte, hogy most minden végleg rendbe jött.

– Tudtam, hogy nem lehet semmi baj! Hiszen mindannyian szeretjük egymást – szolt a megindultságtól remegő hangon. Aztán egyik kezébe vette az én kezemet, a másikba Anikóét,

és hol rám, hol Anikóra mosolyogva, játékos örömmel ütögette egymáshoz őket.

– Ugye, Péter, jó lesz minden? – fordult Lestyánhoz könnyektől nedves arccal.

Lestyán azonban csak Anikót nézte, kinek arcán csupán az erőlködés látszott, hogy vidámnak lássék. Feleletül csak rámosolygott Ambrusra.

– Én egyet kérek – szoltam. – Most pár hétig hagyjatok egyedül bennünket. Csendre van szükségem, hogy összeszedjem magam.

Ebben a pillanatban ötlött fel bennem, hogy Ambrus még most sem, mikor már úgy hitte, hogy mégiscsak együtt maradunk, most sem mondta meg nekik, hogy gyermekünk lesz. Istenem! Félt megmondani. Akkor határoztuk el, hogy legyen gyermekünk, mikor még minden rendezetlen volt, mikor még Anikónak azt bizonygatta, hogy számára ő a teljesség...

És talán azt is mondta neki, hogy csak akkor marad együtt velem, ha én is belenyugszom kettőjük kapcsolatába. Ezért érez most cinkosnak, bűntársnak engem!

– Igen, ez így jó lesz. Ugye? – kérdezte Ambrus Anikótól.

– Igen – felelte Anikó röviden.

Ambrus nyilvánvalóan kimerült, mert ledőlt a díványra.

– Akkor most mi elmegyünk – szól egyszerre Anikó. – Aztán majd ti is eljöttök hozzánk – toldta meg bizonytalanul.

Ambrus felült, magához vonta Anikó fejét, és többször egymás után szájon csókolta. Aztán megsimogatta az arcát, és percekig elnézte. Ott ültem Ambrus lábánál. Nem éreztem semmi rosszat, csak valami meddő szomorúság viaskodott a gondolataimmal.

Ambrus Lestyánt is megcsókolta.

– Ne szomorkodj, Péter fiam! Látod, jóra fordul minden.

– Persze... persze... – mosolygott Lestyán elfogódottan.

Én is felkeltem, s odamentem hozzájuk. Megcsókoltuk egymást. A tekintetem találkozott Anikóéval. Láttam, hogy ő is érzi, amit én tudok: most csókolta meg őt Ambrus utoljára.

– Péter – szoltam, mikor már az ajtóban volt –, ugye, megmaradsz jó barátomnak?

Feleletül megszorította a kezemet, és ment Anikó után.

Magunkra maradtunk.

– Mit gondolsz, hogy lesz most? – kérdeztem Ambrust.

– Minden jó lesz... Ó, úgy szégyellem magam előtted! Nem tudtam, hogy te milyen jó vagy! Mintha csak most nyertelek volna el, úgy örülök neked.

Nem tudtam mit szólni neki. Elöntött valami tompa szomorúság. Szerencsémre kopogtak. A mama lépett be.

– Majd sütök valami útravalót – újságolta –, elviszitek nekik estére, ugye?

Ambrus ijedten ült fel.

– Útravalót? Kinek?

– Hát holnap reggel utaznak Berlinbe. Ti nem tudjátok?

– De igen, én sejtettem – szóltam felélenkülve.

– Berlinbe? – dadogta Ambrus. – Elutaznak?

A mama szótlánul nézett ránk.

– De honnan veszi a mama? – kérdezte némi reménykedéssel Ambrus. – Biztos ez?

– Mielőtt elmentek, elbúcsúztak tőlem.

– Úgy látszik, akkor határozták el, mikor a szobánkból kiléptek – mondtam halkán magam elé.

Ambrus visszahanyatlott a díványra. A mama nem vette le a szemét rólunk, de nem kérdezett semmit.

– Sietek sütni. Nem segítenél? – fordult hozzám. – Megte-
ríthetnél az ebédhez.

Készségesen ugrottam fel és mentem ki a konyhába.

– Pogácsát meg mákos kalácsot sütök. Azt Péter nagyon szereti – jegyezte meg a mama.

– Talán a sütésben is segíthetnék?

– Nem, nem, csak siess teríteni! – sürgetett komolykodón.

Míg benn az asztal körül a terítéssel foglalatostkodtam, Ambrus fálnak fordult arccal feküdt a díványon, és hangot sem szólt. Csak akkor kelt fel, mikor a leves már az asztalon volt. A mamának étkezés közben sem volt nyugta. Minduntalan kiszaladt megnézni, sül-e a kalács, nem ég-e oda. Mi pedig egész étkezés alatt szót sem váltottunk.

Miután az ebéd megvolt, leszedtem az asztalt, és bementem Ambrus után a szobánkba. Ambrus le akart feküdni, fáradtságra panaszkodott. – Neked is jót tesz majd egy kis délutáni

alvás – mondta. A szobánk hideg volt. Egymás mellé feküd-
tünk a díványra, és ami takarót találtunk, azt mind magunkra
terítettük. Ambrus átöltelt, és vacogva tapadt hozzám.

– Most mért utaznak el? – kérdezte végre panaszos hangon.

– Hiszen megmondtuk, hogy egyelőre magunk akarunk len-
ni – feleltem. – Aztán majd meglátjuk, hogy s mint lesz. Olyan
kevés vagyok neked?

– Nem... te jó vagy... Te soha nem tennéd meg velem azt,
amit most ők...

– Mert én gyengébb vagyok.

– Szörnyű, hogy Anikó milyen erős – sóhajtott Ambrus. –
Azelőtt néha attól félttem, hogy a végén majd egészen egyedül
maradok... Most milyen jó, hogy te itt vagy!

Görcsösen szorított magához.

– Mondd, mi lesz a gyermekünk neve? – kérdezte suttogva,
mintha félne, hogy valaki meghallja.

– Anikóék nem is tudják, hogy lesz – szaladt ki a számon.

– Hiszen még nem biztos... Ha már bizonyos lesz, akkor
majd megmondjuk nekik.

– Nem tudom, mi legyen a neve. Ha fiú lesz...

– Te fiút szeretnél? – kérdezte.

– Nem, kislányt... annak esetleg többet segíthetne, hogy
én voltam az anyja. Fiú talán nem is tudná megérteni az éle-
tetet.

– Miért, hát én nem értem? – kérdezte suttogva Ambrus, és
magához szorított.

Nem feleltem, csak kibontottam a takarók közül a kezemet,
és végigsimítottam Ambrus homlokán.

– Milyen tüzes a homlokod! – kiáltottam ijedten. – S a ke-
zed is milyen hideg! Tán nem vagy lázas?

– Dehogy vagyok! – nevetett megnyugtatón. – De mi legyen
a neve, ha mégis fiú lesz? Tetszene-e neked a József? Szép
név; és Józsefet a testvérei eladták. Emlékszel rá az Ótesta-
mentumból?

– Igen, az jó lenne – helyesltem. – De ha kislány lesz?

– Piroska! – vágta rá gyorsan Ambrus. – De mégsem: azt
megették a farkasok... – vonta vissza nevetve. – Különben...

úgyis mindegy, hogy hívnak valakit – szólt egyszerre elváltozott hangon. – Majd meglátjuk...

A karja szorítása is engedett, s ezután inkább csak meleget keresni húzódtam mellém. Elszunnyadtunk. Én nyugtalanul aludtam, mert örületes álmaim voltak. A képek átmenet nélkül váltakoztak, egymásba mosódtak, de egy részlet élénken megmaradt az emlékezetemben. Álmomban másállapotos voltam, és az utolsó hónapban jártam már. Éjjel volt, és én Ambrust vártam. Tudtam, hogy az éjszakát Anikóval tölti. A tükörhöz mentem, egy nagy, fekete pongyolát vettem magamra, és feltettem a fejemre a piros főkötőt, hogy ha Ambrus hazajön, így lásson, mert ez így megható lesz. De Ambrus még mindig nem jött. Borzasztó volt. Én itt ülök az ő gyermekével a szívem alatt, ő pedig most Anikóval ölelkezik. Egyszerre a szemembe tűnt a falon Ambrus fényképe. Rémülettel láttam, hogy a kép rámája mozog. Egészen tisztán hallottam, hogy azt mondja: „Nem tudom, én nem tudok semmit.” Fel akartam ugrani, de nem bírtam, mert Anikó feje az ölemben volt, s ha megmozdulok, a földre esik. S mintha a szobát hirtelen víz öntötte volna el, olyan volt, mintha pincébe kerültem volna. A vízen mindenféle lomok úszkáltak, s a felszíne undorítóan sárga és zavaros volt. Lestyán is szerepelt az álmomban, de rá nem tudtam visszaemlékezni.

Ambrus mozgolódására riadtam fel. Ő ébredt fel először.

A mama már be is csomagolta az útravalót, s készültünk elvinni.

– Csókoltatom őket – üzenté a mama. – Fogyasszák jó étvággal.

Mióta hazaérkeztem a szanatóriumból, alig mentem ki az utcára. Most a kinti lárma elbódított, mintha beteg volnék. Ambrus néha egyik kezéből a másikba tette át a jókora csomagot, s szótlánul haladtunk egymás mellett. Leküzdhetetlenül szomorú voltam. Nem olyan szomorúsággal, melynek az ember az okát is tudja, s amelyen ezáltal valahol rést üthet a remény. A szomorúságom én magam voltam, az egész létem és minden körülöttem. Ambrus az ő hosszú, imbolygó lépteivel és távolba révedve haladt mellettem. Az arcok, melyek szembe jöttek, felénk se pillantottak, az autók és kocsik egy-

más után robogtak el, s úgy éreztem, hogy pusztaságban járok. Már esteledett, és a kirakatok kivilágosodtak. S nekem olyan volt, mintha egy régi vidékre térnék vissza, ahol semmit se találok olyannak, mint egykor volt. Azelőtt mennyit tudtam álldogálni egy-egy kirakat előtt, élvezettel elnézegetve a sok kis kacatot! Akkor Anikó lépegetett mellettem, és csak bámulta, hogy tudok én a különféle szövetekből és csipkékből meséket fantáziálni. Minden elmúlt, minden odavan – suhant át bennem –, most elmegy Anikó, el Lestyán; vajon most csakugyan teljesülhet-e legalább a régi gyötrő vágyam: az enyém, csak az enyém lesz-e minden, az életemet visszaadják-e az én kezembe? – A hó rohamosan olvadt, az utcák lucskosak voltak. Arra gondoltam, az én életem csak egy élet, amit tönkre lehet tenni – Anikóéké nem, mert az ő életük csak az igazsággal együtt pusztulhatna el, s ők mindig találni fognak a maguk számára egy igazságot, amelynek jegyében élni, dolgozni, szenvedni és harcolni tudnak...

Anikóékat nem találtuk otthon. A háziasszonyuk ismerte Ambrust, és bevezetett bennünket Anikóék szobájába. Még délután kimentek a városba, mindjárt azután, hogy összecsomagoltak. Egy nagyobb bőrönd – ebben mind könyvek vannak, mondta fejcsóválva a háziasszony – és két kisebb utazókosár bezárva, útra készen állt a szoba közepén. Ambrus letette melléjük a mama csomagját, és visszafordultunk.

– Örültek neki? – érdeklődött már az ajtóban a mama.

– Nem találtuk őket otthon – felelt Ambrus. – Talán majd eljönnek az elutazás előtt.

– Nem gondolom, hogy eljönnének – jegyeztem meg halkán.

– Én sem hiszem – mondta a mama, és rám nézett.

Nekünk lett igazunk. A nevüket sem ejtette ki közülünk senki, de egész idő alatt mindhárman rájuk gondoltunk, hisz voltaképpen nem csináltunk egyebet, csak titokban, egymás elől is titkolva lestük, hogy nem csöngetnek-e. De elmúlt az este, elmúlt a másnap délelőtt is. Elutaztak, és nem néztek felénk.

Ellenben néhány nap múlva levél jött tőlük. Mihelyt megérkeztek Berlinbe, azonnal írtak. Lestyán csak röviden, pár sort, Anikó hosszan. A levelét Ambrushoz intézte, de úgy

kezdte, hogy ragaszkodik ahhoz, én is olvassam el. Egy sort se akar írni arról, ami Ambrusra és őrá vonatkozik, anélkül hogy én is el ne olvassam. Az az érzésem – közölte Ambrussal –, hogy bennem soha semmi sem változhat meg irántad. Egész szívem benne van a szeretetemben Péter iránt is – de ez nem az, ami te vagy nekem. Most el kell rendezned magadban az eddigi életedet – írta alább –, de ebben még befolyásolni sem akarlak. Ezt egyedül kell elvégezned. Isten segítsen benne. Tudom, hogy nagyon szenvedsz, de a szenvedést senki nem veheti le vállunkról, csak a saját bensőnk tisztulása. Mi is szenvedünk – írta tovább –, hisz súlyos tévedések, régi bűnök hínárjából kell kifelé törekednünk. Péter talán még jobban szenved, mint én. De hiszem, hogy ennek a szenvedésnek értelme van. Valami egészset, tisztát akarunk elérni.

A postás a mamának adta át e levelet, s ő biztosan felismerte az írást. De egy szóval sem kérdezte, mi áll benne.

Ambrus, miután elolvasta a levelet, megjegyzés nélkül nyújtotta át nekem. S amikor én is átfutottam, és visszaadtam neki, csak annyit mondott:

– Nem tudok rá mit felelni.

Otthon csend volt, és semmi se történt. Ambrus épp csak étkezni járt haza, különben naphosszat távol volt. A mamával töltöttem a nap java részét. Együtt takarítottunk, néha a főzésben is segítettem neki. Sem Anikót, sem Pétert nem hoztuk szóba. De a hallgatásban még érezhetőbben és még közvetlenebbül voltak jelen a távollétükkel. Csendesen múltak a napok. Étkezések alatt Ambrus politikai híreket újságolt, vagy pedig a mama apró háztartási ügyeiről esett szó. Ambrus kedves volt, a mama csendes és meleg, én pedig készséges – a gyermekem várása egészen elfoglalt. Közben meglehetősen sűrűn jöttek a levelek; olvasásuk után Ambrus mindig sápadtabb lett egy árnyalattal, de nem válaszolt rájuk.

Az idő múlt, és egészen bizonyossá vált, hogy áldott állapotban vagyok. Ambrust megkérdeztem: nem kellene-e most már megírni Anikóéknak, hogy gyermekünk lesz?

Kitérően felelt, és nem írt. Ellenben életmódjában változás történt. Mind gyakrabban megtörtént, hogy még étkezni sem

egyedül jött haza, hanem vendégeket hozott fel magával, s hangos politikai megbeszélésekbe, vitákba bonyolódtak. Ha ilyenkor benn maradtam a középső szobában, ahova a vendégeit vezette, félrehúzódtam, és időnként rábólintottam Ambrus szavaira. De leggyakrabban kinn voltam a mamánál, segítettem neki.

S most már a nagy hallgatásban hosszú ideig Anikó egy-egy levele volt az egyetlen esemény. Anikóban újabb nagy változások zajlottak le. Rájöttem – írta –, hogy ami történt velem, csak azért történhetett, mert nem tudtam, mi az, hogy az ember egy másik emberrel együtt él. Mióta feleség vagyok, feleség a valóságban, azóta tudom, hogy az embernek egyetlen emberrel és házasságban kell élnie. Lehetnek talán emberek, akik mindenkinek oda tudják adni egész bensőségüket, de ezeknek már nem kell a szerelem. Akiknek kell, azok csak egyetlen emberben tudják megtalálni önmagukat. Ezt eddig nem tudtam, és bűnt követtünk el. Vezeklek ezért a bűnért a magam és a Péter szenvedésében a múlt miatt. A mi életünket, Ambrus, a tiédde elválaszthatatlanul összekapcsolta a közösen elkövetett bűn. S az én számomra ebből addig nincs tisztulás, míg benned világossá nem válik minden. Tudnod kell, hogy semmiért sem hibáztatlak. De írd, írd, mert borzalmas az elnémulásod. Írd, mi történik benned, hogy élsz, merre tartasz.

Erre a levélre Ambrus már nem tudott nem válaszolni. Megírta, hogy pár hónap múlva gyermekem lesz. Nem tudom – írta többek között –, hogy van ez a házassággal, de én most is csak azt érzem, hogy amit tettünk, azt én életem végéig folytatni tudnám, ha nektek is jó lett volna. És szemrehányás is volt a levelében. Nemrég még azt írtad – panaszkolta vádlón –, hogy szereted Pétert, de csak én vagyok a föld, melyben magként megsemmisülni tudsz. S most bűnnek bélyegzed mindazt, ami volt!

Ambrus igényelte, hogy az ő levelét is elolvassam. Míg olvastam, előttem állt, és nézte az arcomat. Várta, hogy szóljak; hogy értem őt, hogy én is úgy gondolok mindent, mint ő, hogy melléje állok és igazolom. Én azonban semmit se voltam képes mondani; szó nélkül visszaadtam neki a levelet. Tud-

tam, hogy Anikóval ez fog történni. Az ő tisztaságának meg kellett találnia két egyéniségnek azt az egységét, amelynek a házasság a formája. Ambrus azonban félreértette a hallgatósomat, és félénken kérdezte:

– Talán ne küldjem el? Rosszul fog esni nekik?

– Küldd csak el! – feleltem. – Tudni akarják, mi van veled.

Elsietett, hogy mindjárt postára adja a levelet. De aznap este haza se jött, mert a polgári kormány megbukott, és a munkásság került uralomra. Az utca lármájából hallatszott fel hozzánk ez az újság. Emberek tömege vonult fel, és egész éjjel jelszavak kiáltozásától visszhangzott az utca. Vacsora után még együtt maradtunk a mamával. Mióta Anikóék elutaztak, nagyon közel kerültünk egymáshoz. A hallgatásunk nem volt feszélyező, tudtuk, hogy ugyanegy dologról hallgatunk, és ez meghitté tette az együttlétünket.

– Most majd kedvére dolgozhat Ambrus a pedagógiai elmélete gyakorlati megvalósításán – mondtam én.

– Az jó lesz – hagyta rám a mama. – A mi iskoláink tényleg rosszak. Ezt már gyermekkoromban is éreztem, ha nem is gondolkodtam rajta.

– Miért?

– Érdekel? Hát ezért. Úgy történt, hogy a második polgáriba jártam – kezdte mosolyogva a mama –, s nagyon rossz számtanos voltam. Egyszer valaki más csinálta meg a házi feladatomat. Rossz volt a lelkiismeretem, és épp aznap felszólít a számtantanárnő, hogy mutassam meg a leckét. Kiviszem a katedrához. De az arcomon láthatta, hogy nagyon-nagyon szűkölök. „Jól meg van oldva – mondta sokat sejtető hangszúllyal –, de mutasd csak be nekünk a táblán is!” Azzal feladta nekem a példát. Már olyan zavarban voltam, hogy azt se tudtam, mi a több, a négy vagy az öt. De nem küldött vissza a padba, csak élvezte, hogy rajtakapott. S egyszerre – sose fogom elfelejteni – keményen rám szólt: „Emma, te idegen tollakkal ékeskedsz!” Mintha a föld nyílt volna meg alattam. Egyáltalán nem értettem még akkor, mit jelent az, hogy „idegen tollakkal ékeskedni” – de rettenetesen megszégyenítőnek éreztem. Mikor aztán az órának vége volt, és hazamentem, azon gondolkodtam, miért dorgálták meg azt a tanulót is, aki

kidolgozta a feladatomat. Hiszen épp arra kellene nevelni az embereket, hogy segítsenek egymáson...

A mama halkan nevetett a történetén.

– Csak az a jó – szolt komolyra váltva –, hogy a gyerekek jobbak a felnötteknél, és mégis segítenek egymásnak.

– Idővel azonban mégis megváltoznak – vetettem közbe.

– Igen, a nyíltszívűségüket majdnem kivétel nélkül elvesztik. Pedig mennyivel könnyebb volna az emberek élete, ha nyíltszívűek maradnának. De a gyereket már az első napon félelemre tanítják az iskolában. Fél valamit nem tudni, fél, hogy amit mond, azt nem szabadna mondania, fél a tanítótól, fél a bizonyítványtól... Nem tudom elgondolni, hogy milyen reformok lennének azok, amelyek a tanítókat is megváltoztathatnák. Pedig mégiscsak azon múlik minden!

– Sokat el lehet érni a reformokkal – szoltam. – Először is, hogy mindenki számára lehetővé teszik a tanulást, aztán máskepp tanítják a történelmet, az egész oktatást új irányelvekre alapozzák...

– Mindez csakugyan jó – szakított félbe a mama tünődve –, de végül is a legjobb iskola sem tehet mást, mint hogy ismereteket nyújt – és nem rontja el a gyermeket... Az igazi nevelő mégiscsak az ember lehet, s mindenki a saját nevelője. A tandíj azonban néha nagyon nagy – tette hozzá külön nyomatékkal és mosolyogva.

– Ezt a magániskolát én igazán elengedném! – kiáltottam fel önkéntelenül.

– Csakhogy senki se kérdi a véleményünket – válaszolt a mama beletörődően. – S az ember csak egyet tehet... hogy a nagy árért igyekszik sokat tanulni, jó tanuló lenni...

Hirtelen rosszul fogott el. Az a sajátságos szédülés és émelygés, ami a másállapotot szokta elővenni. A mama mintha nem tudta volna, hogy várandós vagyok.

– Csak nem? – kérdezte, és feltűnt nekem, hogy nem annyira örömmel, mint inkább ijedten nézett rám.

– De igen – mondtam.

Sietve ment ki, és hozta a mosdótálat. De nem volt rá szükség, hamarosan jobban lettem. A mama azonban szomorúnak látszott.

– Nemsokára nagymama lesz a mamából – igyekeztem felvidítani.

Leült mellém, és a fejemet az ölébe vette.

– Látod – szolt –, ez a mi sorsunk. Én nem zúgolódom ellene, asszonyok vagyunk. Férjünk van, gyermekünk lesz... és a végén mi már nem is vagyunk, csak ők vannak.

Az utcáról a csukott ablakon át is felhallatszott a hullámzó tömegek lármája. Megcsókoltam a mama kezét. Fejemmel az ölében nyugalom költözött belém. Kinn a maga harcaival a zajos világ, bennem pedig a csend. A gyermekemmel voltam, és a férjem anyjával, tisztán éreztem a pillanatot, s egyszerre az elmúlás gondolata suhant át bennem.

– Néha félek a haláltól – súgtam a mamának.

– Én csak a mások halálától félek – mondta. – A magamétól nem. Ha az ember már megért a halálra, akkor nyugodtan várja.

– Talán az öregséggel is így van? – kérdeztem. – Azelőtt az öregségtől is féltém. Most már nem félek tőle.

Aztán felkeltünk, és együtt vetettünk ágyat. Én segítettem a mama ágyánál, ő pedig a mi szobánkban.

– Ambrus ma éjjel már nem jön haza – mondtam neki, amikor az Ambrus ágyát kezdte bontani. Elköszöntem tőle, s ő a szobájába indult. Az ajtóból tréfásan visszaszólt:

– Aztán nehogy megint kitakaríts nekem!

Leültem a kis könyvemhez, és írtam. Míg róttam a betűket, most is, mint mindig, a gyermekemre gondoltam. De most szerettem volna aprólékosan elképzelni, milyen is lesz. A feje formája, a szeme, a keze. Fiú vagy kislány? De nem tudtam soká fennmaradni, fáradt voltam. Azonban hiába feküdtem ágyba, még soká nem jött álom a szememre. Az utca lármája és kusza gondolataim ébren tartottak. Most itt volt Ambrus, jó volt hozzám, nekem is könnyű volt őt kímélnem – de megszűz voltunk egymástól. S a jövőtől már nem vártam házasságunk jobbra fordulását; az talán már így marad mindig, gondoltam. Halvány sejtelemmel előre éreztem Ambrus útját: ő ezeknek az odalenn zajongó, küzdő tömegeknek az ölelésébe fog menekülni, már most is oda menekül. A jövő nekem most már a gyermekem volt, csakis a gyermekem, és nem

szomorúan, inkább valami furcsa, édes világossággal éreztem, hogy nekem már nincs is életem, már csupán ő van, és én csak azért vagyok, mert őt hordozom.

Ambrus csak délben jött haza. Arcán még ott bujkált az izgalom pírja, s míg sietve ebédelt, a történekről beszélt. A tömegek lelkesedéséről, a változás jelentőségéről, s arról, hogy ő máris milyen pompás munkát kapott. A munkásgyerekeknek fog tanfolyamot szervezni, rengeteg munkája lesz.

Mielőtt elszetett, a mama megkérdezte, hogy mikor jön haza.

– Nem tudok pontos időt mondani. Ne várjanak rám – felelte sietősen, miközben magára ráncigálta a kabátját.

Így múltak hát ezután a napok és a hetek. Közben levél érkezett Anikótól. A postás délelőtt hozta, amikor Ambrus nem volt itthon. Nem bontottam ki. Este, ahogy hazaszetett, mindjárt átadtam neki.

– Szinte félek kinyitni – mondta panaszosan. Olvasás közben többször leeresztette a kezét, melyben a levelet tartotta, s maga elé révedt. Aztán megint felvette, és úgy olvasta, mintha valamilyen idegen nyelven íródott volna.

– Hát ezt érdemlem én? – kérdezte végül, s átnyújtotta nekem a levelet.

Rettenetes, hogy te mennyire nem tudsz még mindig semmit se – írta Anikó. – Még mindig nem tudod, hogy a szónak és a cselekedeteknek jelentőségük van. Isten áldja meg a jövődő gyermekedet, de borzasztó, hogy te olyan körülmények között, mint amilyenek akkor voltak, az én tudtom nélkül elhatározad, hogy gyermeked legyen! Akkor még azt sem tudhattad, hogy megmarad-e a házasságod, hogy velem mi lesz, hogy mi lesz mindnyájunkkal – és így küldtél az életbe egy új életet! S ezt most írod meg nekem, és úgy, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lenne. S te mindezt nem érted? Én tudom már, hogy a cselekedetek és szavak nemcsak jelenségek, melyek nem érintik az emberek viszonyát; ma már tudom, hogy abban a pillanatban, mikor te a hozzáam való viszonyodat amolyan intellektuális viszonynak nevezted, hogy abban a pillanatban, mikor tebenned, ha csak egy percre is, felmerült annak a lehetősége, hogy elhagyjál engemet, hogy a rendszered felrúgjad – bármi is történt az-

után, akkor már jóvátehetetlenül kettétört valami. Ambrus, én már tudom – folytatta Anikó kíméletlen nyíltsággal –, hogy vannak cselekedetek, amelyeket emberi erő meg nem történtté nem tehet, s az ilyen cselekedeteből tevődik össze egy-egy emberi viszony sorsa. Ragaszkodom hozzád életem bűnének minden fájdalmával, de most már azt sem tudom, hogy valaha még csak barátság is lehet-e közöttünk. Mi elutaztunk, írtunk neked hosszú, hosszú leveleket, hiszen akkor még nem volt kizárt, hogy majd együtt fogunk élni. S csak ma jött az első leveled. Tudom, a fájdalom némított meg. De mégis... Tudom, te keménynek, szeretetlennek fogod érezni minden szavam, de ha csak egy pillanatra belém láthatnál, megtudnád, hogy remegek, hogy küzdök érted... Te nagyon erősnek gondolsz engem; az akkor eszedbe sem jutott, hogy én is belepusztulhatok, ha te elhagysz. De, Ambrus, én nem is vagyok olyan nagyon erős! Én csak utolsó leheletemig viaskodom és viaskodni fogok a gyengeségem ellen. Nem akarok úgy meghalni, hogy ne láss tisztán engem.

A levélre napokig írta a választ. Ha késő este holtfáradtan hazaért, akkor leült, és írt. De alig pár sort. Napok múltán készült el a levéllel, mely az ő jellegzetes, képszerű betűivel megírt fájdalmas panaszkodás volt.

Jártányi erőm sincs – írta –, s alig-alig vonszolom az életem. A leveled újabb csapás rá. Szívem szerint tettem, amit tettem, és hogy rossz volt, azt csak a ti szenvedésetek mutatja meg számomra. Sose akartalak elhagyni, sose véltem lehetségesnek, hogy valami elválaszthat minket. Alárendeltem magad a tér és idő szorításának; én azelőtt azt hittem, hogy te mindig tisztában leszel velem. Te mondtad: a börtönben arra gondoltál, hogy évekig leszel bezárva. Te mondtad: ha évek múltán is el anélkül hogy láthatnálak, ha évek után megint találkozánk, szót sem kellene szólnom, úgy éreznéd: hazajöttél, otthon vagy. Tévedtél, én is tévedtem. Elvégeztetett. Én vállalom a kötelességem jövőd gyermekem anyja mellett. De az talán nem bűn, hogy vágyódom utánad, látni szeretnék, s szeretném, ha már kezemmel illethetném gyermeketek fejét.

Mielőtt lezárta volna a levelet, Ambrus hozzám fordult.

- Te nem írnál valamit?
- De igen, ha gondolod – feleltem készséggel.
- Vagy nem kell, mégse... Minek? Hagyd!

Megint csak múltak, múltak a napok, egyhangúan, eseménytelenül. Számomra eseménytelenül. Csak Ambrust érték kellemetlen csalódások. Felháborodva, magából kikelve beszélt arról olykor, hogy az új rend vezetői rosszul dolgoznak. Egészen apró részleteket tudott egyesek visszaéléseiről. Valóságos purifikátori haraggal beszélt ilyenkor ezekről a dolgokról. A mama néha nyugtatni próbálta.

– A rendszerek könnyebben változnak, mint az emberek – mondogatta az idős ember bölcsességével.

– Néha szeretnék odamenni hozzájuk – heveskedett Ambrus –, jól megrázni őket, hogy térjenek észhez! Mindegyik csak magára gondol, és a közös dolgokról elfeledkeznek. Azt is, aki tisztességesen akar dolgozni a vezetésben, elgáncsolják. Nem értem, nem értem az embereket!

Egyszer, miután Ambrus megint elsietett, a mama azt mondta nekem: – Ambrus mindig is elégedetlen lesz. Ez az ő hibája – jegyezte meg. – Mindig könnyebb a rosszon két-ségbeesni, mint a meglévő jónak örülni.

Én azonban erről többet is gondoltam. Ambrus kívül keresi az okát mindannak, amiért rosszul érzi magát; ezt csináltam én is, ha másképp is. De akkor már éreztem, hogy a küzdelmem céltévesztett volt. És a szememre köd ereszkedett, ha arra gondoltam: ha még ötven évig élek, akkor is mindig így lesz? Ez az egyedüllét, ez a néma, tompa fájdalom... Úgy látszik, lehet így is élni – gondoltam sokszor. Az ember megszokja. Hiszen már sírni se tudtam.

Anikótól ismét válasz jött.

Nem akartalak bántani – írta Ambrusnak –, s ha kemény voltam, az nekem is fájt úgy, mint neked. Minden szavam csak az érted való aggodalom, a tehetetlenségem fölötti két-ségbeesés diktálta. De bocsáss meg nekem, ha ezt nem tudtam veled megéreztetni. Olyan tisztán láttalak téged, milyen világosan csak a szeretet láthat! Tudom, hogy jószágos vagy, de erőtlen, gyenge. Pedig én boldognak akartalak, boldognak, ami az ember csak akkor lehet, ha meg nem alkuszik, ha egész

életet él. Azt írod, vállalod a kötelességed jövődö gyermeked anyja mellett. De jövődö gyermeked anyja ember, mint te, és nem szabad egy embert arra használni, hogy korbácsoljuk vele magunkat. Téged féltve írok le minden szót. Bár megértenél és segíthetnék neked!

Ambrus a levél olvasása után szót se szólt, csak odaadta nekem, és elment.

Engem nagyon felizgatott ez a levél. Görcsöket kaptam. Rárémültem a gondolatra, hogy a gyermekemnek ettől baja eshetnék, és ez csak tovább fokozta rosszulételemet. A mama orvosért sietett, egyedül maradtam. Nehéz perceket éltem át. Soha nem éreztem, ilyen közel a végső veszélyhez, hogy mit jelent nekem a gyermek a szívem alatt! A mama az orvossal tért vissza. Az megnyugtató, hogy nem történt semmi baj, de figyelmeztetett, hogy nagyon vigyázzak magamra, mert egy újabb ilyen roham végzetes lehetne a gyermekre. A közérzetem helyrejött, s én nyomban elhatároztam, hogy még a gondolataimra is vigyázni fogok, nehogy valami újabb izgalom megint ehhez hasonló rohamot váltson ki. A mama nem engedte, hogy felkeljek, ő szolgált ki. De éppen csak az étkezések alatt maradt bent nálam.

Este tízkor zajra ébredtem, Ambrus jött haza. A mama – ámbár ilyenkor általában már ágyban szokott lenni – megvárta. Mikor este, vacsora után kiment tőlem, az ajtó szárnyát kissé nyitva hagyta, hogy meghallhassa, ha valamire szükségem volna. Így most jól hallottam, hogy kint a mama suttogva meséli Ambrusnak az én délelőtti rosszulételemet.

– Nem tréfa az ilyesmi – figyelmeztette a fiát. – Jobban kellene rá vigyáznod. Az orvos azt mondta, a legkisebb izgalomtól is óvni kell.

– Istenem, mit tegyek? – kérdezte halkan Ambrus.

Hallottam, hogy a mama megcsókolja és jó éjszakát kíván neki. Ő lábujjhegyen lopódzott az ágyamhoz.

– Fenn vagyok, kedves – jelentkeztem.

– Nem történt valami baj?

– Dehogy! Már egészen jól vagyok – nyugtattam meg.

Az arca nyomban felderült. Lehajolt hozzám, és gyengéden csókolgatótt.

– Úgyis annyi baj van a világban – mondta –, legalább neked ne legyen semmi bajod.

– Baj?

– Igen. A munkásság nehezen tűri a nélkülözéseket. Nagyon rosszul állunk. Minden percben bekövetkezhet a katasztrófa.

Riadtan kaptam a keze után.

– Mi lesz akkor veled?

Idegesen felnevetett.

– Sokkal nagyobb dolgok forognak veszedelemben, mint az én kis életem. Különben is, én egész apró pont vagyok a rendszerben.

– De nekem a te életed nem apró pont!

Karját a fejem alá tolta, és szomorúan nézett rám.

– Te mégis boldogabb vagy, mint én. Én nem tudok egy emberben úgy feloldódni, mint te. Csak bánat marad a nyomomban, és szenvedek attól, hogy szeretek és szeretnek – szólt csendesen.

Nem feleltem. Azt hiszi, én boldogabb vagyok. Miért mondtam volna, hogy nem? Csak fájt volna neki, és a szeme kekre nyílt volna. Lehunytam a szemem. Egy ideig még ott maradt az ágyamnál, aztán felkelt, és az asztalhoz ült. Azt hitte, hogy elaludtam. Írt. Közben sóhajtott, és leletette a tollat. Biztosan Anikónak ír – gondoltam. Sokáig ült az asztalnál, még azután is, hogy borítékba tette és megcímezte a levelet. Háttal ült felém, és én félig hunyt szemmel figyeltem. Fejét a tenyerébe hajtva mozdulatlanul ült. Aztán zsebre tette a levelet, és karját az asztalra vetve ráhajtotta a fejét. Nem tudom, meddig ült így, mert engem elnyomott az álom.

Sokáig nem jött levél Anikóéktól, és az életünk múlt, mint addig. Ambrus napközben is gyakran jött haza, itthon is tartottak megbeszéléseket. Mindenféle különös embereket hozott fel magával a lakásra. A hangos eszmecserek után pedig mindig talált valamit, amit egyik-másik vendégének odaadhatna. Vagy egy nyakkendőt, vagy egy nadrágot, holott neki magának se volt felesége.

Anikóék azért nem írtak, mert – ezt nem volt nehéz kitalálni – Ambrus akkor éjszaka megkérte őket a levélben,

(melyet nekem meg sem mutatott), hogy legyenek tekintettel az én kíméletet igénylő állapotomra. Ambrusnak erre a kérésére volt felelet az Anikó és Lestyán hozzám címzett közös levele. Anikó azt írta, hogy együtt örül velem a gyermekemnek, aki már nemsokára jönni fog. Minden szó, ami a mi ügyeinket illette – írta –, a gyermek előtt el kell hogy némuljon. Áhítattal és aggódással várom őt veled együtt! – Lestyán is írt néhány meleg, egyszerű sort. S úgy írta alá, hogy: „Változatlanul hű barátod, Péter.”

Ambrus örült a levélnek.

– Nagyon sokat tévedhetnek, de mégis jó emberek ők – mondta mosolyogva. Valójában pedig egészen gyermekesen elérzékenyült a levélen.

Ez volt Anikóék utolsó jelentkezése. Halasztottam a megválaszolását, s aztán már nem is kerülhetett rá sor. Mert egyszer délben Ambrus magán kívül rohant haza.

– Még ma délután el kell utaznunk. Sokan már az éjjel elutaztak – hadarta. – Az új kormány már meg is alakult. Mindenki elmenekült, nem törődtek a többiekkel. Rettenetes... árulás...

Csomagoltam. A mama sietett pénzzé tenni mindent, amit csak lehetett, hogy legyen útiköltségre. Ha őt nem látom magam előtt, nem tudtam volna oly nyugodt maradni. Egy szóval se panaszkodott; amint megértette, miről van szó, máris intézkedni kezdett.

– Én is jövök majd utánatok, ott akarok lenni melletted a szüléskor – szólott hozzám, és megsimogatta az arcomat. – Hova utaztok tulajdonképpen?

– Németországba, s ott aztán meglátjuk, hol a legjobb – felelte Ambrus.

– Ha isten megsegít benneteket, menjetek Berlinbe. Ha lehetséges, egyenesen oda. Ott vannak Anikóék... és ti szeretitek egymást. Legyen otthonotok. Mindenütt otthon van az ember, ahol szeretik.

Mióta Anikóék elutaztak, most először mondta ki nevüket a mama.

– Csak vigyázz az úton – figyelmeztetett engem –, óvd magad, ha lehet, az úti izgalmaktól!

– Ne féljen a mama, hiszen látja, én mindent kibírok – feleltem, és megszorítottam a kezét.

– Isten óvjon benneteket! Majd jövök utánaatok! Anikóékat csókolgatom.

Ambrus még ellenőrizte, hogy eltette-e az útleveleket. A mama még egyszer megcsókolt bennünket, s elindultunk.

– Félsz? – kérdezte halkán Ambrus.

– Nem félek – feleltem, és magam is csodálkoztam ezen.

Kerülő úton, mellékcúción mentünk a pályaudvarra. Ambrus jobbnak gondolta így, mint kocsin. – Az feltűnő lehetne – mondta. Egyszerre torpantunk meg és néztünk fel egy házra. A fogságból hazatért katona!

– Neki már jó. Neki nincsenek megoldhatatlan problémái – súgta Ambrus.

– Ha nem lesz öngyilkos, még talán sok öröme is lehetett volna – válaszoltam.

– Őt aztán igazán nem a saját bűne ölte meg – töprengett halkán Ambrus, miután továbbmentünk és megint egy mellékcúción kanyarodtunk be. – Miért kellett neki meghalnia? Mi lett volna, ha mégse öli meg magát?

– Azt még nem tudjuk – feleltem elgondolkodva.

Ambrus megértett, rám nézett.

– Talán az asszony se volt bűnös – szóltam gyorsan, mert láttam, hogy fájdalmat okoztam neki. – Emlékszel, olvastuk az újságban, hogy a férjét is szerette. Nem is tudom, mi a bűn. Talán csak szerencsétlenség és szerencsétlenek vannak.

Ambrus előbb tagadón rázta a fejét, de aztán felsóhajtott.

– Különben, ki tudja?

Aztán elhallgattunk. Az utcán a velünk szembe jövő emberek is halkán és keveset beszéltek.

– Senki még csak nem is sejtí, mi fog itt most következni – súgta Ambrus. – Egyelőre mindenki csak fél.

A vonatban zavartalanul utaztunk. Mintha csak akkor tértem volna magamhoz, mikor már túl voltunk a határon. A veszély elmúlt, és én csak most ébredtem rá, hogy mekkora volt! A csomagolás, az út a pályaudvarig, az utazás, a határon a vizsgálat minden veszedelmes lehetőségével egyszerre elevedett meg előttem. Mi történhetett volna! Éreztem, hogy

a tagjaim reszketnek. Ambrus keze után kaptam. A keze hideg volt. Egyszer csak felsóhajtott.

– Mit lehetett volna, mi mindent lehetett volna megcsinálni! Minden elveszett, minden!

Én azonban gondolatban a gyermekem után nyúltam. Mintha elvették volna tőlem egy időre, és most vettem volna észre, hogy elvették volt – mikor már visszakaptam.

Berlinben egy olcsó hotelben szálltunk meg. Még meg sem fürödtünk, s én rosszul lettem. Ambrus orvost hívatott. Amikor nagy sokára megjelent az ajtóban, Ambrus rémülten szaladt elébe, és közölte vele rosszullétem tüneteit. Az orvos őt kezdte nyugtatni körülményesen, ahelyett hogy velem foglalkozott volna. Ambrus felajzottan, kezét tördelve, türelmetlenül hallgatta a kopasz fejű, öreg ember bőbeszédű előadását. Alig hallgatott oda, fél szemmel egyre engem nézett.

– Ez így szokott lenni – mondta a doktor. – Istenem! A hetedik hónapban, egy hosszabb utazás után! Ó, az ilyen túlzó, ifjú férjek!

Ambrus már nem bírta tovább.

– De kérem, doktor úr – kiáltott kétségbeesetten –, nem én vagyok a beteg, talán lenne szíves őt megvizsgálni!

Az öreg sértődötten hallgatott el, és méltóságteljes lassúsággal az ágyam felé tartott.

– Semmi olyan tünet nem tapasztalható, ami aggodalomra szolgáltatna okot – szögezte le végül, miután a vizsgálatot befejezte. Néhány pillanatig gondolatokba merülve hallgatott, majd hozzátette: – Emberi számítás szerint... De természetesen egyelőre semmi vélegeset nem lehet tudni... Mindenesetre mindennemű izgalomtól óvakodnia kell.

Kifizettük, s mielőtt távozott, még egyszer rászólt Ambrusra:

– Mindenekelőtt a férj kötelessége, hogy ilyen körülmények között ne veszítse el a fejét. Ilyen állapotban a női idegrendszer fokozottan érzékeny, és a férj nyugtalansága csak növeli a feleség izgatottságát.

Az orvos jelenléte oly kínosan hatott rám, hogy pusztán távozása is megnyugtató. Ambrus azonban egészen elvesztette a fejét. Magát okolta rosszullétemért, és olyan arccal ült az ágyam szélén, mintha csakugyan bűnös volna.

– De hiszen jobban vagyok! – vigasztaltam mosolyogva.
Ambrus lehajolt hozzám, és sírt.

Másnap már sokkal jobban éreztem magam, úgyhogy ő el-
mehetett felkeresni Anikóékat. Nyugtalanul vártam, hogy
visszajöjjön. Nem mintha félttem volna, hogy megint elveszít-
hetem; hiszen már tudtam, hogy csak annyiban az enyém,
amennyiben senkihez sem tartozik. De éreztem, hogy egy
idegen nagyvárosban, egy rideg hotelszobában fekszem, el-
hagyatottan, s ha nem is reméltem, hogy jelenléte ezt meg-
szünteti, mégis kellett, hogy a közelemben legyen, hogy lás-
sam, amint féltőn tapad rám a szeme. Mintha lázas lettem
volna. Néha az volt az érzésem, hogy a tegnapi orvos ott ül az
ágyam szélén; de nem bírtam a szemem kinyitni, hogy meg-
győződjem erről. Egy-egy percre mintha a hangját is hallot-
tam volna, a méltóságosan hangsúlyozó német beszédét. Arra
gondoltam, el fognak jönni Anikóék, s ők éppoly idegenek,
éppoly értelmetlenül fognak velem szemben állni, mint ez a
német. Ambrus tán már ott is van náluk – találgattam. Bizto-
san elmondta nekik, hogy rám vigyázni kell. De ugyan miért
félnék még tőlük? A gyermekemet nem vehetik el, Ambrus
pedig most már nem fog elhagyni. Azért nem fog elhagyni,
mert nem kérek tőle semmit. A kör bezárult, magányosan állok
benne, egy szál emberként, és az én számomra már semerre
nincs mozdulás. Majd ez a kicsi magzat, majd őbenne én...

Anikóék mindjárt fel is jöttek Ambrussal. Anikó egyszerű
és nyugodt volt, Péter kissé zavart. Megcsókoltuk egymást.

Anikó a hogliétem felől érdeklődött. – Mi majd tudakozó-
dunk egy jobb orvos után – mondta.

– Erre remélhetőleg nem lesz szükség – nyugtattam meg
őket. – Ezek a rosszulletek az ilyen előrehaladott állapotnak
többé-kevésbé természetes velejárói.

– De nem tudom, jó-e az, hogy mindig fekszel? – kérdezte
Péter. – Tudtommal ilyenkor sokat kell mozogni.

– Csak most fekszem – feleltem –, különben mindig fenn
szoktam lenni.

Rövid időre elhallgattunk. Ambrus felsóhajtott.

– Akárhogy is van – mondta elrévedően –, de legalább most
megint mindannyian együtt vagyunk. Ugye?

Aztán a hazai dolgokra terelődött a beszéd. Ebből vita ke-
rekedett.

– Megint meg kell csinálni, ha most vérbe fojtják is – szólt
Ambrus. – Az emberek tömegei éhesek, kenyeret akarnak.
Előbb a kenyeret kell megszerezniük, csak aztán lehet szó
a többiről.

– Ne vitatkozzunk! – vetette közbe Anikó. – Itt a bizonyíté-
kok úgyse lehetnek meggyőzők, csak a hit. Az én hitem pedig
az, hogy az ember ha már felismerte az egyedül lehetségest,
minden körülmények között csak azt az egyet teheti.

– S mi a te véleményed – fordult hozzám Péter, mivel egész
idő alatt hallgattam.

– Azt hiszem, Ambrusnak van igaza – feleltem bágyadtan.

– De én most igazán alkalmatlan vagyok efféle vitákra. Úgy-
se mi szabjuk meg az események menetét.

– Igen, épp ez az – ragadta meg a szavamat Ambrus. – A
történetnek iránya van, és az egyes ember nem különülhet el,
ebben a felismert irányban kell cselekednie.

– Én csak egy irányt ismerek, és nem a pillanatnyi történeti
irányokat. De, mondom, ez úgyis meddő, hagyjuk ezt, Amb-
rus – vetett véget a vitának Anikó.

Soká maradtak nálunk, én azonban már szót se szóltam,
mindvégig hallgattam. Mielőtt elmentek, a mama iránt érdek-
lődtek.

– Nem történhet valami baja abban a zűrzavarban? – kér-
dezte Anikó.

– Ő is el fog jönni Berlinbe. Nem azért, mintha neki is me-
nekülnie kellene; csak itt akar lenni a szülésnél – újságolta
Ambrus.

– A néni eljön? – kiáltott fel ragyogó arccal Anikó.

– De mi lesz a lakásával? – tudakozódott Péter.

– Lezárja, vagy elad mindent – válaszolta Ambrus.

– Rossz lehet neki – jegyezte meg Péter. – Megszokott bú-
torokat, megszokott falakat, várost öreg napjaira elhagyni.
Idegenbe menni, bizonytalanba...

– Akkor nem ismered a nénit – szólt Anikó. – Ő semmiféle
ilyen dologhoz nem ragaszkodik.

– Nekem még a hónapos szobát is, ha el kell költöznöm, fáj

elhagynom – jelentette ki Péter. – Úgy érzem, az életem egy darabja marad ott.

– Furcsa – csodálkozott Ambrus.

– A címünket tudjátok – kelt fel Anikó. – Egyébként majd eljövünk mi...

Másnap egészen jól éreztem magam, s elindultunk lakást keresni. Nekünk az olcsó hotel is drága volt. Nehezen ment, mert ilyen állapotban nem szívesen fogadnak be házaspárt. Végre találtunk egy ingadozó tulajdonost. Mivel Péter a látogatásukkor megígérte, hogy szükség esetén a segítségünkre lesz, hozzá fordultunk. Ő valóban értett hozzá, hogy hasson a háziasszonyra, pedig külsőleg meglehetősen elhanyagolt volt. Addig beszélt, beszélt, míg az asszony végül beleegyezett, de csak azzal a feltétellel, hogy a szülés nem otthon, hanem a klinikán folyik le.

Mintha egyszerre sajátságos, keserű tréfára fordult volna az életem. A kívánságaim az utolsó pontig teljesültek. Anikóék és Ambrus között a hallgatás, és csak a régi kapcsolatok emléke, fájdalma. Minden, ami köztük történt, halott, és Ambrus meg sem kísérli, hogy legkevésbé is fellebbentse a leplet. Ambrus külön nem is találkozik velük, és ha együtt vagyunk, nem beszélünk az elmúlt dolgokról. Az életem az enyém, még körül se kell bátyáznom, kívülről nem feszegeti semmi. S itt van a kis lakásom is, külön bejáráttal. Nem bánt senki. Én azonban nem így akartam. Nyugalom van most, de ez a nyugalom a dermedtségé.

Mi alig kétszer-háromszor voltunk náluk, ők is kezdtek ritkábban járni hozzánk. Előre tudtam, el fognak maradni. Arra gondolhattak, hogy nekem rossz, ha eljönnek. Ez ugyan nem volt igaz, mert tulajdonképpen még örültem is, ha láttam Anikó kedves, mindig komoly, és Lestyán derűsre változott, bár kicsit ijedt arcát. Csak éppen nem követtem el semmit, hagytam, hadd higgyék, hogy nekem kellemetlen, ha eljönnek. Kedves voltam hozzájuk az egyre ritkuló látogatásaik alkalmával, mosolyogtam rájuk, s ha hozzám fordultak, készségesen feleltem kérdéseikre. De jól tudtam, hogy nekik, akik mindenütt a teljeset akarják, az ilyen tartózkodó viszony elviselhetetlen. Gyakran részletekben is tisztán elképzelttem,

hogyan beszélhetnek rólam, miként eshetnek kétségbe az én tompa nyugalmamon. Milyen idegen lehet nekik az a lelki igénytelenség, amellyel én elfogadtam és élek egy kívülről rám szakadt helyzetet, anélkül hogy akárcsak szóvá is tenném! Hallgatásom, egész magatartásom, mellyel mintha minden felett napirendre tértem volna... – talán még meg is vetnek érte. Hiszen Ambrussal vagyok, és még nyomát se láthatják annak, hogy keresném, voltaképp mi vagyok az ő számára? Nem valami másodrangú kárpótlás-e azért, amit elveszített?

Egyszer, itt, nálunk, a házasságról folyt a szó.

– A legnehezebb, a legtöbbet igénylő emberi viszony – fejegette Péter. – Ha nem tudnak neki tartalmat adni, ha azt a formát, amelyet ez a viszony jelent, nem tudják teljesen kitölteni, akkor nincs menekvés. Barátok vagy testvérek között lehetnek kitöltetlen távolságok, nem teljesen kielégített követelmények, és a barátok, a testvérek mégis együtt lehetnek, és a viszony mégsem szerencsétlen. De a házasságban nem lehetnek fokozatok! Vagy teljes az egység, és akkor boldogságot nyújt, vagy maga a kín...

Az ő házasságuk – úgy látszott – az egység felé halad. Sokat foglalkoztatott az ő együvé tartozásuk, de ők biztosan még többet gondolkodtak a miénken. Vajon egyáltalán házasság-e ez az én házasságom? Szomorúak vagyunk egymás miatt, kíméljük és féltjük egymást, de nincs egymásban otthonunk. Újra és újra végiggondoltam a házasságom történetét. Az én számomra az egész életem rejtély. Miért kellett boldogtalanná lennem? Ha boldogtalanná válik valaki, aki az elérhetlent, a közönséges emberit meghaladót ostromolja – ebben nincsen érthetetlen, ismétellem annyiszor magamban. De én... Hiszen én nem is értem a boldogtalanságomat! Ez a boldogtalanság nem nekem való, ilyen csak annak a másfajta embernek járhat ki.

S újra feltámadt bennem a harc a boldogtalanság ellen. Nem akartam tudomásul venni, s úgy akartam élni, mintha a fájdalom nem fájna. Anikó, Péter hadd nézzenek rám értetlenül, én nem lehetek boldogtalan, ez az én életem minden törvényének foglalatja! Nem a kínokon keresztül és a mindenáron való kötelességek és mélységek felé visz az én

utam: nekem az élet kell, mert csak ezt az egy akaratot érzem. Öbennük gyökerre lel minden, ami elviselhetetlenül idegen és nehéz nekem. Nekik könnyű. Engem nem lehet az ő mértékeikkel mérni, mert akkor már nem engem találnak meg, hanem csak a saját mértékeiket...

Egy este aztán összetört minden, és nekem tisztán kellett látnom, hogy elérkezett életem vége: az én saját életem már csak kifakadó, halálra szánt hüvelyke egy új életnek.

Alig egy hónap választott még el a szüléstől. Ambrus épp a klinikára ment, hogy előre helyet biztosítson nekem. Még reggel elment, s úgy beszéltük meg, hogy mindjárt visszajön. Csak este jött vissza. Ez azonban nem lett volna különös, mert már megszoktam, hogy ha valahova elmegy, akkor sokáig elmarad. De feltűnt, hogy milyen izgatottan és kétségbeesett arccal tért haza.

– Mi bajod? – kérdeztem.

– Nem tudom... semmi – mondta, s olyan ijesztően nevetett! Aztán levetette magát egy székre, és kezébe temette az arcát.

– Történt valami? – kérdeztem megint.

– Nem bírom ki! – jajdult fel ekkor.

Ilyennek még sose láttam.

– Az istenért, beszélj! – könyörögtem.

Lefejtettem a kezét az arcáról, s megsimogattam.

– Egyedül vagyok! – szakadt fel belőle hörögve, és esdeklő, rémült szemekkel nézett rám.

– Mit tegyek? – vigasztaltam. – Én elbírok mindent, nem tartóztatlak, tégy, amit kívánsz...

Úgy meredt rám, mintha nem értené, mit mondok. Azt hittem, nincs eszénél.

– Nyugodj meg, Ambrus. Gyermeünk lesz, és én mindenbe belenyugszom, mindennel beérem... Csak ne bánts!

Meggörnyedve meredt maga elé.

– Mentem a klinikára, s ott ment Anikó a másik oldalon Péterrel – kezdte az elbeszélését, mint valami lázbeteg. – Fogták egymás kezét... Engem nem is láttak... Én a másik oldalról láttam őket... együtt voltak, boldogok voltak... Találkoztam a boldogsággal... és én... gyermekünk lesz... és

éreztem, hogy mégis boldogtalan vagyok, egyedül, egyedül vagyok!

– Én nem bántalak érte, én elbírom. De mondd meg – kérleltem –, te Anikót szereted?

– Nem tudom... Nem! Nem! Oda se mentem hozzájuk. Csak futni kezdtem... az ellenkező irányba... Mostanáig kószáltam... nem voltam képes hazajönni... idegen vagyok... Utolsó, szerencsétlen, nyomorult vagyok!

Heves, vad sírás rázta a testét.

– Bocsáss meg... – nyögte.

Elrohant. Nem tartóztattam. Vissza fog jönni. Ő senkivel se képes rosszat tenni. Saját magával se. Kóborolni fog az utcákon, és aztán magához tér. Rémülten eszmél majd rá, hogy mit tett, eszébe fog jutni, hogy hátha én rosszul lettem, és szalad haza.

Én azonban nem lettem rosszul. Mintha álmjáró volnék, mintha csak torzképe, kísértete saját magamnak – Péter szava támadt fel bennem –, az asztalhoz mentem, elővettem a könyvecskémet, lapozgattam benne, és nyugodt kézzel írni kezdtem. A gyermekemnek. Búcsúzóul az életemtől, és üdvözetül az ő életéhez: ajándékba hagyom neki az anyja életét. Késő éjjél is elmúlt már, még mindig írtam, írtam – s egyszerre megjelent Ambrus. Szomorú, kimerült arccal állt meg a küszöbön.

– Bocsáss meg nekem! – szólt.

Felkeltem, s mintha a gyermekem volna, lankadt kezemmel megsimogattam az arcát.

– Szegénykém!

– Nem tudom, mi volt velem – kezdte könnybe lábadt szemmel. – Én úgy szeretlek téged...

Láttam, hogy igazat beszél. Ebben a pillanatban valóban szeretett engem.

Ez hát, gyermekem, az anyád élete! Hosszú éjszakákon szedtem össze neked. Én nem hiszek istenben, nem hiszem, hogy mindennek értelme van, de nem akarom, hogy életem nyom nélkül illanjon el a közömbös, kiszámíthatatlan, szédületes űrbe! Eléd teszem. A te kis szívedben – s az majd erőse és győzelmesre nőjön –, ott találjon otthont anyád elmúlt élete.

Ambrusra, Anikóra, Péterre, a mamára és a halálra gondolkok. Miért kellett annak a fogságból hazatért katonának meghalnia? Nem tudom, miért, és nincs bennem nyugalom. Talán tudni fogod – én eléd teszem egy élet történetét, mely az anyádé volt, aki boldogtalanul nézett vissza az életre, és értelmet nem lelve várta, hogy magától elmúljon. Holott senki, senki nem volt bűnös, csak mindenki boldogtalan.

A KÖZREADÓ JEGYZETE

Ezeket a most közrebocsátott feljegyzéseket másodkézből, Lestyán Péter egyik barátjától kaptam. Az eredeti kéziratból, a köteles diszkrécióval, csak a neveket kereszteltem át, a feljegyzések többi részében természetesen egy tollvonásnyi változtatást sem tartottam megengedhetőnek. Nyilvánosságra adásukat nem érzem kegyeletsértésnek, mert egy ember élete mindenkié.

E feljegyzések olvasója érthetőnek fogja találni, hogy nem álltam meg itt, és mindent elkövettem, hogy Ambrus későbbi sorsáról valamit is megtudjak. Felesége, mint ahogy azt csodálatosképpen megsejtette, a szülés alatt meghalt. Gyermeke pedig, valószínűleg az anya folyamatos izgalmainak következtében, oly gyengécske és fejletlen volt, hogy őt sem lehetett az életnek megmenteni. Mindössze öt napig élt a kis Piroska. Ennyiben tévedett sejtelmeiben a szerencsétlen névtelen, aki e feljegyzéseket készítette.

Ambrusról pedig a legnagyobb igyekezettel sem sikerült többet megtudnom, mint hogy felesége halála után Oroszországba ment, most ott él és tanít. Az utolsó, az ő jellegzetes kézírásával Anikóéknak írt levelét sikerült kézhez kapnom; az olvasó részvevő érdeklődését kielégítendő ide iktatok belőle egy részletet:

„Változatlanul szeretlek benneteket, és nem akarom, hogy miattam percig is nyugtalankodjatok. Most igaz úton járok. Tisztán akarom látni magamat, és nem fogok nyugodni, míg teljes világosság nem lesz benne. Ha megbocsátással és szeretettel gondoltok rám, azt érezni fogom, és erősségem lesz. Egyelőre azonban nem fogok írni. Ennek így kell lennie. S ha már ebben az életben nem is találkozánk, hiszem, hogy minket tévedéseink és szeretetünk örökre egybekapcsoltak. Találkozni fogunk; s ha itt nem, akkor egy másik életben, ahol nincs test és törvény, és nincs semmi külön; ott együtt leszünk mind,

ő és a kicsi gyerek, ti, Péter és Anikó, és én. Hiszek abban, hogy van egy örökkévalóság, és ott végtelenül irgalmas szeretet, béke.”

Lestyán és Anikó most Ambrus özvegy édesanyjával laknak. Ő mindenről tud; és Lestyán azt állítja, hogy mindig is tudott (vagy legalábbis sejtett) mindent. A mama abban bízta, hogy fia majd megnyugodva visszatér; és panasz nélkül várja. Soha még könnyezni se látták. Csak ha Anikót megsimogatja, néha mintha nedvessé válna a szeme. Menye és kis unokája sírjához minden héten többször is elmegy. Nem visz virágot, csak leül a sírral szemben a padra. Azt szokta mondani: – Ott nagyon jól el lehet gondolkodni.

